ปีที่ 17 ฉบับที่ 2

Journal of Integrated Sciences

วารสารสหวิทยาการ

กรกฎาคม 2563 - ธันวาคม 2563

วิทยาลัยสหวิทยาการ
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

Journal of Integrated Sciences
College of Interdisciplinary Studies
Thammasat University

Volume 17,Issue 2
(Jul. 2020 - Dec. 2020)

วารสารสหวิทยาการ

Journal of Integrated Sciences

ปีที่ 17 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม 2563 - ธันวาคม 2563)

Volume 17,Issue 2 (Jul. 2020 - Dec. 2020)

ISBN: 1685-2494

เจ้าของ วิทยาลัยสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

บรรณาธิการ

รองศาสตราจารย์ ดร.สายฝน สุเอียนทรเมธี

กองบรรณาธิการ

ศาสตราจารย์สายันต์ ไพรชาญจิตร์	นักวิชาการอิสระ
รองศาสตราจารย์ ดร.สายทิพย์ สุคติพันธ์	ศาลปกครอง
รองศาสตราจารย์ ดร.สามารถ ทองเฝือ	คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
รองศาสตราจารย์ ดร.มงคลชัย วิริยะพินิจ	คณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.มาโนชญ์ อารีย์	คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วราภรณ์ วนาพิทักษ์	คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช
อาจารย์ ดร.สมพันธ์ เตชะอธิก	นักวิชาการอิสระ
รองศาสตราจารย์ ดร.ศักดิ์ชัย เลิศพานิชพันธุ์	วิทยาลัยสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.รุ่งนภา เทพภาพ	วิทยาลัยสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จุฬณี ตันติกุลานันท์	วิทยาลัยสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
อาจารย์ ดร.ธันยพร สุนทรธรรม	วิทยาลัยสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

เลขานุการวารสาร

นางสาวหฤทัยรัตน์ ศรีจันทร์ขำ	วิทยาลัยสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
นางสาววลิตพร จิโนทา	วิทยาลัยสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ออกแบบปก นางสาวหฤทัยรัตน์ ศรีจันทร์ขำ วิทยาลัยสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

พิมพ์ที่ : นิติธรรมการพิมพ์

76/251-3 หมู่ 15 ต.บางม่วง อ.บางใหญ่ จ.นนทบุรี 11140

โทร. 0 2403 4567, 0 2449 2525, 08 1309 5215

E-mail : niti2512@hotmail.com, niti2512@gmail.com

ข้อมูลทางบรรณานุกรม

สหวิทยาการ : สายฝน สุเอียนทรเมธี,(บรรณาธิการ)

วิทยาลัยสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์,2563

จำนวน 400 เล่ม

กองบรรณาธิการวารสารสหวิทยาการ

วิทยาลัยสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

เลขที่ 2 ถนนพระจันทร์ แขวงพระบรมมหาราชวัง

เขตพระนคร จังหวัดกรุงเทพฯ 10200

E-mail : Ci.journal@tu.ac.th

โทรศัพท์ 02-6132841 (ท่าพระจันทร์)

โทรศัพท์ 054-237-999 ต่อ 5338 (ศูนย์ลำปาง)

ส่งบทความเพื่อขอลงตีพิมพ์ในวารสารสหวิทยาการ ได้ที่ https://ci.tu.ac.th/journal

บทความทัศนะ ข้อคิดเห็น ภาพที่ปรากฏ
ในวารสารเล่มนี้เป็นความคิดเห็นส่วนตัวของผู้เขียน
บรรณาธิการและกองบรรณาธิการไม่จำเป็นต้องเห็นพ้องด้วย
และไม่ถือเป็นความรับผิดชอบ
ลิขสิทธิ์เป็นของผู้เขียนและวิทยาลัยสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
การตีพิมพ์ต้องได้รับอนุญาตจากผู้เขียน
และวิทยาลัยสหวิทยาการโดยตรง
และเป็นลายลักษณ์อักษร

วารสารสหวิทยาการ
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
Journal of Integrated Sciences

● วัตถุประสงค์ของวารสาร

วารสารสหวิทยาการเป็นวารสารที่มุ่งนำเสนอองค์ความรู้ในหลายสาขาวิชาเพื่ออธิบายปรากฏการณ์ทางสังคมที่เกิดขึ้นทั้งในและต่างประเทศในแต่ละห้วงเวลานับแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ทั้งยังตระหนักดีว่า ปรากฏการณ์ทางสังคมในโลกปัจจุบันได้ทวีความซับซ้อนขึ้นทุกขณะ การทำความเข้าใจโลกหรือปรากฏการณ์ทางสังคมที่เกิดขึ้นด้วยมุมมองแบบเชิงเดี่ยวอาจไม่เพียงพออีกต่อไป ดังนั้น วารสารสหวิทยาการ จึงเปิดพื้นที่ให้นักวิชาการในหลายสาขาความรู้ได้มีโอกาสแบ่งปันข้อมูล ความคิดและจุดยืนของตนต่อปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นเพื่อร่วมกันสร้างสรรค์และพัฒนาความรู้ทางวิชาการและงานวิจัยทางด้านสหวิทยาการ ซึ่งวารสารมีกำหนดออกปีละ 2 ฉบับ คือ ฉบับที่ 1 (มกราคม-มิถุนายน) และฉบับที่ 2 (กรกฎาคม- ธันวาคม)

อนึ่ง วารสารฯ ได้จัดทำขึ้นเพื่อส่งเสริมและสนับสนุนอาจารย์ นักวิชาการ นักวิจัย และนักศึกษา ตลอดจนผู้สนใจทั่วไปในการเผยแพร่ผลงานวิชาการด้านสหวิทยาการทางสังคมศาสตร์ และสร้างเครือข่ายทางวิชาการกับสถาบันการศึกษาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

ประเภทของผลงานวิชาการที่จะรับตีพิมพ์

1. บทความวิชาการ (Academic Article)
2. บทความวิจัย (Research Article)
3. บทความปริทัศน์หนังสือ (Book Review)

ขอบเขตของสาขาวิชาที่เปิดรับ

วารสารสหวิทยาการเปิดรับบทความด้านสังคมศาสตร์และด้านสหวิทยาการที่เกี่ยวข้องกับรัฐศาสตร์ รัฐประศาสนศาสตร์ ปรัชญา สังคมวิทยา นิติศาสตร์ สังคมสงเคราะห์ การท่องเที่ยวและโรงแรม บริหารธุรกิจ เศรษฐศาสตร์ และการจัดการทรัพยากรทางสังคมและวัฒนธรรม

กำหนดการออกวารสาร

วารสารสหวิทยาการ ของวิทยาลัยสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ตั้งแต่ พ.ศ. 2563 เป็นต้นไป วารสารฯ มีกำหนดออกปีละ 2 ฉบับ คือ ฉบับที่ 1 ระหว่างเดือนมกราคม – เดือนมิถุนายน และฉบับที่ 2 ระหว่างเดือนกรกฎาคม – เดือนธันวาคม

ข้อกำหนดและการพิจารณาผลงานวิชาการเพื่อลงตีพิมพ์ในวารสาร

1. ผลงานวิชาการที่รับพิมพ์ในวารสารนี้ต้องไม่เคยเผยแพร่ในวารสาร รายงานหรือสิ่งพิมพ์อื่นใดมาก่อน ยกเว้นเป็นผลงานที่ได้นำเสนอในการประชุมทางวิชาการแบบไม่มีเรื่องเต็ม (Proceeding)

2. ผู้เขียนบทความต้องเขียนบทความตามรูปแบบที่กำหนดไว้ในส่วน “คำแนะนำสำหรับผู้เขียน”

3. ผลงานวิชาการที่ส่งมาเพื่อพิจารณาตีพิมพ์สามารถเขียนเป็นภาษาไทยหรือภาษาอังกฤษ แต่ผลงานดังกล่าวต้องมีบทคัดย่อทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ

4. ผลงานวิชาการจะต้องผ่านการประเมินคุณภาพทางวิชาการจากกองบรรณาธิการและผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความเชี่ยวชาญในสาขาวิชาที่เกี่ยวข้องจำนวนอย่างน้อย 2 ท่าน (Double-blind peer review)

5. กรณีที่ผู้ส่งผลงานวิชาการไม่สามารถปรับหรือแก้ไขตามผลการประเมินจากผู้ประเมินบทความให้แล้วเสร็จในเวลาที่กำหนด กองบรรณาธิการขอสงวนสิทธิ์พิจารณายกเลิกกระบวนการเพื่อการตีพิมพ์

การส่งบทความเพื่อตีพิมพ์และการแจ้งยกเลิกหรือถอนบทความ

- ส่งผ่านช่องทางอีเมล : ci.journal@tu.ac.th
- ผู้ที่ประสงค์ที่จะส่งบทความเพื่อขอตีพิมพ์ในวารสารวิทยาลัยสหวิทยาการ สามารถดาวน์โหลดใบสมัครได้ที่ https://ci.tu.ac.th/journal
- การยกเลิกบทความ หรือ การถอนบทความ มีรายละเอียดดังนี้
  - การยกเลิกบทความ คือ การเพิกถอนบทความก่อนที่จะมีการตีพิมพ์เผยแพร่
  - การถอนบทความ คือ การถอนบทความที่ดำเนินการตีพิมพ์และเผยแพร่เรียบร้อยแล้ว
  - ในกรณี การยกเลิกบทความ หรือ การถอนบทความ สามารถติดต่อกองบรรณาธิการ ได้ทาง อีเมล ci.journal@tu.ac.th

บทบรรณาธิการ

บทความในเล่มนี้น่าสนใจและเป็นประโยชน์กับผู้อ่านอยู่ 2 ประการด้วยกัน *ประการแรก* ในแง่ของการนำแนวคิดทฤษฎีที่มีการอธิบายสังคมอยู่แล้วมาทดสอบเพื่อยืนยันว่ายังสามารถอธิบายปรากฏการณ์ทางสังคมได้ โดยเฉพาะบทความของ นงนุช ศรีสุข และ บทความของ สุเมธ เมฆ และ แสงแข บุญศิริ ซึ่ง นงนุช ศรีสุข ได้ยืนยันแนวคิดทุนทางสังคมของโรเบิร์ต พัมนัม มิติด้านบรรทัดฐานทางสังคม ความไว้เนื้อเชื่อใจ และเครือข่ายที่เป็นปัจจัยในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของวิสาหกิจชุมชน ว่ายังสามารถอธิบายได้ในบริบทสังคมไทย ส่วน สุเมธ เมฆ และ แสงแข บุญศิริ ศึกษาเรื่อง ความคาดหวังและการรับรู้ของนักท่องเที่ยวชาวไทยที่มีต่อคุณภาพการบริการที่พักประเภทรีสอร์ท ได้ทดสอบแนวคิดความคาดหวังและการรับรู้ของนักท่องเที่ยว หากทั้งสองแนวคิดนี้สอดคล้องกันจะนำไปสู่ความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวต่อคุณภาพในการให้บริการของที่พักประเภทรีสอร์ท อย่างไรก็ตาม ทั้งแนวคิดทุนทางสังคม และ แนวคิดความคาดหวังและการรับรู้ในการให้บริการยังรอการยืนยันและพัฒนาในบริบทอื่นๆ อีกมาก เพื่อความสมบูรณ์ของความสามารถในการอธิบายปรากฏการณ์ทางสังคมของแนวคิดทฤษฎี *ประการที่สอง* บทความอีกสองบทความเป็นปรากฏการณ์ทางสังคมที่เป็นปัญหาอยู่ในสังคมไทยในปัจจุบัน ภาคส่วนต่างๆ ที่เกี่ยวข้องพยายามหาทางออกในการแก้ไขปัญหาและเสนอแนะอันเป็นประโยชน์ต่อสังคม บทความของ กิตติวินท์ เดชชวนากร ได้สะท้อนปัญหาการถูกตีตราของนักเรียนข้ามเพศในรูปแบบต่างๆ ซึ่งเป็นปัญหาที่ก่อให้เกิดความรุนแรงทางสังคมในสังคมปัจจุบัน การเสนอแนะให้ผู้ที่เกี่ยวข้องทำความเข้าใจและให้โอกาสกับนักเรียนข้ามเพศจะช่วยลดปัญหาต่างๆ ได้ ส่วนบทความของ เคนชูเกะ ยามากูชิ และคณะ เรื่อง กลไกทางสังคมเพื่อผลักดันมาตรการด้านสิ่งแวดล้อม กรณีศึกษาการฟ้องร้องคดีปัญหาสิ่งแวดล้อมของมาบตาพุด บทความนี้เสนอว่าการออกมาตรการต่างๆ ของภาครัฐเพื่อลดต้นทุนในการฟ้องร้องคดีด้านสิ่งแวดล้อม ซึ่งต้องอยู่ในช่วงเวลาที่เหมาะสม เวลาที่เหมาะสมนั้นจะต้องสอดคล้องกับบริบทอื่นที่เป็นสภาพแวดล้อมในสังคมด้วย นอกจากนี้ ต้องออกมาตรการกับสถานที่ที่เหมาะสม โดยเฉพาะสถานที่ที่เผชิญกับปัญหาจริงอย่างนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด และให้บทบาทแก่นักรณรงค์เพื่อเป็นกลไกในการขับเคลื่อนเนื่องด้วยเป็นกลุ่มที่สามารถสืบค้นข้อมูลและเชื่อมโยงเครือข่ายได้

รองศาสตราจารย์ ดร.สายฝน สุเอียนทรเมธี
บรรณาธิการ

สารบัญ Content

หน้า 12 01

สถานการณ์การตีตราทางเพศ ที่เกิดขึ้นกับนักเรียนข้ามเพศในเชียงใหม่

Situation Sexual Stigma Among Transgender Students in Chiangmai

กิตติวินท์ เดชชวนากร
Kittiwin Dhedchawanagon

หน้า 40 02

กลไกทางสังคมเพื่อผลักดันมาตรการด้านสิ่งแวดล้อม: กรณีศึกษาการฟ้องร้องคดีปัญหาสิ่งแวดล้อมของมาบตาพุด

Social Mechanisms to Drive Environmental Measures: The Case of Map Ta Phut Environmental Lawsuits

เคนซูเกะ ยามากูชิ, อนรรฆ พิทักษ์ธานิน, สุรศักดิ์ โจถาวร, มนัสกร ราชากรกิจ, วิลาศ นิติวัฒนานนท์
Kensuke Yamaguchi, Anak Pitaktanin, Surasak Jotaworn, Manaskorn Rachakornkij, Vilas Nitivattananon

หน้า 78 03

ทุนทางสังคมที่ส่งผลต่อการเสริมสร้างความเข้มแข็งของวิสาหกิจชุมชนศูนย์ข้าวบ้านจิก อำเภอวัฒนานคร จังหวัดสระแก้ว

Social Capital that Affects the Strengthening of Ban Chik RiceCenter Community Enterprise, Watthana Nakhon District, Sakaeo Province.

นงนุช ศรีสุข
Nongnuch Srisuk

หน้า 103 04

ความคาดหวังและการรับรู้ของนักท่องเที่ยวชาวไทย ที่มีต่อคุณภาพการบริการที่พักประเภทรีสอร์ทในเกาะล้านจังหวัดชลบุรี

Expectation and Perception of Thai Tourists Service Quality of Resorts in Ko Lan Island, Chon Buri Province

สุเมธ เมฆ, แสงแข บุญศิริ
Sumeth Mek, Sangkae Punyasiri

01 Journal of Integrated Sciences

สถานการณ์การตีตราทางเพศที่เกิดขึ้นกับนักเรียนข้ามเพศในเชียงใหม่

Situation Sexual Stigma Among Transgender Students in Chiangmai

กิตติวินท์ เดชชวนากร[1]
Kittiwin Dhedchawanagon

1 อาจารย์วิทยากร ดร. ภาควิชาสังคมศาสตร์กับการพัฒนา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Lecturer, Dr. Department of Social Sciences and Development Faculty of Social Sciences Chiang Mai University Corresponding author e-mail: kittiwin_cmu@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของการวิจัยเรื่อง “การตีตราทางเพศที่เกิดขึ้นกับนักเรียนข้ามเพศในเชียงใหม่” เพื่อศึกษาถึงสถานการณ์การตีตราทางเพศของนักเรียนข้ามเพศในโรงเรียน ซึ่งข้อค้นพบจากการศึกษาวิจัยพบว่า พื้นที่และความสัมพันธ์เอื้อต่อการเกิดสถานการณ์การตีตรานักเรียนข้ามเพศที่เป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญ โดยพบได้ว่าการตีตราจะอยู่ในรูปแบบการรังแกนักเรียนข้ามเพศ ซึ่งการรังแกที่พบมากที่สุด ลำดับหนึ่งคือการรังแกทางวาจา ลำดับสองคือการรังแกทางกาย สุดท้ายคือการรังแกทางเพศ โดยพื้นที่ที่ถูกรังแกมากที่สุด ลำดับหนึ่งคือเรือนนอนหอพัก ลำดับสองคือห้องน้ำ/ห้องอาบน้ำ สุดท้ายคือห้องเรียน และในส่วนของกลุ่มนักเรียนข้ามเพศที่ต้องท้าทายกับสิ่งที่ต้องเผชิญ และได้รับผลกระทบจากการตีตราดังกล่าวมากที่สุด ลำดับหนึ่งคือกลุ่มนักเรียนข้ามเพศที่นิยามตนเองว่า “ทอม” ลำดับสองคือกลุ่มนักเรียนข้ามเพศที่นิยามตนเองว่า “กะเทย” และสุดท้ายคือกลุ่มนักเรียนข้ามเพศที่นิยามตนเองว่า “เกย์” โดยรูปแบบการตีตรา ความท้าทายที่กลุ่มนักเรียนข้ามเพศต้องเผชิญ และผลกระทบของการตีตราที่กลุ่มนักเรียนข้ามเพศต้องเผชิญ ผู้วิจัยนำกรอบแนวคิดในการอธิบายแนวทางการกำหนดเพศภาวะของ วอลบี้ (Walby, 1990) ในระดับสูงสุดนั่นคือ ระบบสังคม มาใช้ในการอธิบายร่วมกับแนวคิดการตีตรากับข้อค้นพบที่ได้มา ถึงการทำให้เกิดระบบของความไม่เท่าเทียมกันทางเพศภาวะ

ซึ่งทฤษฎีเพศภาวะนั้นมุ่งเน้นถึงความแตกต่างทางเพศภาวะที่ถูกสร้างขึ้นผ่านการสร้างขอบเขตทางเพศภาวะที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน ผ่านประสบการณ์และการปฏิสัมพันธ์

คำสำคัญ:

แนวทางการกำหนดเพศภาวะ / การตีตรา / การตีตราทางเพศ / นักเรียนข้ามเพศ

Abstract

This article is part of the research titled “Sexual Stigma among Transgender Students in Chiangmai”, to study of the situation of sexual stigma and understanding of the nature of sexual stigma, as well as the challenges and consequences that transgender students face stigmatize. The findings are that areas and relationships contribute to the stigma of transgender students who provide important information. It found that stigma is in the form of bullying. Which bullying is most common number one is verbal bullying, second is physical bullying and last one is sexual bullying. By the most bullied areas the first is the dorm, second is the toilet/bathroom and finally it’s a classroom. In the part of transgender students who have to challenge with what is faced and affected by the stigma, one of the most such is transgender students who define themselves that “tomboy”, the second sequence is transgender students who define themselves “kathoey” and the final is transgender students who define themselves “gay”. By the nature of the stigma, the challenge transgender students will face and the consequences of the stigma that transgender students will face. The researchers introduced a conceptual framework explaining the gender regimes of Walby (1990), at the

highest level is the social system, and together with the concept of stigma and the findings that have created a system of gender inequality, which the theory of gender is focused on gender differences, the condition created through the creation of sexual boundaries, daily life through experience and interaction.

Keywords:

Gender Regimes / Stigma / Sexual Stigma / Transgender Students

บทนำ

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การทำความเข้าใจการตีตราทางเพศที่เกิดขึ้นกับนักเรียนข้ามเพศในจังหวัดเชียงใหม่” การศึกษานี้มุ่งศึกษาถึงสถานการณ์การตีตราทางเพศของนักเรียนข้ามเพศในโรงเรียน สำหรับฐานคิดของการศึกษานี้จะเห็นว่าการตีตรานั้นเกิดขึ้นเป็นกระบวนการ โดยเริ่มจากการประทับ การเหมารวม การแบ่งแยกกีดกัน “พวกเรา” จาก “พวกเขา” จนเกิดการสูญเสียสถานภาพในที่สุด ซึ่งเมื่อเราใช้แนวคิดการตีตรามาทำความเข้าใจเกี่ยวกับสถานการณ์ของ LGBT ในโรงเรียนนั้น จำเป็นต้องนำเอาแนวคิดเรื่องการตีตราทางเพศ (sexual stigma) มาศึกษาผ่านมิติต่างๆ โดยจะแบ่งออกเป็น a) Enacted sexual stigma คือการกระทำที่เป็นการแบ่งแยกกีดกันหรือเป็นการกระทำความรุนแรงต่อสมาชิกกลุ่มคนข้ามเพศ b) Felt sexual stigma คือความคาดหวังหรือความเชื่อถึงสิ่งที่จะเกิดขึ้น และความน่าจะเป็นว่าการตีตราอาจเกิดขึ้นในสถานการณ์ต่างๆ c) Internalized stigma คือการที่บุคคลยอมรับในสิ่งที่ได้รับการตีตราว่าเป็นส่วนหนึ่งของค่านิยมและความเชื่อส่วนบุคคล (Herek, G. M., 1986)

ประกอบกันกับการศึกษาที่ครอบคลุมในทุกระดับของแนวทางการกำหนดเพศภาวะ (Gender Regimes) ที่กล่าวไว้ข้างต้น ซึ่งเป็นไปในทิศทางเดียวกันกับจัดระดับของการตีตรา (Stigma Level) (Link & Phelan, 1999) ซึ่งหมายความว่าเราไม่สามารถมองปรากฏการณ์การตีตราที่เกิดขึ้นในระดับใดระดับหนึ่ง โดยปราศจากการเชื่อมโยงแนวทางการกำหนดเพศภาวะในระดับอื่นที่อยู่สูงหรือต่ำกว่าลงไปได้ ระดับของการตีตราในระดับของแนวทางการกำหนดเพศภาวะในการศึกษาครั้งนี้ ได้แก่ 1) การตีตราเชิงโครงสร้าง (Structural stigma) ซึ่งรวมถึงบรรทัดฐานของสังคมและนโยบายของสถาบันที่เป็นอุปสรรคต่อการเข้าถึงทรัพยากรของกลุ่มที่ถูกตีตรา 2) การตีตราเชิงปฏิสัมพันธ์

(Interpersonal stigma) หมายถึง รูปแบบที่เกิดขึ้นโดยตรงจากการถูกกระทำโดย การตีตรา เช่น การล่วงละเมิดทางวาจา ความรุนแรงทางร่างกาย และการทำร้ายทางเพศ อันเนื่องมาจากอัตลักษณ์ทางเพศหรือการแสดงออกทางเพศ และ 3) การตีตราเชิงปัจเจกชน (Individual stigma) หมายถึง ความรู้สึกของบุคคลที่มีเกี่ยวกับตนเอง หรือความคิดความเชื่อที่บุคคลอื่นมีต่อเขาว่าเป็นอย่างไร ซึ่งอาจมีผลต่อการกำหนดพฤติกรรมที่จะแสดงออกในอนาคต

ดังนั้นเพื่อให้เห็นภาพของกรอบแนวคิดในการพยายามทำความเข้าใจ (เบื้องต้น) การศึกษาเรื่องนักเรียนข้ามเพศในโรงเรียนที่เกี่ยวข้องกับสภาวการณ์การตีตรา ระดับและมิติที่ต้องพิจารณาถึงการเกิดขึ้นกับการตีตราที่ผู้วิจัยครอบคลุมถึง ได้แก่ ระดับโครงสร้าง ที่สะท้อนอยู่ในมิติของความเชื่อว่าการตีตราอาจเกิดขึ้นในสถานการณ์ต่างๆ ซึ่งอาจมองเห็นผ่านหลักสูตรการเรียนการสอน ระดับการปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่สะท้อนจากการกระทำที่เป็นการแบ่งแยกกีดกันหรือความรุนแรงต่อกลุ่มนักเรียนข้ามเพศ ซึ่งอาจสังเกตได้จากการปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูกับกลุ่มนักเรียนข้ามเพศ และระหว่างเพื่อนนักเรียนด้วยกัน และระดับปัจเจกบุคคลที่สะท้อนจากภายในตัวกลุ่มนักเรียนข้ามเพศเอง ที่มองเห็นได้จากการปฏิบัติตนหรือการต่อรองกับการเผชิญหน้าการตีตรา

วิธีวิทยา/การศึกษาใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ตามแนวคิดและระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพของ พิมลพรรณ อิศรภักดี (2558) ในการนำมาใช้เป็นหลักในการศึกษานี้ เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับสถานการณ์กลุ่มนักเรียนข้ามเพศในโรงเรียน ที่กำลังศึกษาอยู่ในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4-6 ภาคเรียนที่ 1-2 ปีการศึกษา 2561 โรงเรียนรัฐแห่งหนึ่งในจังหวัดเชียงใหม่ ตั้งแต่วันที่ 8 เดือน กรกฎาคม พ.ศ.2561 จนถึงวันที่ 26 เดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ.2562 จำนวน 15 คน โดยแบ่งเป็นกลุ่มนักเรียนข้ามเพศ ชั้นปีละ 3 คน เพื่อศึกษาตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย และนักเรียนที่มีเพศสภาพเป็นชาย/หญิง ชั้นปีละ 2 คน เพื่อศึกษาถึงทัศนคติที่มีต่อเพื่อนนักเรียนข้ามเพศ เน้นการสัมภาษณ์และการสังเกตเป็นวิธีหลักในการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยการสัมภาษณ์เพื่อนร่วมชั้นเรียน (เพื่อนในกลุ่ม/นอกกลุ่ม) และผู้บริหาร ครูผู้สอน สัมภาษณ์โดยการถามในเรื่องของการปฏิสัมพันธ์ที่มีต่อกลุ่มนักเรียนข้ามเพศ ส่วนผู้เข้าร่วมการวิจัยที่เป็นกลุ่มนักเรียนข้ามเพศ จะถูกเชิญเข้าร่วมการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างเชิงลึก ส่วนการสังเกตเพื่อให้ทราบถึงปัจจัยที่ส่งผลต่อประสบการณ์ชีวิตของนักเรียนข้ามเพศในโรงเรียน ซึ่งรวมถึงปัจจัยที่เป็นอุปสรรคหรือควบคุม และปัจจัยที่ช่วยเหลือหรือส่งเสริมการใช้ชีวิตในโรงเรียน ทำการสังเกตทั้งในห้องเรียน นอกห้องเรียน และเรือนนอนหอพัก เพื่อที่จะทราบถึงปัจจัยที่ส่งผลต่อประสบการณ์ของนักเรียนข้ามเพศ ซึ่งครอบคลุมอยู่ในประเด็นการตีตราทางเพศ ในระดับโครงสร้างและปฏิสัมพันธ์ (ปัจจัยที่ส่งผลเชิงลบ) รวมถึงการจัดการศึกษาในเชิงพหุวัฒนธรรม โดยเฉพาะการเรียนการสอนที่เกิดขึ้นจริง นอกจากนี้สภาพบรรยากาศที่เอื้อต่อการเรียนการสอน ยังเป็นสิ่งที่ผู้วิจัยคำนึงถึง

ในการเลือกพื้นที่ในการศึกษา ผู้วิจัยเล็งเห็นว่าโรงเรียนพื้นที่ศึกษาดังกล่าวนั้น นักเรียนส่วนใหญ่เป็นชาวไทยภูเขาร้อยละ 60 ต้องอาศัยอยู่เรือนนอนหอพักของทางโรงเรียน และชาวไทยพื้นราบมีเพียงร้อยละ 40 เป็นนักเรียนที่สามารถไปกลับได้โดยไม่ต้องพักอยู่เรือนนอนหอพักของทางโรงเรียน ซึ่งสถานการณ์กลุ่มนักเรียนข้ามเพศในโรงเรียนนั้น พบว่ามีจำนวนนักเรียนข้ามเพศที่พบเห็นได้อยู่มากพอกับโรงเรียนอื่นๆ แต่ในเรื่องของสถานการณ์กลุ่มนักเรียนข้ามเพศยังมีความซับซ้อนและขัดแย้งอยู่มาก โดยแม้ว่าโรงเรียนพื้นที่ศึกษาจะยอมรับกลุ่มนักเรียนข้ามเพศและความเป็นของนักเรียน แต่ความชิงชังและอคติที่มีต่อกลุ่มนักเรียนข้ามเพศยังคงปรากฏให้เห็นอยู่ อีกทั้งยังมีการเลือกปฏิบัติต่อนักเรียนกลุ่มนี้แฝงอยู่ด้วย

สำหรับการวิเคราะห์ข้อมูล เพื่อที่จะได้จัดการข้อมูลที่ได้มาทั้งหมดที่ได้กล่าวมาข้างต้น กล่าวคือ จากเอกสาร การสัมภาษณ์ การสังเกต ผู้วิจัยเลือกใช้โปรแกรม MAXQDA เนื่องจากโปรแกรมนี้มีคุณสมบัติในการช่วยจัดการและบูรณาการชนิดของข้อมูลที่มีความแตกต่างกันได้เป็นอย่างดี ภายหลังจากผู้วิจัยได้ดึงข้อมูลจากเอกสาร ถอดเทปการสัมภาษณ์ และเรียบเรียงข้อมูลจากการสังเกต ข้อมูลทั้งหมดจะได้จัดพิมพ์อยู่ในโปรแกรม เพื่อให้ข้อมูลถูกจัดเข้าในเชิงความคิดรวบยอด และถูกระบุประเภทที่มีความโดดเด่นชัดเจนออกมา ซึ่งการเก็บรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยไม่ได้ทำรอบเดียวตั้งแต่เริ่มติดต่อครั้งแรกจนสิ้นสุดการวิจัย โดยจะต้องให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ที่ผู้วิจัยวางเอาไว้เป็นหัวข้อ ตลอดจนขั้นตอนกระบวนการประมวลด้วยการเน้นย้ำถึงสิ่งที่ถูกกล่าวถึงนั้น ผู้วิจัยจะพยายามที่จะรักษาความหมายที่แท้จริง โดยไม่พยายามเปลี่ยนแปลงคำพูดที่สะท้อนถึงข้อมูลที่ได้จากการจัดทำแนวคิดรวบยอด โดยจะนำเสนออยู่ในเครื่องหมายคำพูด ในขณะที่นำเสนอข้อค้นพบในคำที่อยู่ในเครื่องหมายคำพูดนั้น อาจจะลดทอนความง่ายในการอ่านข้อความ อย่างไรก็ตามมันเป็นเพียงโอกาสเดียวที่ทำให้ผู้อ่านนั้นต้องมองด้วยตัวเขาเองถึงสิ่งที่ผู้ให้ข้อมูลต้องการนำเสนอ (เป็นเช่นนั้น) (Birbili, 2000 ; Liamputtong, 2010, Wiwatwongwana, R. 2013, p.56)

● พื้นที่ที่เอื้อต่อการเกิดสถานการณ์การตีตราคนข้ามเพศ

จากการเก็บรวบรวมข้อมูลในโรงเรียนพื้นที่ศึกษา เกี่ยวกับสถานการณ์ของการตีตรานักเรียนข้ามเพศ ทำให้ผู้วิจัยได้เห็นภาพของสถานการณ์การตีตราทางเพศที่เกิดขึ้นกับนักเรียนข้ามเพศที่เป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ทั้งนี้ผู้วิจัยมุ่งเน้นการอธิบายให้เห็นสถานการณ์การตีตราทางเพศที่เกิดขึ้นกับนักเรียนข้ามเพศในโรงเรียนพื้นที่ศึกษา ซึ่งพื้นที่ที่เอื้อต่อสถานการณ์การตีตรานักเรียนข้ามเพศ

ในพื้นที่ศึกษานั้น ผู้วิจัยสามารถจำแนกเพื่อนำมาประกอบซึ่งการอธิบาย คือ พื้นที่ในส่วนที่เป็น เรือนนอนหอพัก ห้องน้ำ/ห้องอาบน้ำ และอาคารเรียน โดยผู้วิจัยพบว่าพื้นที่ดังกล่าวแฝงไปด้วยความรุนแรงที่เกิดขึ้นต่อนักเรียนข้ามเพศและส่งผลกระทบที่เกิดจากการรังแกที่หลายคนไม่เคยคาดคิด โดยเรียงลำดับพื้นที่ที่เอื้อต่อสถานการณ์การตีตรานักเรียนข้ามเพศมากที่สุดในโรงเรียนตามลำดับดังนี้คือ เรือนนอนหอพัก ซึ่งเรือนนอนหอพักทั้งผู้ชายและผู้หญิงสร้างเป็นเรือนนอนไม้ 2 ชั้น ชั้นแรกเป็นส่วนของการเก็บอุปกรณ์ต่างๆ ของนักเรียนแต่ละคน และชั้นสองเป็นห้องนอนแบบเตียงสองชั้นอยู่สองฝั่งตรงกันข้ามกัน เรือนนอนตั้งอยู่ไม่ห่างจากอาคารเรียนและอาคารประกอบการเรียนต่างๆ นักเรียนที่อยู่ร่วมกันจำนวนหลายคนในหนึ่งเรือนนอน ถึงแม้จะใช้ระบบการปกครองแบบพี่ปกครองน้องก็ตาม แต่ในบางเรือนนอนก็ยังคงมีอคติต่อความแตกต่างระหว่างบุคคล และอคติดังกล่าวจึงเอื้อต่อสถานการณ์การตีตรานักเรียนข้ามเพศ รองลงมาคือห้องน้ำ/ห้องอาบน้ำเรือนนอนหอพักชาย ถือได้ว่าเป็นบริเวณที่สุ่มเสี่ยงต่อการถูกตีตรามากที่สุด นั่นเพราะพื้นที่เรือนนอนหอพักของนักเรียนชาย สภาพของห้องน้ำ/ห้องอาบน้ำ มีความสุ่มเสียงที่นักเรียนข้ามเพศจะถูกคุกคามทางเพศได้ เช่น การถูกปีนแอบดู จนอาจถึงขั้นถูกลวนลาม เพราะห้องอาบน้ำเรือนนอนผู้ชายจะใช้การอาบน้ำแบบรวมกัน และห้องอาบน้ำนี้ก็ใช้เป็นพื้นที่ในการซักผ้าและทำความสะอาดสิ่งของเครื่องใช้ต่างๆ ของตนเอง ในส่วนของห้องน้ำที่ใช้ในการปลดหนักเบานั้น สภาพของประตูห้องน้ำก็จะค่อนข้างที่จะผุพังและไม่มีการซ่อมแซม ผนังกั้นระหว่างห้องน้ำด้านบนมีความโปร่ง ง่ายต่อการที่จะปีนขึ้นไปห้องข้างๆ ได้ ในส่วนของห้องน้ำ/ห้องอาบน้ำเรือนนอนหอพักหญิง ถึงแม้ว่าห้องอาบน้ำผู้หญิงจะแบ่งเป็นห้องที่เป็นสัดเป็นส่วน แต่ก็ไม่มีประตูปิดมิดชิด และที่สำคัญจำนวนห้องอาบน้ำมีไม่เพียงพอ เมื่อเทียบกับสัดส่วนของนักเรียนหนึ่งเรือนนอนหอพักที่มีมากถึง 60-70 คนต่อเรือนนอน ใน

ส่วนของห้องน้ำที่ใช้ในการปลดหนักเบานั้น สภาพของประตูห้องน้ำก็จะค่อนข้างที่จะผุพังและไม่มีการซ่อมแซม ผนังกั้นระหว่างห้องน้ำด้านบนมีความโปร่งง่ายต่อการที่จะปีนขึ้นไปห้องข้างๆ ได้เช่นเดียวกับห้องน้ำหอพักเรือนนอนผู้ชาย สุดท้ายคืออาคารเรียน ในที่นี้หมายรวมถึงห้องเรียนในอาคารเรียน และโรงยิมบาสเกตบอล โรงยิมชกมวย และสนามฟุตบอล ที่ซึ่งเป็นห้องเรียนวิชาพลศึกษา ถึงแม้ว่าในชั่วโมงการเรียนการสอนจะมีครูคอยควบคุมชั้นเรียน ซึ่งพื้นที่ดังกล่าวบางครั้งในชั่วโมงเรียนวิชาพลศึกษาก็เอื้อต่อสถานการณ์การตีตรานักเรียนข้ามเพศ ที่มีสาเหตุมาจากอคติที่มีต่อคนข้ามเพศในโรงเรียนจนนำไปสู่การกลั่นแกล้งรังแกที่กว้างขวาง นับตั้งแต่การแกล้งหยอกล้อกันแบบเบาๆ ไปจนถึงขั้นรุนแรง เช่น การตั้งฉายา และการตบตี

จากการสังเกตพื้นที่ที่เอื้อต่อสถานการณ์การตีตรานักเรียนข้ามเพศในพื้นที่ศึกษาดังกล่าวทั้งหมด ล้วนแล้วแต่เอื้อให้เกิดการตีตรา บางครั้งการตีตราก็มาจากเหตุผลง่ายๆ เพียงเพราะผู้ถูกตีตรามีความแตกต่างจากผู้อื่น ไม่ว่าจะเป็นความแตกต่างทางชาติพันธุ์ ภาษา เพศ หรือแม้แต่ความพิการ ความแตกต่างนี้จะถูกหยิบยกมาล้อเลียนจนนำไปสู่การปฏิบัติกับผู้ถูกตีตราแบบที่ไม่เท่าเทียมกับคนอื่นๆ ซึ่งการตีตราดังกล่าวจะแสดงออกมาจากการกระทำรูปแบบอื่นๆ เช่น ทางคำพูด ทางกาย และบางครั้งก็เป็นการตีตราทางเพศด้วย ลักษณะของการตีตราในรูปแบบต่างๆ จะส่งผลกระทบต่อความรู้สึกหรือทำให้อับอาย และจะเกิดขึ้นในสถานการณ์ที่ซึ่งมีคนหมู่มากอยู่รวมกัน เพื่อกระทำการยั่วยุ เย้าแหย่ พูดจาดูถูก เสียดสีกัน โดยมีวัตถุประสงค์เพียงเพื่อให้เกิดความเจ็บปวดและอับอาย สิ่งที่เกิดจากอคติที่มีต่อความแตกต่างดังกล่าว จึงทำให้ไม่เกิดการยอมรับในความแตกต่างนั้นไม่ว่าจะชาติพันธุ์ ภาษา และเพศ ซึ่งสามารถพบเห็นได้ทุกพื้นที่ดังที่กล่าวมา

● ความสัมพันธ์ที่เอื้อต่อการเกิดสถานการณ์การตีตราคนข้ามเพศ

จากการสังเกตความสัมพันธ์ในชีวิตประจำวันของผู้คนกลุ่มต่างๆ ในโรงเรียน ล้วนแล้วแต่เปิดโอกาสและเอื้อต่อการตีตราแทบทั้งสิ้น การตีตราในโรงเรียนจึงกลายเป็นเรื่องที่มีอยู่ทั่วทุกหัวระแหงพื้นที่และทุกกลุ่มคน โดยการกระทำการตีตราอันเกิดจากความคิดความเชื่อของคนในสังคม ถือว่าเป็นสิ่งละเอียดอ่อนมาก บางอย่างแฝงมากับความเชื่อในรูปแบบของค่านิยม หรือสืบทอดผ่านทางวัฒนธรรมประเพณีในแต่ละสังคม จนเกิดการยอมรับ และมักมองข้ามลักษณะของความรุนแรงที่ปรากฏจากการตีตรา ที่มีลักษณะความรุนแรงตั้งแต่ดุด่าด้วยถ้อยคำ การลงโทษด้วยวิธีการแปลกๆ การทำร้ายร่างกายและการคุกคามทางเพศ ซึ่งการตีตราในโรงเรียนส่วนใหญ่จะเกิดกับนักเรียนข้ามเพศ ดังนั้นความสัมพันธ์ในชีวิตประจำวันของผู้คนกลุ่มต่างๆ ในพื้นที่ที่เอื้อต่อการตีตราในโรงเรียน จะเห็นได้ว่าบ่อยครั้งเกิดจากการพูดคุยเล่นในวงสนทนาของกลุ่มเพื่อนนักเรียนในโรงเรียน ไม่ว่าจะเป็นเพื่อนร่วมชั้น รุ่นพี่ รุ่นน้อง ซึ่งไม่ได้มีเป้าหมายเพื่อคลายเครียดและเพื่อความสนุกสนานเท่านั้น หากแต่บางคำพูดยังรวมไปถึงการพูดจาส่อเสียด เยาะเย้ยถากถาง และเกิดเป็นบาดแผลในใจที่ได้ยินได้ฟังซ้ำๆ อยู่ตลอดเวลา ทำให้นักเรียนข้ามเพศเหล่านี้เกิดมีปมทางด้านจิตใจ และส่งผลต่อการใช้ชีวิตประจำวันในโรงเรียน เช่น ให้รู้สึกโดดเดี่ยวไร้ค่า บางรายถึงกับแก้ปัญหาด้วยการไม่ไปเข้าเรียนเลยก็มี หลายคนไม่เคยตระหนักหรือเห็นว่าการพูดจาทีเล่นทีจริงจะเป็นการทำร้ายจิตใจของนักเรียนข้ามเพศ เมื่อคนพูดเห็นเป็นแค่เรื่องสนุก แต่แท้จริงแล้วคำพูดเหล่านั้นจะถูกจัดเก็บไว้ในสมอง ซึ่งเป็นส่วนที่เก็บความทรงจำในระยะยาว และความทรงจำเหล่านี้เองที่ส่งผลต่อการใช้ชีวิตต่อไป ถ้าหากนักเรียนข้ามเพศได้รับแต่ข้อมูลเชิงลบแบบเดิมซ้ำๆ เช่น การโดนเพื่อนประณามว่าเป็นคนที่วิปริตผิดเพศ

รวมถึงจำกัดการใช้ทรัพยากรบางจำพวกในห้องเรียนหรือในเรือนนอนหอพักอย่างชัดเจน กลุ่มคนเหล่านี้มักจะรู้สึกโดดเดี่ยว ไร้คุณค่า และจะพยายามหลีกเลี่ยงการเข้าใกล้และเข้าถึงพื้นที่ที่เอื้อต่อการตีตรา

ในทางกลับกันหากนักเรียนข้ามเพศได้อยู่ในโรงเรียนที่ให้การยอมรับตัวตนที่แท้จริง ก็จะเป็นการสร้างกำลังใจและความภาคภูมิใจให้กับตนเองได้ นักเรียนข้ามเพศเมื่ออยู่ในโรงเรียน ควรจะมีความเท่าเทียมกันในด้านของดำเนินวิถีชีวิตได้อย่างเพศชายและเพศหญิงอย่างปกติทั่วไป และไม่เกี่ยวว่าจะเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ไหน เรื่องดังกล่าวจึงจำเป็นจะต้องอาศัยความร่วมมือจากคนรอบข้าง ไม่ว่าจะเป็น เพื่อนร่วมชั้น รุ่นพี่ รุ่นน้อง และครูผู้สอน โดยเฉพาะอย่างยิ่งคนในชุมชนชาติพันธุ์เดียวกันเมื่อมาอยู่โรงเรียนเดียวกัน ก็ต้องเปิดใจยอมรับและให้โอกาสเพื่อนนักเรียนที่เป็นข้ามเพศในการแสดงออกถึงความเป็นตัวตน ได้แต่งตัวชุดชาติพันธุ์ของตนเองตามแบบที่ชอบ ได้ทำและแสดงออกในสิ่งที่ถนัด และที่สำคัญที่สุดคือคนในโรงเรียนจะต้องไม่กีดกันหรือประณามรูปแบบการแสดงออกซึ่งทางเพศที่แตกต่างของแต่ละคน

● กรอบแนวคิดในการอธิบายแนวทางการกำหนดเพศภาวะ

ผู้วิจัยได้ทำการรวบรวมข้อมูลจากผู้เข้าร่วมการวิจัยที่เป็นกลุ่มนักเรียนข้ามเพศ ซึ่งจะถูกเชิญเข้าร่วมการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างเชิงลึก เพื่อให้ได้ข้อมูลในประเด็นถึงสิ่งที่บอกเล่าจากชีวิตประจำวัน ซึ่งได้แก่ ครอบครัว สังคมภายนอกและภายในโรงเรียน ผู้วิจัยจะพยายามกระตุ้นให้ผู้เข้าร่วมการวิจัยได้เล่าเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงการเป็นคนข้ามเพศ ทั้งด้านบวกและด้านลบ ยกตัวอย่างเช่น ความสัมพันธ์กับครอบครัว เพื่อน และครูผู้สอน ตลอดจนจากการสังเกตเพื่อให้ทราบถึงปัจจัยที่ส่งผลต่อประสบการณ์ชีวิตของนักเรียนข้ามเพศในโรงเรียน ซึ่งรวมถึงปัจจัยที่เป็นอุปสรรคหรือควบคุม และปัจจัยที่ช่วยเหลือหรือส่งเสริมการใช้ชีวิตในโรงเรียน โดยผลจากการศึกษาสะท้อนให้เห็นถึงความแตกต่างทางเพศภาวะ ที่มักจะถูกทำให้เป็นองค์กรและสถาบันอย่างมีลำดับชั้น และทำให้เกิดระบบของความไม่เท่าเทียมกันทางเพศภาวะ ซึ่งเป็นการกำหนดแนวทางของเพศภาวะ (Gender regimes) อย่างจำเพาะเจาะจง ในการทำความเข้าใจแนวทางการกำหนดเพศภาวะนั้น จะทำให้เราเข้าใจว่าการรับรู้ของความแตกต่างพื้นฐานระหว่างผู้ชายและผู้หญิง (เพศภาวะอื่นๆ) ที่ถูกกำหนดขึ้นเป็นหลักในการดำเนินชีวิตในสังคมได้อย่างไร เช่น วอลบี้ (Walby, 1990) ได้ให้กรอบแนวคิดในการอธิบายแนวทางการกำหนดเพศภาวะหลายระดับ ทั้งนี้ผู้วิจัยนำกรอบแนวคิดในการอธิบายแนวทางการกำหนดเพศภาวะในระดับสูงสุด นั่นคือ “ระบบสังคม” มาใช้ในการอธิบายร่วมกับแนวคิดการตีตรากับข้อค้นพบที่ได้มา ถึงการทำให้เกิดระบบของความไม่เท่าเทียมกันทางเพศภาวะ ดังนี้

แนวทางการกำหนดเพศภาวะในระดับสูงสุดคือ ระบบสังคม ซึ่ง วอลบี้ (Walby) ใช้คำว่า Gender order (ลำดับเพศ) ซึ่งเพศภาวะเป็นสิ่งที่สังคมสร้างขึ้น ในส่วนของเพศสรีระเป็นสิ่งที่ติดมาทางกาย ความเป็นผู้หญิง ความเป็นผู้ชายเป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นมา โดยในระบบสังคม มนุษย์มีการแสดงบทบาททางเพศที่แตกต่างหลากหลายออกไป แต่การแสดงบทบาททางเพศมักถูกจำกัดให้แคบลงหรือถูกทำให้คุณค่าตกอยู่ภายใต้ความรู้วิทยาศาสตร์ตะวันตก บทบาททางเพศที่ได้รับการยอมรับจึงมีเพียงผู้หญิงและผู้ชายเท่านั้น ในการทำความเข้าใจบทบาททางเพศ เราจึงต้องมองเห็นความแตกต่างระหว่างพฤติกรรมที่แสดงออกทางสังคม ซึ่งอาจเป็นสิ่งที่สังคมกำหนดหรือวางกฎเกณฑ์เอาไว้ เช่น การแสดงความเป็นหญิงชายผ่านเสื้อผ้าเครื่องแต่งกาย การทำงาน การใช้คำพูด และกิริยาอาการ กับการแสดงอารมณ์ความปรารถนาทางเพศที่มนุษย์จะมีต่อคนอื่นหรือสิ่งต่างๆ เช่น ความรัก ความเสน่หา กามารมณ์ และการปลดปล่อยอารมณ์

ทางเพศ ซึ่งอาจแสดงผ่านพิธีกรรม งานศิลปะ และวรรณกรรม (Vance, 2005, p.20)

ข้อค้นพบของผู้วิจัยจะเห็นได้ว่า นักเรียนข้ามเพศ ถูกรังแก ถูกเหยียดเพศ และเลือกปฏิบัติในโรงเรียน เนื่องมาจากเพศสภาพไม่ตรงกับเพศกำเนิด นักเรียนข้ามเพศบางรายต้องทนกับการถูกเหยียดและเลือกปฏิบัติด้วยการถูกลงโทษทางวินัยจากทางโรงเรียนอย่างไม่สมเหตุสมผล อย่างเช่น การไว้ทรงผมของนักเรียนทอม การแต่งหน้าของนักเรียนกะเทย เป็นต้น ผู้ที่กระทำการรังแกจะจงใจแกล้งพูดถึงเพศสภาพของกลุ่มนักเรียนข้ามเพศในเชิงเย้ยหยันถากถาง ผู้ที่กระทำการรังแกบางคนถึงขั้นเหยียบย่ำความเป็นมนุษย์ของกลุ่มนักเรียนข้ามเพศด้วยการแสดงออกที่ทำเหมือนเขาเป็นตัวประหลาด อย่างเช่น การใช้คำเรียกแทนกลุ่มบุคคลเพศชายที่แสดงลักษณะและพฤติกรรมออกมาในลักษณะท่าทางใกล้เคียงกับลักษณะของเพศหญิงว่า “ลักเพศ” คำนี้เป็นคำที่มีนัยในเชิงดูถูกเหยียดหยามหรือเป็นการล้อเลียน ทำให้ผู้ถูกเรียกรู้สึกอับอายหรือกลายเป็นตัวตลกในสายตาบุคคลที่พบเห็น ซึ่งทั้งหมดนี้เป็นผลมาจากอิทธิพลขององค์ความรู้ทางด้านการแพทย์ จิตวิทยา สื่อมวลชน กฎหมาย รวมไปถึงความคิดความเชื่อทางวัฒนธรรมประเพณี และศาสนาที่มองเห็น และยอมรับเรื่องเพศอยู่แต่เฉพาะในกรอบความสัมพันธ์ระหว่างชายกับหญิง ภายใต้อุดมการณ์ความรักความสัมพันธ์แบบรักต่างเพศ

ทุกวันนี้ในสังคมโดยเฉพาะพื้นที่สถานศึกษาเอง มองเห็นแต่ภาพลักษณ์ของกะเทยในมิติของความเป็นผู้หญิงที่สวยกว่า หรือมีจริตกริยาเป็นผู้หญิงมากกว่าผู้ที่มีเพศสภาพเป็นผู้หญิง จนมองไม่เห็นว่าภายในกลุ่มกะเทยเองก็มีกะเทยที่มีตัวตนทางเพศ และมีบุคลิกภาพที่หลากหลาย ไม่ต่างจากผู้ชายผู้หญิง หรือการที่การเข้าค่ายลูกเสือของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น กับการเข้าค่ายฝึกวิชาทหารของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ในช่วงของการแสดงรอบกองไฟตอนกลางคืน ก็มักหยิบเอาความเป็นกะเทยมาเป็นจุดขายเพื่อสร้างความบันเทิง ด้วยการขยายภาพกะเทยในมุมมองของการมีจริตจะก้านวี๊ดว้ายกระตู้วู้ ปากจัด เปิดเผยในเรื่องความต้องการทางเพศสูง โดยมักจะให้ผู้ชายมาแต่งตัวแสดงท่าทางเป็นกะเทย ทั้งหมดนี้ทำให้ภาพของบุคคลที่มีตัวตนทางเพศภาวะ หรือมีวิถีทางเพศที่แตกต่างออกไป ยิ่งถูกตอกย้ำอยู่ในกรอบของความเป็นคนวิปริตผิดเพศ หรือเป็นความแปลกประหลาดพิสดารที่ดูน่าทึ่งหรือดูน่าขำขัน และในเวลาเดียวกันก็นำมาซึ่งการกีดกัน และเลือกปฏิบัติกับบุคคลกลุ่มนี้อยู่อย่างซ้ำแล้วซ้ำเล่า ในส่วนของคำเรียกในแวดวงนักเรียนกะเทยด้วยกันเอง หรือคำที่นักเรียนกะเทยพึงพอใจให้คนอื่นเรียกตนเอง เช่นคำว่า สาวทีจี (ย่อมาจาก Transgender) เลดี้บอย (Ladyboy) ในส่วนคำเรียกที่เป็นการสะท้อนถึงบทบาทหรือตัวตนทางเพศภาวะ เช่น กะเทยหัวโปก ตุ๊ดหัวโปก กะเทยควาย เป็นตัวอย่างของกลุ่มคำที่นักเรียนกะเทยส่วนใหญ่ไม่ชอบ หรืออาจจะเรียกว่าเกลียดเลยก็ได้ เนื่องจากคำๆ นี้โดยมากจะเป็นคำที่ผู้อื่นใช้เรียกกะเทยในเชิงดูถูกหรือล้อเลียนให้เป็นที่สนุกสนานในสายตาของผู้เรียก

ในส่วนของนักเรียนหญิงที่แต่งตัวหรือมีกิริยาเหมือนผู้ชาย หรือที่นิยามว่า “ทอม” การแสดงบทบาททางเพศของนักเรียนทอม มักถูกจำกัดให้แคบลงหรือถูกทำให้คุณค่าตกอยู่ภายใต้ระบบชายเป็นใหญ่ โดยนักเรียนชายมีการจัดตั้งกลุ่ม “อดัมล่าทอม” ที่เกิดจากความเกลียดชัง (Hate Crime) รูปแบบหนึ่งซึ่งเกิดจากความเชื่อที่ว่าเพศภาวะทอมเป็นเพศภาวะที่คุกคามความเป็นชาย ทั้งที่โดยตัวทอมแต่ละคนไม่ได้ไปคุกคามใคร แต่ความเป็นทอมไม่มากก็น้อยไปคุกคามความเป็นชายที่อยู่ในวิธีคิดของผู้ชายที่ถูกสร้างขึ้นมา ทอมมักจะถูกหยามว่าเป็นการลอกเลียนแบบ (Imitation) บทบาทและเพศสภาวะความเป็นชาย (Masculinity) อันไร้ค่าและไร้รสนิยม และถูกกำราบด้วยความเชื่อที่ว่า “ทอม” จะหายเป็น “ทอม” ก็ต่อเมื่อได้มีเพศสัมพันธ์กับผู้ชายผ่านวาทกรรมที่

ว่า “เปลี่ยนทอมให้เป็นเธอ” “โครงการคืนสตรีแก่สังคม” หรือ “นิ้วเย็นๆ หรือจะสู้เอ็นอุ่นๆ” ซึ่งล้วนแล้วแต่แฝงและซ่อนเร้นความรุนแรงไว้ในถ้อยคำและวิธีคิดที่สะท้อนออกมาทั้งสิ้น มักพบปรากฏการณ์นักเรียนทอมถูกรังแกทางเพศในหลายพื้นที่ภายในโรงเรียน ผลที่ตามมานอกจากนักเรียนทอมจะต้องเผชิญกับความอับอาย การถูกประทับตราจากเพื่อนในโรงเรียน นักเรียนทอมยังต้องเผชิญกับความรู้สึกถูกลดทอนคุณค่าในศักดิ์ศรีและความเป็นบุคคลที่มีอัตลักษณ์ทางเพศที่แตกต่างของตัวเอง เนื่องจากความไม่เข้าใจ อคติ และความเกลียดชังบุคคลข้ามเพศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งบุคคลรอบข้างที่อยู่ในโรงเรียนเดียวกัน

บุคคลที่ไม่แสดงออกเป็นเพศตรงข้ามแต่ว่ามีรสนิยมรักใคร่ในเพศเดียวกัน แต่ไม่ได้มีความปรารถนาที่จะแสดงออกหรือมีจิตใจเป็นผู้หญิง บุคคลเหล่านี้จะนิยามตนเองว่า “เกย์” ในพื้นที่สถานศึกษา นักเรียนเกย์ส่วนใหญ่จะไม่เปิดเผยตัวตนทางเพศวิถีให้คนอื่นรับรู้ มีส่วนน้อยมากที่กล้าจะเปิดเผยตัวตนทางเพศวิถีของตนเอง ถึงอย่างไรก็ตามไม่ว่าจะเป็นนักเรียนเกย์ที่เปิดเผยหรือไม่เปิดเผยตัวตนทางเพศวิถี ต่างก็เผชิญกับการถูกกีดกันและไม่ได้รับการยอมรับจากเพื่อนในโรงเรียน แม้จะยังมีอยู่บ้างในบางพื้นที่สถานศึกษา ซึ่งอาจยังไม่คุ้นเคยและไม่ยอมเปิดกว้างในรสนิยมทางเพศส่วนบุคคล แต่ก็เป็นเพียงส่วนเล็กๆ เท่านั้นเอง บ่อยครั้งที่คนในสังคมจะสับสนและแยกแยะความเป็น “เกย์” กับความเป็น “กะเทย” ไม่ออก เพราะในมุมมองและระบบวิธีคิดเรื่องเพศภาวะและเพศวิถีในสังคมไทย แต่เดิมมีเพียงคำว่า “กะเทย” เพียงคำเดียวเท่านั้นที่ถูกนำมาใช้ในการอธิบายตัวตนทางเพศของคน ไม่ว่าจะเป็นตัวตนทางเพศภาวะหรือตัวตนทางเพศวิถี ในบริบททางสังคมส่วนใหญ่จะใช้คำว่า “ชายรักชาย” แทนคำว่า “เกย์” มากกว่า และแยกกลุ่ม “กะเทย” ออกมาเป็นอีกกลุ่มหนึ่ง เนื่องจากแต่ละกลุ่มเผชิญปัญหาการเลือกปฏิบัติที่แตกต่างกัน ในพื้นที่โรงเรียนยังมีอีกหลายคำที่ใช้เรียกกลุ่มนักเรียนเกย์ และเป็นคำที่ค่อนข้างจะมีความหมายไปในเชิงล้อเลียน หรือเชิงดูถูกเหยียดหยามทั้งสิ้น เช่นคำว่า “ตุ๋ย” “ไม้ป่าเดียวกัน” “ผู้ชายสีม่วง” หรือคำศัพท์แสลงอีกคำซึ่งหมายถึง การมีเพศสัมพันธ์ระหว่างผู้ชายกับผู้ชายด้วยกันอย่างคำว่า “อัดถั่วดำ” มีที่มาจากข่าวในหน้าหนังสือพิมพ์เมื่อปี พ.ศ. 2478 ที่ตำรวจได้จับกุมผู้ชายคนหนึ่งซึ่งมีพฤติกรรมหลอกเด็กผู้ชายหลายคนมาสำเร็จความใคร่ให้ตนเอง ก่อนที่จะส่งเด็กผู้ชายเหล่านี้ให้กับผู้ชายมีเงินที่ต้องการมีเพศสัมพันธ์กับเด็กผู้ชาย โดยผู้ชายคนที่ถูกจับกุมนี้มีชื่อเล่นว่า “นายถั่วดำ” คำเหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงอิทธิพลของสื่อมวลชนที่มีส่วนในการร่วมสร้างคำใหม่ๆ จนกลายมาเป็นคำที่ได้รับความนิยมกันทั่วไป (สุรีย์พร กฤษเจริญ, 2547 : 179)

● ระบบของความไม่เท่าเทียมกันทางเพศภาวะในพื้นที่สถานศึกษา

แม้ในสังคมไทยจะยังไม่อาจยอมรับคนข้ามเพศได้อย่างเต็มใจ แต่สังคมไทยจะต้องให้สิทธิเสรีภาพที่เสมอภาคแก่คนทุกๆ เพศ ไม่ใช่เฉพาะเพศชายและหญิงเท่านั้น คนทุกเพศเป็นมนุษย์เหมือนกัน ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องจึงมีหน้าที่ที่จะต้องทำให้สังคมยอมรับสถานภาพของคนข้ามเพศที่ปัจจุบันถูกกดขี่ด้วยอคติ ถึงแม้ว่าประเทศไทยจะเปิดกว้างในเรื่องของการยอมรับคนข้ามเพศ และได้มีการนำเสนอผ่านสื่อมากมาย แต่นักสิทธิมนุษยชนยังเห็นว่ามันเป็นอะไรที่ซับซ้อนกว่านั้นมาก สังคมต้องรับรู้และทำความเข้าใจในเรื่องปัญหาและความเท่าเทียมและรัฐบาลต้องให้ความช่วยเหลือพร้อมเปลี่ยนแปลงข้อกฎหมายอีกมาก เพราะทุกวันนี้ผู้คนเห็นและยอมรับในการมีตัวตนของคนข้ามเพศ แต่ยังน้อยนักที่คนทั่วไปจะได้สัมผัสหรือเข้าใจในเรื่องสิทธิของคนข้ามเพศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในพื้นที่สถานศึกษา ที่ยังคงพบกับปัญหาความรุนแรง การทำร้ายร่างกาย รวมทั้งการดูถูกเหยียดหยามศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ต่อนักเรียนข้าม

เพศ ความรุนแรงที่เกิดขึ้นในสถานศึกษา ที่เป็นผลมาจากการมีอคติทางเพศต่อนักเรียนที่เพศสภาพไม่ตรงกับเพศกำเนิด ที่ไม่ว่าจะเป็นทั้ง เกย์ ทอม และกะเทย ที่แม้ดูเหมือนว่าผู้คนในสถานศึกษาในปัจจุบัน จะเหมือนกับเปิดใจยอมรับกลุ่มคนเหล่านี้แล้วก็ตาม แต่ว่าก็ยังมีคนอีกจำนวนหนึ่งที่ยังมองว่านักเรียนข้ามเพศกลุ่มนี้เป็นกลุ่มคนที่ไม่ปกติ เพราะไม่ใช่ชายจริงหญิงแท้ หรือมีรสนิยมทางเพศที่แตกต่างจากคนทั่วไป จนถูกมองและตีตราว่านี่คือสิ่งผิดปกติ และเมื่อเกิดเหตุการณ์ร้ายแรงต่อทรัพย์สินหรือชีวิตของนักเรียนข้ามเพศกลุ่มนี้ ก็มักจะจบลงด้วยการกระทำที่รุนแรง ที่อาจแฝงด้วยความเกลียดชังส่วนตัว หรือแม้แต่การแสดงความเห็นบนสังคมออนไลน์ที่ใช้ถ้อยคำดูถูกเหยียดหยามศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ เพียงเพราะนักเรียนข้ามเพศกลุ่มนี้ไม่ใช่บุคคลที่มีรสนิยมตรงตามเพศกำเนิด

จากข้อค้นพบของผู้วิจัยข้างต้น ร่วมกับกรอบแนวคิดในการอธิบายแนวทางการกำหนดเพศภาวะ (Gender regimes) ทำให้พบว่าในสังคมไทยนั้นยังคงมีการกระทำให้เกิดระบบของความไม่เท่าเทียมกันทางเพศภาวะอยู่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในพื้นที่สถานศึกษา นักเรียนข้ามเพศต่างพบเจอกับประสบการณ์ที่เลวร้ายทั้งในห้องเรียนและนอกห้องเรียน ซึ่งข้อค้นพบดังกล่าวก็ไม่ได้มีความแตกต่างจากสถานการณ์การตีตราทางเพศที่เกิดกับนักเรียนข้ามเพศในต่างประเทศ ถึงแม้ว่าจะมีบริบทและวัฒนธรรมที่แตกต่างกันออกไปก็ตาม อย่างเช่นในสังคมทุกพื้นที่ของประเทศญี่ปุ่น พบว่าโดยเฉพาะสังคมโรงเรียนต่างๆ ในประเทศญี่ปุ่นเอง คือสถานที่ที่เต็มไปด้วยความเกลียดชังนักเรียนข้ามเพศ แม้แต่ครูก็ยังมีท่าทีและทัศนคติไม่ดีดังกล่าว ซึ่งส่งผลให้นักเรียนข้ามเพศบางคนตกอยู่ในถาวะกดดัน และรู้สึกเกลียดตัวเอง รูปแบบการรังแกที่เกิดขึ้นกับนักเรียนข้ามเพศ ก็มีทั้งคำพูด คำวิพากษ์ วิจารณ์ ที่เต็มไปด้วยความเกลียดชังจากเพื่อนนักเรียนด้วยกันและจากครู สามารถทำร้ายนักเรียนกลุ่มนี้ได้ ซึ่งนักเรียนบางคนอาจกำลังอยู่ในช่วงต้นๆ ของการต่อสู้กับความสับสนในตัวตนของตนเอง กับความรู้สึกละอาย และความรู้สึกรังเกียจตัวเอง นักเรียนข้ามเพศกลุ่มนี้ต้องทนได้ยินกับคำพูดที่เสียดสี ต่อต้าน บางครั้งถูกเรียกว่าเป็นคนน่ารังเกียจ และใช้คำสรรพนามเรียกขานต่างๆ นานา อาทิ พวกโฮโม หรือแม้กระทั่งการพูดประกาศอย่างไม่สะทกสะท้านว่า “พวกสิ่งมีชีวิตเหล่านี้ไม่น่าจะเกิดมาเลย” (ฮิวแมนไรตส์วอตช์, 2016) จากการสำรวจนักเรียนที่ถูกรังแกจากเพื่อนนักเรียนด้วยกัน ในประเทศไทยพบว่ามีนักเรียนที่ถูกรังแกจากเพื่อนนักเรียนด้วยกันมีสูงถึงร้อยละ 40 ซึ่งรองจากประเทศญี่ปุ่น โดยประเทศญี่ปุ่นในบางโรงเรียน หากนักเรียนหญิงที่มีลักษณะห้าวๆ คล้ายผู้ชายมักจะถูกรังเกียจ ซึ่งสาเหตุที่ผู้ชายเกลียดทอม เพราะมองว่าทอมคุกคามความเป็นชาย เป็นความเชื่อผิดๆ ที่แฝงมากับวัฒนธรรมนิยมชาย จนเกิดเป็นความรุนแรงต่อผู้หญิงที่อยู่ในเพศภาวะที่ถูกมองว่าคุกคามความเป็นชาย (ทอม) ทั้งๆ ที่จริงแล้วนั้นตัวเขาเองไม่ได้คุกคามใคร (ฮิวแมนไรตส์วอตช์, 2016) จากความรุนแรงที่เกิดขึ้นกับกลุ่มคนข้ามเพศในประเทศญี่ปุ่น ก็มีการตั้งข้อสังเกตว่า กลุ่มนักเรียนหญิงรักหญิงเป็นกลุ่มเสี่ยงที่สุดที่จะเผชิญกับความรุนแรงทางเพศภายใต้มายาคติ “ของจริง” ที่ถูกอุปโลกน์ขึ้นมาในสังคมชายเป็นใหญ่ และการถูกกระทำความรุนแรงและละเมิดทางเพศมักจะเกิดขึ้นจากคนใกล้ตัว

ในประเทศอินเดียเอง ถึงแม้จะพบว่าในช่วงปี 2014 มีประชากรกะเทยมากถึงประมาณ 3 ล้านคน ซึ่งถือว่าเป็นจำนวนที่มากพอสมควร แต่ที่ผ่านมาคนกลุ่มนี้ถูกสังคมรังเกียจและกีดกันออกจากสังคม ตั้งแต่ในสังคมระดับครอบครัว โรงเรียน ทำให้บรรดากะเทยน้อยใหญ่ขาดโอกาสที่จะได้รับการศึกษาและมีหน้าที่การงานที่ดี ส่วนใหญ่จึงต้องหันไปทำงานหาเลี้ยงชีพด้วยการเต้นตามงานพิธีต่างๆ ไปเป็นโสเภณี หรือไม่ก็ขอทาน และกลายเป็นคนยากจน กะเทยที่อาศัยในเมืองใหญ่ อย่างเมืองเดลลี หรือมุมไบ ยังถือว่ามีสถานะที่ดี

และได้รับการยอมรับมากกว่าคนข้ามเพศในท้องถิ่นชนบท อาจเป็นเพราะสังคมและผู้คนมีการรับรู้ที่เปิดกว้างมากกว่า ขณะที่ในหมู่บ้านห่างไกล กะเทยยังถูกมองเป็นพวกผิดปกติ เด็กชายที่ส่อแววตุ้งติ้งไม่ได้เข้าเรียน เพราะทุกคนมองว่าโตขึ้นก็เป็นกะเทยไปเต้นตามงาน ไม่ต้องเรียนหนังสือก็ได้ กะเทยอีกไม่น้อยถูกรังเกียจไม่ให้เข้าร่วมงานพิธีต่างๆ แม้แต่งานศพของญาติมิตร ก็ต้องรอให้ค่ำมืด แขกกลับหมดแล้วถึงจะแอบไปเคารพศพได้ นักเรียนกะเทยในครอบครัวอินเดียหัวโบราณหลายคน ที่ครอบครัวไม่ยอมรับลูกหลานที่เป็นกะเทย จะถูกขับไล่ออกจากบ้าน เมื่อต้องออกมาเผชิญโลกเพียงลำพังตั้งแต่ยังเด็ก หลายคนจะถูกรังเกียจและโดนรังแก ดังนั้นกะเทยส่วนใหญ่ไม่ว่าจะเป็นเด็กหรือผู้ใหญ่จึงรวมตัวอยู่อาศัยกันเป็นชุมชนเพื่อความปลอดภัยในชีวิตของตัวเอง (รัชดา ธราภาค, 2557)

หรือในประเทศสหรัฐอเมริกา ที่ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของการเรียกร้องสิทธิและความเท่าเทียมกันของผู้มีความหลากหลายทางเพศ ในรัฐแคลิฟอร์เนียของสหรัฐอเมริกาถือเป็นรัฐแรกและรัฐเดียวในสหรัฐอเมริกาที่ซึ่งกำลังเป็นประเด็นข้อถกเถียงกันในเรื่องการสอนหลักสูตรความหลากหลายทางเพศแก่เด็กประถมว่ามีความเหมาะสมแล้วหรือไม่ โดยในปี 2016 ได้ผลักดันการศึกษาเรื่องความหลากหลายทางเพศในโรงเรียน มีการเปิดเผยเนื้อหาของหลักสูตรสังคมศึกษาที่ปรับปรุงเนื้อหาใหม่ ให้มีความเป็นมิตรกับเรื่องความหลากหลายทางเพศมากขึ้น ด้วยการอนุมัติแบบเรียน 10 ฉบับ ที่เริ่มนำมาใช้สอนเรื่องความหลากหลายทางเพศ ตั้งแต่ระดับอนุบาลไปจนถึงเกรด 8 ถือเป็นรัฐแรกของอเมริกา ที่มีแบบเรียนว่าด้วยเรื่องความหลากหลายทางเพศอย่างเป็นทางการ ทั้งนี้ประเทศสวีเดนและประเทศอังกฤษก็บรรจุหลักสูตรที่เกี่ยวกับ “LGBT ศึกษา” ตามประเทศอเมริกา โดยเมื่อเดือนมิถุนายน ปี 2019 ที่ผ่านมานี้ ได้อนุมัติการใช้หนังสือภาพเป็นสื่อการเรียนการสอนเด็กนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษา ในหลักสูตรภาคบังคับว่าด้วยการมีสัมพันธภาพที่ดีและเพศศึกษา (Relationships and sex education - RSE) และความเสมอภาคของกลุ่มผู้มีความหลากหลายทางเพศ (LGBT) ซึ่งจะเริ่มสอนให้เด็กนักเรียนทั่วประเทศตั้งแต่ปีการศึกษาใหม่ที่จะเริ่มเดือนกันยายน ปี 2020 โดยหนังสือที่ว่านี้ เป็นหนังสือการ์ตูนที่จะสอนให้เด็กๆ ได้เรียนรู้เกี่ยวกับการยอมรับความแตกต่างในสังคมและการเคารพสิทธิความเสมอภาคของเพื่อนร่วมสังคม โดยยกตัวอย่างของวิถีชีวิตที่หลากหลาย เช่น เรื่องราวของคู่เพนกวินเกย์ที่ช่วยกันเลี้ยงลูกน้อย เรื่องราวของเด็กชายที่อยากแต่งตัวเป็นนางเงือก รวมทั้งเรื่องราวของคู่เลสเบี้ยนกับลูกของพวกเธอ แม้หนังสือเหล่านี้จะถูกต่อต้านจากบรรดาผู้ปกครองที่มีแนวคิดอนุรักษ์นิยม เช่น กลุ่มชาวยิวออร์โธดอกซ์และชาวมุสลิม แต่นักการศึกษาชี้ว่า เด็กจะต้องได้รับการศึกษาเรื่องความเสมอภาคของกลุ่มผู้มีความหลากหลายทางเพศ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของกฎหมายสหราชอาณาจักรในปัจจุบัน (บีบีซี, 2019)

ไม่เว้นแม้แต่โรงเรียนประถมหลายแห่งทั่วประเทศอังกฤษที่ได้รับจดหมายประท้วงการสอนบทเรียนว่าด้วยการมีสัมพันธภาพที่ดีและเพศศึกษา (Relationships and sex education - RSE) และความเสมอภาคของกลุ่มผู้มีความหลากหลายทางเพศ (LGBT) ซึ่งสำนักข่าวบีบีซี (2019) ได้รายงานว่าเมื่อเดือนพฤษภาคม ปี 2019 ที่ผ่านมา ผู้ปกครองอังกฤษประท้วงโรงเรียนประถมที่สอนเรื่องความหลากหลายทางเพศ การประท้วงเรื่องนี้เริ่มต้นขึ้นในเมืองเบอร์มิงแฮม และยังมีโรงเรียนในอีกหลายเมืองที่ได้รับจดหมายประท้วงการสอนหลักสูตรนี้ เช่น เมืองแบรดฟอร์ด บริสตอล ลอนดอน แมนเชสเตอร์ นอร์ทแฮมพ์ตัน และนอตทิงแฮม โดยผู้ประท้วงส่วนใหญ่เป็นชาวมุสลิมที่มีแนวคิดอนุรักษ์นิยม แต่ก็มีผู้ปกครองชาวคริสต์รวมอยู่ด้วย จากนั้นก็มีการส่งจดหมายประท้วงไปตามโรงเรียนอีกหลายแห่งทั่วประเทศอังกฤษ ผู้ประท้วงระบุว่าหลักสูตรเป็นการส่งเสริมวิถีชีวิตแบบคนรักเพศเดียวกัน กลุ่มผู้ปกครอง

หลายเมืองในประเทศไปชุมนุมประท้วงที่ด้านนอกโรงเรียน หลังจากเด็กนักเรียนได้รับแจกหนังสือที่มีเรื่องราวเกี่ยวกับเด็กข้ามเพศ และครอบครัวของคู่รักเพศเดียวกัน ซึ่งผู้ประท้วงส่วนใหญ่ระบุว่า พวกเขาต่างเป็นกังวลที่ลูกหลานของเขากลับบ้านมาพร้อมกับสื่อการเรียนที่ขัดแย้งกับค่านิยมทางจริยธรรมของพวกเขา และมองว่าแบบเรียนดังกล่าวไม่ได้เกี่ยวกับเรื่องสิทธิและความเสมอภาคของคนข้ามเพศ แต่เป็นการส่งเสริมวิถีชีวิตแบบคนรักเพศเดียวกันให้แก่เด็กมากกว่า อย่างไรก็ตามทางด้านกระทรวงศึกษาธิการของประเทศอังกฤษยังคงระบุว่า เด็กนักเรียนควรได้รับการสอนเกี่ยวกับสังคมที่พวกเขาเติบโตขึ้นมา และวิชาเหล่านี้ถูกออกแบบมาเพื่อปลูกฝังการเคารพผู้อื่นและความแตกต่าง รวมทั้งสอนเด็กนักเรียนเกี่ยวกับการมีสัมพันธภาพที่ดีกับเพื่อนร่วมสังคม เป็นเรื่องเกี่ยวกับเรื่องสิทธิและความเสมอภาค ไม่ใช่เพื่อการส่งเสริมวิถีชีวิตแบบคนรักเพศเดียวกันให้แก่เด็ก

ในทุกประเทศทั่วโลกถือว่าเป็นสังคมพหุวัฒนธรรม ดังนั้นการอยู่ร่วมกันของคนในสังคมจึงต้องมีการปรับเปลี่ยนทัศนคติ รูปแบบการใช้ชีวิต และมีการยอมรับในความเปลี่ยนแปลงรวมทั้งความแตกต่างของกลุ่มต่างๆ เพื่อให้อยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างสันติ เมื่อมองเผินๆ เราอาจเห็นว่าสังคมไทยและอีกหลายประเทศ ได้เปิดกว้างต่อกลุ่มคนที่มีความหลากหลายทางเพศมากขึ้นกว่าในอดีต พฤติกรรมบางอย่างที่เคยต้องปกปิดไว้เนื่องจากขัดต่อวัฒนธรรม ค่านิยม และความเชื่อเดิมๆ ก็ได้รับการเปิดเผยและยอมรับมากยิ่งขึ้น สิ่งหนึ่งที่เห็นได้ชัดคือการมีตัวตนในสังคมของกลุ่มบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ ที่มีศัพท์เรียกกันทั่วไปตั้งแต่ กะเทย สาวประเภทสอง คนรักเพศเดียวกัน เพศที่หลากหลาย คนข้ามเพศ คนเหล่านี้สามารถใช้ชีวิตอย่างเปิดเผยได้มากขึ้น แต่เบื้องหลังของแต่ละคนกว่าจะเปิดเผยตัวตนได้นั้น ต้องมีองค์ประกอบอื่นๆ มากมายในชีวิตกว่าจะได้รับการยอมรับในสังคม ซึ่งล้วนแล้วแต่มาจากสังคมที่ไม่มีการรองรับเพศอื่นๆ ให้เป็นเพศที่ถูกต้องตามกฎหมาย มีเพียงเพศชายและหญิงอันเป็นกรอบความคิดเรื่องเพศอยู่ แม้แต่ประเด็นการศึกษาและเพศวิถีที่เป็นข้อถกเถียงกันอยู่หลายประเทศ ไม่ว่าจะในบริบทสังคมหรือวัฒนธรรมไหนก็ตาม การสอนเรื่องเพศวิถีในโรงเรียน ถ้าสอนในสิ่งที่เปิดมากๆ เป็นสิ่งที่แทบจะเป็นไปได้ยากหรือเป็นไปไม่ได้เลย เพราะในบางสังคมมองว่าเรื่องดังกล่าวขัดต่อวัฒนธรรม ค่านิยม และความเชื่อเดิมๆ ของสังคมพวกเขา

บทสรุป

จากข้อค้นพบของการศึกษาถึงสถานการณ์การตีตรา รูปแบบการรังแก พร้อมกับการนำเสนอการวิเคราะห์ลักษณะของการเกิดการตีตราทางเพศภาวะในโรงเรียน ความท้าทายที่ต้องเผชิญ และผลกระทบของการตีตราที่กลุ่มนักเรียนข้ามเพศต้องเผชิญ อาจพูดได้ว่านักเรียนข้ามเพศไม่ว่าจะอยู่ในโรงเรียนหรือสังคมนอกโรงเรียน และดำเนินวิถีชีวิตได้อย่างเพศชายและเพศหญิงอย่างปกติทั่วไปนั้น จำเป็นจะต้องอาศัยความร่วมมือจากสังคมรอบข้าง ไม่ว่าจะเป็นพ่อแม่ ญาติพี่น้อง เพื่อน ครูผู้สอน หรือแม้กระทั่งคนในหมู่บ้านเดียวกันเปิดใจยอมรับและให้โอกาสนักเรียนข้ามเพศในการแสดงออกถึงความเป็นตัวตน ได้แต่งตัวตามแบบที่ชอบ ทำงานที่ตัวเองถนัด และที่สำคัญที่สุดคือ สังคมจะต้องไม่กีดกันหรือประณามรูปแบบความรักของชายรักชาย หรือหญิงรักหญิงนั่นเอง เพราะความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องเพศวิถีเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นภายใต้แนวคิดทฤษฎี และอุดมการณ์ทางสังคม ไม่ใช่เกิดขึ้นลอยๆ หรือมีอยู่ได้ด้วยตัวของมันเอง ซึ่งจากข้อค้นพบดังกล่าวจะเห็นได้ว่าการตีตรานั้นจะขึ้นอยู่กับอำนาจทางสังคม มันเป็นการใช้อำนาจในการตีตรา ในบางครั้งบทบาทของอำนาจเป็นสิ่งที่เห็นได้อย่างชัดเจน อย่างไรก็ตามบทบาทของอำนาจในการตีตรานั้นเป็นสิ่งที่ถูกมองข้ามไปบ่อยๆ เนื่องจากมีหลายกรณีที่ความแตกต่างของอำนาจถูก

ทำให้ดูเหมือนว่าไม่เป็นปัญหา อย่างเช่นเมื่อมีคนคิดว่าความเจ็บป่วยทางจิตใจ โรคอ้วน อาการหูหนวก และความพิการขาข้างหนึ่งนั้น มีแนวโน้มที่จะมุ่งเน้นไปที่คุณลักษณะที่มีความเกี่ยวข้องกับเงื่อนไขเหล่านี้มากกว่าความแตกต่างของอำนาจระหว่างบุคคล แต่ถึงแม้จะเกิดเหตุการณ์เหล่านี้ขึ้น อำนาจก็ยังคงเป็นสิ่งที่มีความจำเป็นในการผลิตการตีตราทางสังคมดังกล่าว

• • •

เอกสารอ้างอิง

เครือข่ายเพื่อนกะเทยไทย. (2558). *แนวปฏิบัติสำหรับครอบครัวที่มีลูกหลานเป็นกะเทย.* พิมพลักษณ์, กรุงเทพฯ : มูลนิธิสร้างความเข้าใจเรื่องสุขภาพผู้หญิง (สคส.).

พิมลพรรณ อิศรภักดี. (2558). *ต่างวัยต่างทัศนะต่อความหลากหลายทางเพศในสังคมไทย.* สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล.

รัชดา ธราภาค. (2557). *ชีวิตหลายรส อาณัติ อาภาภิรมณ์: ประสบการณ์ ทัศนคติ และท่าที.* พิมพลักษณ์, กรุงเทพฯ: สถาพรบุ๊คส์.

สุรีย์พร กฤษเจริญ. (2547). *ความเป็นหญิงชายและมิติทางเพศ : สุขภาพการเจริญพันธุ์ของผู้หญิง.* สงขลา : ชานเมืองการพิมพ์.

BBC Thai. (2019). “6 types of bullying that parents should know” *Column: Terrestrial Digital Television* Issue May 11, 2018. [Online]. Source: https://www.bbc.com/thai/international-48354765.

Birbili. (2000). “Translating from one language to another” *Column: Social Research Update* Issue May 11, 2018. [Online]. Source: https://www.khaosod.co.th/bbc-thai/news.

Cortez, C. (2018). *Global Adviser on Sexual Orientation and Gender Identity (SOGI).* United Nations Development Programme (UNDP), New York.

Herek, G. M. (1986). *On heterosexual masculinity: Some psychical consequences of the social construction of gender and sexuality.* American Behavioral Scientist, 29, 563–577.

Human Rights Watch. (2016). *Paternalism and public policy.* Society XX: 36–46.

Liamputtong, Pranee. (2010). *Local discourse on antiretrovirals and the lived experience of women living with HIV/AIDS in Thailand.* Qualitative health research. 25,2 (2015) pp.253-263 , 1049-7323.

Link, B.G., Phelan, J,C. (1999). *Labeling and stigma. In The Handbook of the Sociology of Mental Health,* ed. CS Aneshensel, JC Phelan. New York: Plenum.

Link, B.G., Struening, E.L., Rahav, M., Phelan, J.C. & Nuttbrock, L. (1997). *On stigma and its consequences: evidence from a longitudinal study of men with dual diagnoses of mental illness and substance abuse*. J. Health Soc. Behav. 38:177–90.

Vance, C.S. (2005). *"Anthropology Rediscovers Sexuality: A Theoretical Comment"* in Jennifer Robertson (ed.) Same-Sex Cultures and Sexualities. Malden, MA., Blackwell Publishing. pp.15-32.

Walby, S. (1999). *Theorising Patriarchy.* Oxford: Basil-Blackwell.

Winter, S. (2008). *Cross sex in Thailand: acceptance or oppression.* Division of Learning, Development and Diversity, Faculty of Education, University of Hong Kong.

Winter, S. (2011). *Implementation.* In Peter, B. Guy & Pierre, Jon, eds. Handbook of Public Policy. London: SAGE Publication.

Wiwatwongwana, R. (2013). *Lone motherhood in Thailand: Towards reducing social stigma and increasing social support.* (Ph.D Thesis). University of Sydney.

World Bank. (2018). *Economic participation of LGBTI groups in Thailand.* Thammasat University, Love Frankie Organization and the Nordic Trust Fund: Bangkok.

● ● ●

02 Journal of Integrated Sciences

กลไกทางสังคมเพื่อผลักดันมาตรการด้านสิ่งแวดล้อม: กรณีศึกษาการฟ้องร้องคดีปัญหาสิ่งแวดล้อมของมาบตาพุด

Social Mechanisms to Drive Environmental Measures: The Case of Map Ta Phut Environmental Lawsuits

เคนซูเกะ ยามากูชิ[1], อนรรฆ พิทักษ์ธานิน, สุรศักดิ์ โจถาวร, มนัสกร ราชากรกิจ, วิลาศ นิติวัฒนานนท์
Kensuke Yamaguchi, Anak Pitaktanin, Surasak Jotaworn, Manaskorn Rachakornkij, Vilas Nitivattananon

1 รองศาสตราจารย์ ดร. ประจำสถาบันวิจัยนโยบายทางเลือก มหาวิทยาลัยโตเกียว
Associate Professor, Policy Alternatives Research Institute, The University of Tokyo
Corresponding author's email: gucci.kensuke@gmail.com

บทคัดย่อ

การขยายตัวทางเศรษฐกิจในประเทศกำลังพัฒนา ก่อให้เกิดแนวโน้มการลงทุนจากต่างชาติเพิ่มขึ้น เพื่อดึงดูดเงินตราต่างประเทศเข้ามาตามนโยบายหลักทางการเงิน นิคมอุตสาหกรรมจึงถูกสร้างขึ้นเพื่อเป็นกลไกในการปฏิบัติเชิงนโยบาย ดังนั้นการพิจารณาถึงผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมอันเกิดจากนิคมอุตสาหกรรมจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่ง อย่างไรก็ตาม ภาครัฐต้องออกมาตรการด้านสิ่งแวดล้อมในทางตรงข้ามอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เช่น การผ่อนคลายมาตรการด้านสิ่งแวดล้อม และการลดต้นทุนการผลิต เพื่อรักษาระดับการแข่งขันของประเทศ อีกทั้งป้องกันการเคลื่อนย้ายเงินทุนไปยังประเทศคู่แข่งอื่นๆ ด้วยเหตุผลดังกล่าว จึงเกิดคำถามที่ว่า ไม่มีทางออกใดๆ สำหรับการกำหนดมาตรการสิ่งแวดล้อมของนิคมอุตสาหกรรมในประเทศกำลังพัฒนาเลยหรือ บทความวิชาการฉบับนี้ มีจุดประสงค์เพื่อสรุปกลไกการทางสังคมในการผลักดันมาตรการด้านสิ่งแวดล้อม กรณีศึกษานิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด ประเทศไทย พร้อมข้อเสนอแนะในการประยุกต์ใช้กับนิคมอุตสาหกรรมอื่นๆ ได้ โดยแบ่งการวิเคราะห์ออกเป็น 3 ด้าน คือ ช่วงเวลาที่เหมาะสม สถานที่ที่มาตรการถูกนำไปใช้ และบทบาทของนักรณรงค์ในการผลักดันมาตรการด้านสิ่งแวดล้อม

ผลการวิเคราะห์พบว่า มีปัจจัยความสัมพันธ์ที่ก่อให้เกิดการผลักดันมาตรการด้านสิ่งแวดล้อมของนิคมอุสาหกรรมมาบตาพุด ได้แก่ ปัจจัยนอกเหนือการควบคุม จากรัฐประหารใน พ.ศ. 2549 และการแก้ไขรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2550 ปัจจัยตัวแปรควบคุมภายในโดยตรง จากการจัดทำรายงานการวิเคราะห์

ผลกระทบด้านสุขภาพจากข้อมูลมลพิษทางอากาศ ของนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด ซึ่งเป็นพื้นที่ประสบปัญหามลพิษจริง และปัจจัยเสริมการทำงานที่มีประสิทธิภาพ จากการสนับสนุนทางการเงินและการถ่ายโอนเทคโนโลยีเพื่อรวบรวมข้อมูลทางวิทยาศาสตร์ โดยการเชื่อมโยงกับเครือข่ายทางสังคมทั่วโลกของนักรณรงค์ในประเทศ

คำสำคัญ:

นิคมอุตสาหกรรม, มาตรการด้านสิ่งแวดล้อม, ช่วงเวลาที่เหมาะสม, มาบตาพุด, นักรณรงค์

Abstract

Economic growth in developing countries have led to an increasing trend of foreign investment to attract the capital based on financial policy. Industrial estate has been set up a framework for enforcing the strategy. It is therefore important to consider the environmental impact of industrial estate. However, to retain national competitiveness and prevent the capital flow to other countries, the Government must eventually be flexible on environment policies and reduce production cost. The question arises as to whether there are any alternatives driven the environmental measure of industrial estates in developing countries. The purpose of this academic article is to summarize the social mechanism for driven the environmental measure from the case of Map Ta Phut Industrial Estate, Thailand and recommend to apply in other industrial estates. The study is divided into three parts; the appropriate time, location, and the role of the campaigners in driving environmental measures.

The study found that there were three relationship variables that give rise to environmental measure from Map Ta Phut Industrial Estate; Exogenous variable from the coup in 2006 and the amendment to the constitution in 2007, Endogenous variable

from the health impact assessment report on air pollution from Map Ta Phut in which the pollution area was experienced, Complementary variable from financial support and technology transfer to the collection of scientific data by domestic campaigners collaborated with global social network.

Keywords:

Industrial Estate, Environmental Measure, Appropriate Time, Map Ta Phut, Campaigners

บทนำ

ในปัจจุบันข้อมูลทางสถิติต่างๆ ระบุว่า การลงทุนโดยตรงจากต่างชาติ (Foreign Direct Investment, FDI) มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างเห็นได้ชัด โดยเฉพาะการลงทุนจากบรรษัทข้ามชาติในประเทศที่พัฒนาแล้ว การลงทุนโดยตรงจากต่างชาตินั้น ทำให้เกิดผลประโยชน์ต่อฝ่ายผู้ลงทุน (จากการลดลงของต้นทุนการผลิต) และฝ่ายที่ได้รับเม็ดเงินลงทุน (จากการขยายตัวทางเศรษฐกิจและการบริโภคภายในประเทศ) ก่อให้เกิดแนวโน้มการลงทุนโดยตรงจากต่างชาติเพิ่มขึ้นในอนาคต หากพิจารณาถึงผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมอันเกิดจากกระแสโลกาภิวัตน์นี้ จะเห็นถึงความจำเป็นของการกำหนดมาตรการ หรือระเบียบข้อบังคับทางกฎหมาย จากหน่วยงานภาครัฐเพื่อควบคุมระบบการตลาด เนื่องจากกลไกทางตลาดไม่สามารถดำเนินการเพื่อให้ผู้ประกอบการพิจารณาต้นทุนทางสิ่งแวดล้อมได้อย่างมีประสิทธิภาพ อีกทั้งยังคงเป็นการยากที่จะผลักดันให้เกิดมาตรการด้านสิ่งแวดล้อมจากหน่วยงานภาครัฐอีกด้วย

หากพิจารณาถึงแรงกระตุ้นของบรรษัทข้ามชาติในประเทศพัฒนาแล้ว อาจสรุปได้จากบันทึกของ Lawrence Summers อดีตเจ้าหน้าที่ธนาคารโลก ซึ่งกล่าวว่า “ต้นทุนทางสิ่งแวดล้อมจะเพิ่มขึ้นตามระดับความเสื่อมโทรมของสภาพแวดล้อม ดังนั้นการเคลื่อนย้ายเงินทุน หรือแหล่งผลิตจากประเทศที่เผชิญกับปัญหาสิ่งแวดล้อมแล้ว ไปยังประเทศที่ยังไม่เกิดปัญหา จึงเป็นวิธีการลดต้นทุนการผลิตได้อีกทางหนึ่ง” ในอีกด้านหนึ่ง หากพิจารณาถึงแรงกระตุ้นของหน่วยงานรัฐในประเทศกำลังพัฒนา จะพบว่า นิคมอุตสาหกรรมถูกสร้างขึ้นเพื่อดึงดูดให้เกิดการไหลเข้าของเงินตราต่างประเทศ ผ่านการลงทุนของบรรษัทข้ามชาติ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อเป็นศูนย์กลางการส่งออกไปยังตลาดต่างประเทศ ในกรณีนี้ Sassen (1999) ได้ให้ความเห็นไว้ว่า เพื่อดึงดูดเงินตราต่างประเทศ ตามนโยบายหลักแผนการเงินของประเทศที่ยังไม่มีแรงกระตุ้นมากนัก

หน่วยงานรัฐจึงออกมาตรการควบคุมมาตรฐานสิ่งแวดล้อมในทางตรงข้าม เพื่อก่อให้เกิดการผ่อนคลายมาตรการดังกล่าว ลดต้นทุนการผลิตให้ต่ำ และช่วยรักษาระดับการแข่งขันของประเทศไว้ ไม่ให้เกิดการเคลื่อนย้ายเงินทุนไปยังประเทศคู่แข่งอื่นๆ

ด้วยเหตุผลดังกล่าวจึงเกิดคำถามที่ว่า ไม่มีทางออกใดๆ สำหรับการกำหนดมาตรการควบคุมผลกระทบสิ่งแวดล้อมของนิคมอุตสาหกรรมในประเทศกำลังพัฒนาเลยหรือ Vogel (1995) กล่าวว่า ยิ่งการแข่งขันเพื่อดึงดูดเม็ดเงินลงทุนจากต่างประเทศมีความรุนแรงมากขึ้นเท่าไร ก็เท่ากับเป็น “การแข่งขันกันไปสู่ก้นบึ้ง” (Race to Bottom) การผ่อนคลายมาตรการด้านสิ่งแวดล้อมมากขึ้นเท่านั้น มาตรการที่ถูกผ่อนคลายเกินไป นอกจากจะก่อให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมในประเทศแล้ว ผู้ประสบภัยยังต้องทนต่อการถูกเพิกเฉยของหน่วยงานภาครัฐต่อไปด้วยหรือ บทความวิชาการฉบับนี้ มีจุดประสงค์เพื่อสรุปและให้ข้อเสนอแนะที่สามรถนำไปประยุกต์ใช้กับกลไกการกำหนดมาตรการด้านสิ่งแวดล้อมของนิคมอุตสาหกรรมต่างๆ ได้ ผ่านการวิเคราะห์กระบวนการสร้างเสริมมาตรการด้านสิ่งแวดล้อม กรณีศึกษานิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุดประเทศไทย โดยแบ่งการวิเคราะห์ออกเป็น 3 ด้าน คือ เวลาที่เหมาะสมสำหรับการผลักดันมาตรการ สถานที่ที่มาตรการถูกนำไปใช้ และบทบาทของนักรณรงค์ในการผลักดันมาตรการด้านสิ่งแวดล้อม ในส่วนสุดท้าย จะสรุปกลไกการผลักดันมาตรการด้านสิ่งแวดล้อม รวมทั้งเสนอแนวทางการศึกษาต่อไปในอนาคต

● ช่วงเวลาที่เหมาะสมในการผลักดันมาตรการด้านสิ่งแวดล้อม

1. การเผยแพร่ข้อมูลเกี่ยวกับปัญหาสิ่งแวดล้อมของนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด

พื้นที่ที่ใช้ในการศึกษานี้คือ พื้นที่ชายฝั่งทะเลภาคตะวันออก หรืออีสเทิร์นซีบอร์ด (Eastern Seaboard) จากอิทธิพลการแข็งค่าของเงินเยนนับตั้งแต่ พ.ศ.2525 เป็นต้นมา เงินกู้จากญี่ปุ่นส่วนใหญ่ถูกนำมาใช้เพื่อการลงทุนในโครงการสาธารณูปโภคของนิคมอุตสาหกรรม ในพื้นที่ชายฝั่งทะเลภาคตะวันออก จากข้อมูลทางสถิติของ Overseas Economic Cooperation Fund หรือ OECF พบว่า 39% ของเงินกู้ใน พ.ศ. 2528, 38% ของเงินกู้ใน พ.ศ. 2529, และ 65% ของเงินกู้ พ.ศ. 2533 ถูกนำมาใช้ตามแผนพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลภาคตะวันออก (Eastern Seaboard Development Plan) นิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด ซึ่งแล้วเสร็จในช่วง พ.ศ. 2533 ตามแผนพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลภาคตะวันออก (Ariga K., and Eshima S., 1999)

พื้นที่ดังกล่าว จึงกลายเป็นนิคมอุตสาหกรรมที่มีบทบาทสำคัญ เทียบเท่านิคมอุตสาหกรรมแหลมฉบัง โดยเฉพาะอุตสาหกรรมปิโตรเคมี ซึ่งเป็นหนึ่งในอุตสาหกรรมที่ขับเคลื่อนเศรษฐกิจของไทย เม็ดเงินลงทุนจากต่างประเทศรวมทั้งประเทศญี่ปุ่น จากบริษัท Mitsubishi Chemical, Monsanto, Yamato Kogyo ถูกถ่ายโอนเข้ามาในนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุดเป็นอย่างมาก ในขณะที่ประเทศเพื่อนบ้านของไทยโดยเฉพาะเวียดนามและอินโดนีเซีย ต่างก็มีนโยบายสนับสนุนการสร้างนิคมอุตสาหกรรมเช่นกัน อาจกล่าวได้ว่า ยังไม่มีแรงกระตุ้นมากนักที่หน่วยงานภาครัฐของไทยจะออกมาตรการควบคุมต่างๆ รวมไปถึงมาตรการด้านสิ่งแวดล้อม จากการศึกษาของ Funatsu (2011) รัฐบาลของนายชวน หลีกภัย และรัฐบาลของ พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร ต่างมีนโยบายที่จะขยายการลงทุนในพื้นที่ชายฝั่งทะเลภาคตะวันออก โดยในช่วง พ.ศ. 2546 รัฐบาลได้วางแนวทางการขยายนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุดไว้ในแผนพัฒนาเขตเมือง (City Planning) และในพ.ศ. 2548 ต่อมาก็ได้มีความพยายามที่จะกำหนดให้นิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด เป็นเขตเศรษฐกิจพิเศษอีกด้วย

อย่างไรก็ตาม ในระยะหลังมานี้กลับมีแนวโน้มที่จะส่งเสริมมาตรการด้านสิ่งแวดล้อม ในเขตนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุดเพิ่มขึ้น กลไกที่ช่วยผลักดันมาตรการดังกล่าวนี้ เกิดขึ้นได้จากหลายปัจจัย แต่หนึ่งในดัชนีชี้วัดที่มีความสำคัญ คือ การกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น ที่ทำให้ประชาชนในท้องถิ่นแต่ละแห่งเริ่มสนใจปัญหาสิ่งแวดล้อมของชุมชนตนเองมากขึ้น และมีความเป็นไปได้ว่าปัจจัยนี้จะช่วยผลักดันมาตรการด้านสิ่งแวดล้อมสำเร็จ หากองค์การบริหารส่วนท้องถิ่นให้ความสำคัญต่อข้อเรียกร้องของคนในท้องถิ่น โดยไม่จำเป็นต้องเกิดกระแสเรียกร้องในระดับประเทศเลย การกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่นของประเทศไทย ให้อำนาจและการตัดสินใจเต็มที่ต่อการสื่อสารและสร้างการมีส่วนร่วมในท้องถิ่น จากการศึกษาของ คนางค์ คันธมธุรพจน์, กานดา ปิยจันทร์, และสุวิทย์ วิบุลผลประเสริฐ (2561) เรื่อง เปรียบเทียบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมและสุขภาพระหว่างประเทศไทย พบว่าประเทศไทยกำหนดให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม ตั้งแต่ขั้นตอนการกำหนดแนวทางการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม (scoping stage) ซึ่งเหมือนกับเนเธอร์แลนด์ สวีเดน สหรัฐอเมริกา และญี่ปุ่น อย่างไรก็ตาม ประเทศไทยยังต่างจากแคนาดาและญี่ปุ่นในเรื่องการกำหนดผู้มีส่วนได้เสีย และรูปแบบการรับฟังความเห็นที่เป็นทางการแถมยังตายตัว ซึ่งต่างจากสวีเดน สหราชอาณาจักรและออสเตรเลีย ดังนั้นการกระจายอำนาจในระดับองค์การบริหารส่วนท้องถิ่นของประเทศไทย จึงมีอำนาจในการออกมาตรการด้านสิ่งแวดล้อม และส่งผลกระทบต่อความสนใจของประชาชนในทุกระดับ การกระจายอำนาจจึงกลายเป็นปัจจัยสำคัญ ก่อให้เกิดกลไกการผลักดันมาตรการด้านสิ่งแวดล้อม จากการศึกษาของ Downs (1972) ความสนใจของประชาชนทั่วไปในระดับประเทศต่อปัญหาสิ่งแวดล้อม จะมีการเปลี่ยนแปลงขึ้น-ลงเป็นวัฏจักรที่เรียกว่า Issue Attention Cycle โดยวัฏจักรนี้แบ่งออกเป็น 5 ช่วง

- ช่วง Pre-problem: เป็นช่วงที่เกิดปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมขึ้นแล้ว แต่ยังไม่ได้อยู่ในความสนใจของประชาชน
- ช่วง Alarmed discovery, euphoric enthusiasm: เป็นช่วงที่ประชาชนเริ่มรับรู้ถึงปัญหาหลังจากเกิดผลกระทบอย่างรุนแรงและต่อเนื่องในระยะเวลาหนึ่ง
- ช่วง Realizing the cost: เป็นช่วงที่ประชาชนตระหนักถึง “ต้นทุน” ที่ใช้ในการแก้ไขปัญหา
- ช่วง Gradual decline of interest: เป็นช่วงที่ระดับความสนใจของประชาชนในระดับประเทศเริ่มลดลง
- ช่วง Post-problem: เป็นช่วงที่ความสนใจต่อปัญหาหมดไป แต่ความสนใจจะกลับมาอีกครั้งอย่างเฉียบพลัน เมื่อเกิดเหตุการณ์รุนแรงด้านสิ่งแวดล้อมขึ้น

วิธีการที่มักถูกนำมาใช้เพื่อสนับสนุนหลักการเรื่อง Issue Attention Cycle คือ การวิเคราะห์จำนวนข่าวในหน้าหนังสือพิมพ์ (Fukuda H., 2009) จากการวิเคราะห์จำนวนบทความนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด จากหนังสือภาษาอังกฤษ 2 ฉบับในประเทศไทย คือ Bangkok Post และ The Nation โดยใช้คำว่า “มาบตาพุด” และ “สิ่งแวดล้อม” เป็น keyword ในการค้นหา เนื่องด้วยภาษา การตีความ และการแทรกแซงทางการเมืองก่อให้เกิดคลาดเคลื่อนของข้อมูลได้ บทความวิชาการชิ้นนี้จึงเลือกสื่อที่เป็นภาษาอังกฤษในประเทศ ที่ได้รับการยอมรับและมีอัตราส่วนในการตีพิมพ์เกี่ยวกับนิคมอุตสาหกรรมมากในช่วงเวลานั้น

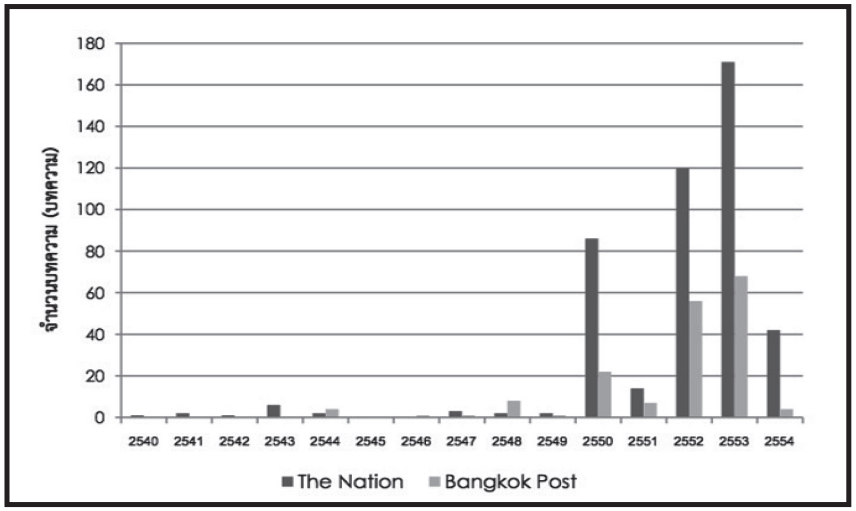

แผนภูมิที่ 1: แนวโน้มจำนวนบทความเกี่ยวกับปัญหาสิ่งแวดล้อมของนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด

ที่มา:รวบรวมจากหนังสือพิมพ์ Bangkok Post และ The Nation โดยใช้ฐานข้อมูล LexisNexis Academicและ การสืบค้นโดยใช้ keyword คือ “มาบตาพุด” และ “สิ่งแวดล้อม”

จากแผนภูมิที่ 1 พบว่า หนังสือพิมพ์ทั้งสองฉบับมีแนวโน้มที่เหมือนกัน คือ จำนวนบทความเพิ่มขึ้นอย่างมากใน พ.ศ.2550 ลดลงในช่วง พ.ศ.2551 และกลับมาเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วใน พ.ศ.2552 และ พ.ศ.2553 หลังจากนั้นจำนวนบทความก็ลดลงอีกครั้งใน พ.ศ.2554 ในช่วงเวลาเดียวกันนี้กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้อนุมัติแผนการบรรเทาและจัดการมลพิษในจังหวัดระยองช่วงเดือนมีนาคมปี 2550 ในขณะเดียวกัน คณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ (National Environmental Board, NEB) ได้กำหนดให้นิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด เป็นพื้นที่ควบคุมมลพิษ (Pollution Control Area) ในช่วงเดือนเมษายน พ.ศ. 2552 นอกจากนี้ในเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2553

กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้กำหนดให้อุตสาหกรรม 11 ประเภท เป็นอุตสาหกรรมที่มีความเสี่ยงต่อการก่อปัญหาสิ่งแวดล้อม และก่อให้เกิดผลกระทบต่อสุขภาพ พร้อมทั้งให้ก่อตั้งองค์การอิสระขึ้นเพื่อเป็นคณะกรรมการในการประเมินผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ จิรนนท์พุทธ และ จำลอง โพธิ์บุญ (2559) การประเมินสิ่งแวดล้อมระดับยุทธศาสตร์ (SEA) ของยุทธศาสตร์การพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษจังหวัดกาญจนบุรี พบว่า ยุทธศาสตร์การพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษจังหวัดกาญจนบุรี อาจทำให้เกิดผลกระทบทางด้านสิ่งแวดล้อมและคุณภาพชีวิตของประชาชนตามมาในภายหลัง เนื่องจากมิได้กำหนดให้มีการพิจารณาผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม และกระบวนการรับฟังความคิดเห็นจากประชาชน อีกทั้งปล่อยให้ผู้ว่าการเขตเศรษฐกิจพิเศษ มีอำนาจในการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม และอนุมัติ/อนุญาต เพื่อลดทอนอำนาจขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมและสุขภาพของประชาชน

จะเห็นได้ว่า การกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น มีผลกระทบต่อความสนใจของประชาชนในระดับประเทศ และ มาตรการด้านสิ่งแวดล้อมต่างๆ ให้เกิดขึ้นได้อย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่พ.ศ. 2553 ในส่วนต่อไปจะกล่าวถึงกลไกที่มีส่วนต่อการผลักดันมาตรการด้านสิ่งแวดล้อม ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2550

2. การตื่นตัวเกี่ยวกับบทบาทของศาลปกครอง

ในส่วนนี้เป็นการค้นหาคำตอบให้กับคำถามที่ว่า ทำไมระดับความสนใจของประชนชนจึงเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วตั้งแต่ปี 2550 ถึงปี 2552 โดยก่อนอื่นต้องวิเคราะห์เนื้อหาของบทความในหนังสือพิมพ์ Bangkok Post และ The Nation อีกครั้ง

หนังสือพิมพ์ Bangkok Post มีจำนวนบทความเกี่ยวกับปัญหาสิ่งแวดล้อมของนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุดตั้งแต่ พ.ศ. 2550 ถึง พ.ศ. 2554 รวมทั้งสิ้น 157 บทความ โดยในจำนวนนี้มี 59 บทความ (มากกว่า 1 ใน 3 ของจำนวนบทความทั้งหมด) ที่เกี่ยวข้องกับศาลปกครอง นอกจากนี้บทความทั้ง 59 บทความ เป็นข่าวที่เกิดขึ้นตั้งแต่ปี 2552 เป็นต้น ในขณะที่หนังสือพิมพ์ The Nation นั้น บทความที่เกี่ยวข้องกับนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุดและปัญหาสิ่งแวดล้อมมีจำนวน 433 บทความ ตั้งแต่ปี 2550 เป็นต้นมา บทความจำนวน 138 บทความ (หรือเกือบ 1 ใน 3 ของบทความทั้งหมด) เกี่ยวข้องกับศาลปกครอง หากพิจารณาเฉพาะบทความตั้งแต่ปี 2552 จะพบว่า มีบทความเกี่ยวกับศาลปกครองถึง 134 บทความจากบทความที่เกี่ยวข้องทั้งหมด 333 บทความ

ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า ความสนใจของประชาชนเกี่ยวกับปัญหาสิ่งแวดล้อมของนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุดตั้งแต่ปี 2552 เป็นต้นมานั้น มีส่วนสัมพันธ์กับศาลปกครองโดยตรง หากพิจารณาจำนวนบทความ จำแนกรายเดือนของ พ.ศ. 2552 จะพบว่าจำนวนบทความในหนังสือพิมพ์ทั้งสองฉบับ จะมีมากในช่วงเดือนมีนาคม ตุลาคม และธันวาคม ซึ่งสัมพันธ์กับความเคลื่อนไหวของศาลปกครองในกรณีดังต่อไปนี้

วันที่ 3 มีนาคม พ.ศ. 2552 ศาลปกครองจังหวัดระยองรับคำร้องจากประชาชนผู้อยู่อาศัยในนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด และมีคำสั่งให้คณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ (National Environmental Board, NEB) ประกาศให้นิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด เป็นเขตควบคุมมลพิษ

วันที่ 29 กันยายน พ.ศ. 2552 ศาลปกครองกลางมีคำสั่ง กำหนดมาตรการหรือวิธีการเพื่อบรรเทาทุกข์ชั่วคราว โดยให้ระงับโครงการหรือกิจกรรมที่กำลังดำเนินการก่อสร้างในพื้นที่ของนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด ที่เป็นโครงการหรือกิจการที่มีผลกระทบรุนแรงต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติ และสุขภาพรวม 76 โครงการไว้ชั่วคราว จนกว่าศาลจะมีคำพิพากษายกเว้นโครงการหรือกิจกรรมที่ได้รับใบอนุญาต ก่อนวันประกาศใช้บังคับรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2550

วันที่ 2 ธันวาคม พ.ศ. 2552 ศาลปกครองสูงสุด แก้คำสั่งการระงับโครงการหรือกิจกรรมที่มีความรุนแรงไว้ชั่วคราว โดยยกเว้นโครงการหรือกิจกรรมประเภทอุตสาหกรรมและประเภทคมนาคมรวม 11 โครงการ ทำให้เหลือโครงการหรือกิจกรรมที่ถูกระงับไว้ชั่วคราวจำนวน 65 โครงการ

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า การฟ้องร้องต่อศาลปกครองมีผลทำให้จำนวนบทความในหนังสือพิมพ์เพิ่มขึ้น และส่งผลเพิ่มขึ้นในระดับความสนใจของประชาชนต่อปัญหาสิ่งแวดล้อมของนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด จากคำกล่าวของ Funatsu (2011) ที่ว่า “ประชนชนผู้อยู่อาศัยในนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด ผิดหวังจากการผลการเจรจากับหน่วยงานรัฐบาลรวมทั้งนักการเมือง จึงเลือกที่จะยื่นฟ้องคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติต่อศาลปกครอง” นั้น มีประเด็นที่น่าสนใจอยู่ที่คำพิพากษาของศาลปกครองกลางในวันที่ 29 กันยายน พ.ศ. 2552 เนื่องจากคำพิพากษาดังกล่าว ตัดสินบทพื้นฐานของรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2550 มาตรา 67 วรรคสอง ในหัวข้อถัดไปเราจะพิจารณารายละเอียดของมาตรานี้

3. การไม่กำหนดมาตรการบังคับใช้ของรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2550

ภายหลังการรัฐประหารในประเทศไทย โดยคณะปฏิรูปการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข (คปค.) เมื่อวันที่ 19 กันยายน พ.ศ. 2549 และรัฐบาลชั่วคราวของ พลเอกสุรยุทธ์ จุลานนท์ ในเดือนตุลาคมปีเดียวกันนั้น ได้กำหนดให้มีการคัดเลือกสมาชิกสภาร่างรัฐธรรมนูญ (สสร.) รวม 35 คน เพื่อทำหน้าที่เป็นคณะกรรมาธิการยกร่างรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2550 จากนั้นได้เผยแพร่ให้ประชาชนทราบผ่านการลงประชามติเพื่อขอความเห็นชอบในร่างรัฐธรรมนูญ โดยรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2550

นี้ แตกต่างจากฉบับ พ.ศ. 2540 อยู่หลายประการ แต่ในบทความนี้จะขอพูดถึงประเด็นเรื่อง บทบัญญัติเรื่องสิทธิเสรีภาพของประชาชนและสิทธิชุมชน เพื่อให้ชุมชนสามารถปกป้องสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรท้องถิ่นของตนได้ หรือการกำหนดให้รัฐต้องจัดให้มีการรับฟังความเห็น หากโครงการก่อให้เกิดผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตหรือทรัพยากรธรรมชาติ โดยเฉพาะมาตรา 67 วรรค 2 ของรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2550 ซึ่งมีเนื้อหาเกี่ยวกับการจัดการการศึกษาด้านสิ่งแวดล้อมหรือทรัพยากรธรรมชาติและด้านสุขภาพ ดังนี้

การดำเนินโครงการหรือกิจกรรมที่อาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อชุมชนอย่างรุนแรง ทั้งทางด้านคุณภาพ สิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติ และสุขภาพ จะกระทำมิได้ เว้นแต่จะได้ศึกษาและประเมินผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อมและสุขภาพของประชาชนในชุมชน และจัดให้มีกระบวนการรับฟังความคิดเห็นของประชาชนและผู้มีส่วนได้เสียก่อน รวมทั้งได้ให้องค์การอิสระ ซึ่งประกอบด้วยผู้แทนองค์การเอกชนด้านสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ และผู้แทนสถาบันอุดมศึกษาที่จัดการการศึกษาด้านสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติหรือด้านสุขภาพ ให้ความเห็นประกอบ ก่อนมีการดำเนินการดังกล่าว (รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มาตรา 67 วรรค 2)

หากเปรียบเทียบกับมาตรา 56 วรรค 2 ของรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540 ซึ่งมีเนื้อหาในประเด็นเดียวกัน ต่อการดำเนินโครงการหรือกิจกรรม ที่อาจก่อให้เกิดผลกระทบอย่างรุนแรงต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อม จะกระทำมิได้ เว้นแต่จะได้ศึกษาและประเมินผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อม รวมทั้งได้องค์การอิสระซึ่งประกอบด้วยผู้แทนองค์การเอกชนด้านสิ่งแวดล้อม และผู้แทนสถาบันอุดมศึกษาที่จัดการศึกษาด้านสิ่งแวดล้อม ให้ความเห็นประกอบ ก่อนมีการดำเนินการดังกล่าว ทั้งนี้ตามที่กฎหมายบัญญัติ (รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 มาตรา 56 วรรค 2)

จะเห็นได้อย่างชัดเจนว่า มีการเพิ่มเติมเนื้อหาเกี่ยวกับสุขภาพของประชาชนในมาตรา 67 ของ รัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2550 ในขณะที่ไม่มีข้อความใดๆ ในรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540 ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับการประกันสุขภาพของประชาชนในชุมชนเลย โดยการแก้ไขรัฐธรรมนูญในประเด็นนี้ อาจเป็นผลมาจากการปรับปรุงระบบประกันสุขภาพถ้วนหน้า ซึ่งเริ่มต้นตั้งแต่ปี 2544 ในสมัยรัฐบาล พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร

นอกจากนี้ “การจัดให้มีกระบวนการรับฟังความคิดเห็นของประชาชนและผู้มีส่วนได้เสียก่อน” ยังเป็นอีกประเด็นที่แตกต่างจากรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540 ซึ่งมีส่วนสนับสนุน “การมีส่วนร่วมทางการเมืองโดยตรงของประชาชน” อีกด้านหนึ่งที่เป็นจุดแข็งสำคัญของรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2550 คือ “การให้มีผลบังคับใช้ทันที” ซึ่งต่างจากรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540 ที่ระบุข้อความท้ายมาตราต่างๆ ว่า “ทั้งนี้ตามที่กฎหมายบัญญัติ” โดยกฎหมายที่ใช้เป็นหลักในการศึกษาและประเมินผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อมตามรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540 คือ พรบ.ส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 โดยมาตรการ 46 ถึง 51 พระราชบัญญัติฉบับนี้ กล่าวถึงการทำรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม มาตรา 46 ให้ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยความเห็นชอบของคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ มีอำนาจกำหนดประเภทและขนาดของโครงการ หรือกิจการของส่วนราชการ รัฐวิสาหกิจหรือเอกชนที่มีผลกระทบสิ่งแวดล้อม ต้องจัดทำรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม มาตรา 47 และ 48 กำหนดขั้นตอนวิธีการจัดทำรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม มาตรา 49 และ 50 กำหนดวิธีการพิจารณาและประเมินให้ความเห็นชอบรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม นอกจากนี้มาตรา 51 ยังได้กำหนดหลักเกณฑ์วิธีการ และเงื่อนไขสำหรับการขอและการออกใบอนุญาต คุณสมบัติของผู้ชำนาญการที่จะมีสิทธิทำรายงาน

การวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อมเป็นต้น เพื่อประโยชน์ในการปฏิบัติตามมาตรา 47 และมาตรา 48

ประเทศไทย เริ่มมีการออกกฎหมายเกี่ยวกับการส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมครั้งแรกปี 2518 จากนั้นก็มีการแก้ไขปรับปรุงในปี 2521 เพื่อกำหนดหลักเกณฑ์เกี่ยวกับวิธีการประเมินคุณภาพสิ่งแวดล้อมในปี 2530 รัฐมนตรีว่าการกระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และพลังงานในขณะนั้น ได้กำหนดประเภทของโครงการหรือกิจการ ซึ่งต้องจัดทำรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม หลังจากการออกพรบ. ส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 แล้ว อาจกล่าวได้ว่าพระราชบัญญัตินี้ ถูกใช้เพื่อกำหนดหลักการและกฎเกณฑ์สำหรับการจัดทำรายงาน การวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อมตามที่ระบุข้อความท้ายมาตรา 67 ของรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540 ว่า “ทั้งนี้ตามที่กฎหมายบัญญัติ” อย่างไรก็ตาม รัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2550 ได้ตัดข้อความ “ทั้งนี้ตามที่กฎหมายบัญญัติ” ออก ถึงแม้ว่าจะมีการจัดทำรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อมตามหลักการและกฎเกณฑ์ที่ระบุใน พรบ. ส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 แล้ว ก็อาจจะไม่สมบูรณ์ตามเจตนารมณ์แห่งรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2550 การแก้ไขรัฐธรรมนูญในจุดนี้เอง ที่ส่งผลให้เกิดการฟ้องร้องในคดีสิ่งแวดล้อมต่อศาลปกครองอย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่ปี 2550 เป็นต้นมา

4. ข้อสรุปช่วงเวลาที่เหมาะสม

ปัญหาด้านสุขภาพของประชาชนในเขตนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุดนั้นเริ่มมีการรายงานครั้งแรกจากการจ้างวานให้สถาบันวิจัยสิ่งแวดล้อมในโตเกียวสำรวจสภาพแวดล้อมในนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุดโดย JICA ในปี 2533 (Makita T., 1999) ต่อมาได้เกิดเหตุการณ์การย้ายโรงเรียนมัธยมศึกษาในละแวกใกล้เคียง ทำให้ประชนชนในพื้นที่รับรู้ถึงความรุนแรงของปัญหามลพิษ อย่างไรก็ตาม ปัญหาเหล่านี้นอกจากจะไม่ช่วยผลักดันให้เกิดมาตรการด้านสิ่งแวดล้อมหรือบรรเทาปัญหาแล้ว ใน พ.ศ. 2548 ยังมีความพยายามผลักดันนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุดให้เป็นเขตเศรษฐกิจพิเศษ เพื่อส่งเสริมการลงทุนและอุตสาหกรรมในพื้นที่อีกด้วย จากสถานการณ์ข้างต้นสรุปได้ว่า การจะค้นพบช่วงเวลาที่เหมาะสม ในการผลักดันมาตรการด้านสิ่งแวดล้อมนั้นประกอบด้วย 1) ช่วงที่การเผยแพร่ข้อมูลเกี่ยวกับปัญหาสิ่งแวดล้อมของนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด ผ่านกระบวนการการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น ทำให้ประชาชนในท้องถิ่นแต่ละแห่งเริ่มสนใจต่อปัญหาสิ่งแวดล้อมของชุมชนมากขึ้น จะเห็นได้ว่าความสนใจของประชาชนในระดับประเทศต่อมาตรการด้านสิ่งแวดล้อมต่างๆ นั้นเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ปี 2553 2) ช่วงการตื่นตัวเกี่ยวกับบทบาทของศาลปกครอง เนื่องด้วยความสนใจของประชาชนที่เกี่ยวกับปัญหาสิ่งแวดล้อมของนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุดนั้น มีส่วนสัมพันธ์กับศาลปกครองโดยตรง การฟ้องร้องต่อศาลปกครองจึงมีผลทำให้จำนวนบทความในหนังสือพิมพ์เพิ่มขึ้นและส่งผลต่อการเพิ่มขึ้นของระดับความสนใจของประชาชนต่อปัญหาสิ่งแวดล้อมนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุดอีกด้วย 3) ช่วงที่ไม่มีกำหนดมาตรการบังคับใช้ของรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2550 การตีความและการประยุกต์ใช้ พรบ.ส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ เป็นเพียงเพื่อการจัดทำรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อมเท่านั้น ไม่ได้ระบุถึงมาตรการบังคับใช้ จึงส่งผลให้เกิดการฟ้องร้องในคดีสิ่งแวดล้อมต่อศาลปกครองอย่างต่อเนื่อง ปัจจัยที่กล่าวมาข้างต้นจึงเป็นช่วงเวลาที่เหมาะสมในการผลัดกันมาตรการด้านสิ่งแวดล้อมนั่นเอง

สถานที่ ที่มาตรการถูกนำไปใช้

1. การตื่นตัวที่เกิดขึ้นเฉพาะปัญหาสิ่งแวดล้อมของนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด

การเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2550 นั้น ย่อมมีผลเท่าเทียมกันทั่วทั้งประเทศ แต่ความ เคลื่อนไหวเพื่อให้เกิดมาตรการด้านสิ่งแวดล้อมนั้นกลับเกิดขึ้นเฉพาะในเขตนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุดเท่านั้น ตัวอย่างเช่น หากพิจารณาจากบทความในหนังสือพิมพ์ Bangkok Post และ The Nation จะเห็นได้ว่า การฟ้องร้องต่อศาลปกครองในคดีสิ่งแวดล้อมนั้น ไม่พบว่ามีเกิดขึ้นในพื้นที่อื่นๆ เลย นอกจากกรณีของนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด ในหัวข้อนี้จะพยายามหาคำตอบให้กับข้อสังเกตข้างต้น ว่าทำไมความเคลื่อนไหวเพื่อผลักดันมาตรการด้านสิ่งแวดล้อมนี้ จึงมุ่งเป้าไปที่พื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งโดยเฉพาะ

หากพิจารณาเนื้อหาคำตัดสินของศาลปกครองในกรณีของนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด จะพบว่า ศาลปกครองกลางมีคำสั่งตามรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2550 มาตรา 67 วรรค 2 ในวันที่ 29 กันยายน พ.ศ. 2552 ให้ระงับโครงการหรือกิจกรรมที่กำลังดำเนินการก่อสร้างในพื้นที่ของนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด ซึ่งเป็น “โครงการหรือกิจการที่มีผลกระทบรุนแรงทั้งทางด้านคุณภาพสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติ และสุขภาพ” รวม 76 โครงการไว้ชั่วคราว ทั้งนี้คำตัดสินดังกล่าว เป็นผลที่ต่อเนื่องจากคำตัดสินของศาลปกครองจังหวัดระยองในวันที 3 มีนาคม พ.ศ. 2552 ให้คณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ (National Environmental Board, NEB) ประกาศให้นิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด เป็นเขตควบคุมมลพิษ เมื่อกำหนดพื้นที่ใดให้เป็นเขตควบคุมมลพิษแล้ว อำนาจในการกำหนดมาตรการควบคุมมลพิษจะถูกถ่ายโอนไปยังหัวหน้าองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (ผู้ว่าราชการจังหวัด) ซึ่งมีหน้าที่ออกมาตรการและแผนโครงการบำบัดน้ำเสีย รวมทั้งขยะมลพิษในพื้นที่ นอกจากนี้ยังสามารถรับการสนับสนุนเงินอุดหนุนจากกองทุนสิ่งแวดล้อม เพื่อดำเนินโครงการด้านการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ตามคำแนะนำจากกรมควบคุมมลพิษได้อีกด้วย การถ่ายโอนอำนาจไปยังองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจากการกำหนดเขตควบคุมมลพิษนี้เอง ที่ทำให้มาตรการควบคุมมลพิษเกิดขึ้นได้อย่างเป็นรูปธรรม แล้วเหตุใดศาลปกครองกลางจึงประกาศให้นิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุดเป็นเขตควบคุมมลพิษ

จากบทความในหนังสือพิมพ์ Bangkok Post ในวันที่ 3 พฤษภาคม พ.ศ. 2552 เรื่อง Cleaner Air in Map Ta Phut ระบุว่าในบรรดาสารอินทรีย์ระเหยง่าย (VOC: Volatile Organic Compound) 40 ประเภท ที่ใช้ในนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด และยังค้นพบอีกว่ามีถึง 20 ประเภท ที่เป็นสารก่อมะเร็งร้ายแรง จากผลการวิจัยโดยหน่วยงานวิจัยด้านมะเร็งนานาชาติ (International Agency for Research on Cancer: IARC) ซึ่งมีค่าเกินมาตรฐานความปลอดภัยของกรมควบคุมมลพิษ จากรายงานของสถาบันมะเร็งแห่งชาติพบว่าอัตราการเกิดโรคมะเร็งต่อจำนวนประชากร (Cancer Incidence Rate) ใน ต.มาบตาพุด อ.เมือง จ.ระยองมีมากกว่าพื้นที่อื่นๆ 3-5 เท่า น้ำบนดินและน้ำใต้ดินในพื้นที่นิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด มีการปนเปื้อนของสาร ตะกั่ว ทองแดง ปรอท นิกเกิล และสารประกอบสารหนู นอกจากนี้ผลการวิจัยของมหาวิทยาลัยศิลปากรในปี 2551 ได้ระบุถึงการเปลี่ยนแปลงทางพันธุกรรมของกบและหอยแมลงภู่ที่จับได้บริเวณใกล้กับนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด ข้อมูลหลักฐานทางวิทยาศาสตร์เกี่ยวกับผลกระทบต่อสุขภาพของประชาชนและสิ่งแวดล้อมเหล่านี้ เพียงพอที่จะใช้เป็นข้อมูลอ้างอิง เพื่อประกาศให้นิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุดเป็นเขตควบคุมมลพิษ อย่างไรก็ตามการรวบรวมข้อมูลหลักฐานทางวิทยาศาสตร์เหล่านี้ มีค่าใช้จ่ายที่สูงมาก ดังนั้นการรวบรวมข้อมูลในพื้นที่อื่นๆ จึงทำได้ยาก ในหัวข้อต่อไปจะกล่าวถึงกลไกที่ช่วยผลักดันให้เกิดการ รวบรวมข้อมูลหลักฐานทางวิทยาศาสตร์

2. การรวบรวมข้อมูลหลักฐานทางวิทยาศาสตร์

จากกระบวนการปฏิรูประบบสุขภาพในปี 2543 ทำให้เริ่มมีการพิจารณาใช้ระบบประเมินผลกระทบด้านสุขภาพ (Health Impact Assessment, HIA) เป็นครั้งแรก นอกจากนี้ในปี 2544 ยังมีการก่อตั้งสมัชชาสุขภาพ (Health Assembly, HA) เป็นครั้งแรก เพื่อเป็นหลักสำคัญและกลยุทธ์ ในการขับเคลื่อนระบบสุขภาพภาคประชาชน โดยสมัชชาสุขภาพ หมายถึง “กระบวนการที่ให้ประชาชนและหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้อง ได้ร่วมแลกเปลี่ยนองค์ความรู้และเรียนรู้อย่างสมานฉันท์ เพื่อนำไปสู่การเสนอแนะนโยบายสาธารณะ เพื่อสุขภาพหรือความมีสุขภาพของประชาชน โดยจัดให้มีการประชุมอย่างเป็นระบบและอย่างมีส่วนร่วม” รัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2550 มาตรา 67 และ พรบ. สุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. 2550 จึงทำหน้าที่เป็นเสาหลักภายใต้ระบบสุขภาพภาคประชาชนนี้ อย่างไรก็ตาม ปัญหาหลักของการจัดทำรายงานการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพ ก็เปรียบดั่งการจัดทำรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม คือความล่าช้าของกฎหมายควบคุมและกำกับดูแล จากสถานการณ์ที่ไม่มีมาตรการบังคับใช้นี้ สมัชชาสุขภาพจึงทำหน้าที่เป็นแกนหลักในการขับเคลื่อนให้มีการจัดทำรายงานการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพ ภายใต้ระบบสุขภาพภาคประชาชน (Healthy Public Policy Foundation, 2008)

หากพิจารณาดูความเคลื่อนไหวของนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุดในช่วงเวลาเดียวกัน จะพบว่า พื้นที่นี้ประสบปัญหามลพิษอย่างร้ายแรงตั้งแต่ก่อนปี 2540 แล้ว โดยในปี 2540 มีรายงานข่าวการล้มป่วยของครูและนักเรียนในพื้นที่ในปีถัดมา ในช่วงปี 2542 สถาบัน JICA จึงได้จ้างวานให้สถาบันวิจัยสิ่งแวดล้อมในโตเกียว สำรวจสภาพแวดล้อมในนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด (Miyoshi Y., 1999) นอกจากนี้ในปี 2544 กระทรวงสาธารณสุขได้ส่งทีมลงสำรวจพื้นที่ และได้มีการประกาศผลการศึกษาว่า การดำเนินโครงการและกิจกรรมในนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด มีผลกระทบโดยตรงต่อปัญหาสุขภาพของประชาชนที่อาศัยอยู่ในบริเวณนั้น (Funatsu T., 2011) ต่อมาในปี 2546 เกิดเหตุการณ์ย้ายโรงเรียนมัธยมศึกษาในละแวกใกล้เคียง เนื่องจากปัญหามลภาวะทางกลิ่น ถึงจุดนี้ ไม่เพียงแต่ภาคประชาชน แต่ภาครัฐก็เริ่มรับรู้และยอมรับถึงผลของการดำเนินโครงการและกิจกรรมที่มีต่อปัญหาสุขภาพ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ศิริโชค ประทุมพิทักษ์ (2561) ผลกระทบต่อชุมชนที่เกิดจากการตั้งนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด พบว่า ผลกระทบทางสุขภาพต่อร่างกายหลังจากการตั้งนิคมอุตสาหกรรม ประชาชนส่วนใหญ่จะเป็นโรคเกี่ยวกับระบบทางเดินหายใจ ภูมิแพ้ ผื่นคัน ได้แก่ การแพ้น้ำและแพ้อากาศ เนื่องจากโรงงานอุตสาหกรรมมาบตาพุด จะปล่อยสารเคมีต่างๆ ออกมาโดยเฉพาะในตอนกลางคืน ถ้าหากเป็นช่วงที่ฝนกำลังจะตก โรงงานอุตสาหกรรมจะปล่อยก๊าซออกมามากว่าปกติ เพื่อให้น้ำฝนชะล้างก๊าซพิษ ข้อมูลสถิติโรคของสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดระยองระหว่างปี 2549 - 2558 พบว่า โรคระบบทางเดินหายใจเป็นกลุ่มโรคที่ประชาชนจังหวัดระยองเข้ารับการรักษาสูงเป็นอันดับ 1 จำนวน 310,295 คน ซึ่งมลพิษทางอากาศ เป็นสาเหตุสำคัญของการเจ็บป่วยด้วยโรคกลุ่มนี้ งานวิจัย ของ เดชรัตน์ สุขกำเนิด ศุภกิจ นันทะวรการ และ วิภา ชื่นชิต (2550) พบว่า อัตราผู้ป่วยด้วยโรคระบบทางเดินหายใจของประชาชนจังหวัดระยองมีอัตราเพิ่มสูงขึ้น ในช่วงปี 2545 มีประชาชนป่วยด้วยโรคเกี่ยวกับระบบทางเดินหายใจประมาณ 569 คนต่อประชากรหนึ่งพันคน เป็น 613 คนต่อประชากรหนึ่งพันคน ในปี 2546 และเพิ่มขึ้น 696 คน ต่อประชากรหนึ่งพันคน ในปี 2547 และในปี 2549 จากรายงานมีผู้ป่วยด้วยโรคระบบทางเดินหายใจประมาณ 634 คนต่อประชากรหนึ่งพันคน เป็นที่น่าสังเกตว่าอัตราการป่วยด้วยโรคทางเดินหายใจของประชาชนในจังหวัดระยอง นอกจากจะมีค่าสูงกว่าค่าเฉลี่ยระดับประเทศแล้ว ที่สำคัญอัตราของผู้ป่วยด้วยโรคนี้ในระดับประเทศ มีอัตราลดลงอย่างต่อเนื่องซึ่งสวนทางกันอย่างเห็นได้ชัด

หลังจาก พ.ศ. 2543 องค์กรอิสระภาคประชาชน เริ่มให้ความสนใจกับนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด ซึ่งแม้แต่ภาครัฐก็เริ่มรับรู้และยอมรับถึงปัญหามลพิษในพื้นที่ จึงได้มีการริเริ่มเก็บรวบรวมข้อมูลหลักฐานทางวิทยาศาสตร์ (Bangkok Post, วันที่ 10 ตุลาคม พ.ศ. 2548) ใช้วิธีการเก็บข้อมูลตัวอย่างของสภาพอากาศที่มีต้นทุนต่ำ โดยการใช้กระป๋องดีบุก จากข้อมูลที่รวบรวมได้นี้ประชาชนในพื้นที่จึงตัดสินใจยื่นฟ้องคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ โดยอาศัยสิทธิตามที่ระบุใน พรบ.สุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. 2550 มาตรา 11 ดังนี้ (Healthy Public Policy Foundation, 2008) บุคคลหรือคณะบุคคล มีสิทธิร้องขอให้มีการประเมิน และมีสิทธิร่วมในกระบวนการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพจากนโยบายสาธารณะ บุคคลหรือคณะบุคคล มีสิทธิได้รับรู้ข้อมูล คำชี้แจง และเหตุผลจากหน่วยงานของรัฐก่อนการอนุญาต หรือการดำเนินโครงการหรือกิจกรรมใด ที่อาจมีผลกระทบต่อสุขภาพของตนหรือของชุมชนและแสดงความเห็นของตนในเรื่องดังกล่าว (พระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. 2550 มาตรา 11)

จากสิทธิเรียกร้องของภาคประชาชนตามที่ระบุใน พรบ. สุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. 2550 มาตรา 11 นี้ จึงเกิดโครงสร้างที่ช่วยผลักดันให้มีการจัดทำรายงานการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพ รวมทั้งรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม ผ่านสมัชชาสุขภาพในพื้นที่นิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด (Healthy Public Policy Foundation, 2008) การประเมินผลกระทบด้านสุขภาพนี้ครอบคลุมปัจจัยทั้งด้านสิ่งแวดล้อม ทรัพยากร สังคม และเศรษฐกิจ โดยเป็นกระบวนการที่ภาคประชาชนมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง โครงสร้างเช่นนี้นับเป็นกระบวนการที่ภาคประชาชนมีส่วนร่วมในการผลักดันมากที่สุด เทียบกับกรณีการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพของสนามบินสุวรรณภูมิเลยทีเดียว

3. ข้อสรุปสถานที่ ที่มาตรการถูกนำไปใช้

การหาคำตอบให้กับคำถามที่ว่า ทำไมการฟ้องร้องต่อหน่วยงานราชการนั้น จึงเกิดขึ้นเฉพาะกรณีของนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุดเท่านั้น โดยสามารถสรุปได้เป็น 3 ขั้นตอนดังนี้ จากความพยายามต่อสู้เพื่อผลักดันให้เกิดการจัดทำรายงานการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพตั้งแต่ปี 2544 ทำให้เกิดความเคลื่อนไหวในรูปแบบของสมัชชาสุขภาพภาคประชาชนขึ้น สำหรับนักรณรงค์ที่พยายามผลักดันให้เกิดการจัดทำรายงานการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพภายใต้ระบบสุขภาพภาคประชาชนแล้ว เป็นโอกาสที่ดีที่จะเลือกนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุดเป็นเป้าหมายที่เป็นรูปธรรม ภายใต้สถานการณ์ที่ไม่มีข้อสงสัยใดๆ ถึงความสัมพันธ์ระหว่างการดำเนินโครงการหรือกิจกรรมในนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด และปัญหาสุขภาพของประชาชนในพื้นที่ กลุ่มนักรณรงค์เหล่านี้จึงอาศัยสิทธิตามที่ระบุใน พรบ.สุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. 2550 มาตรา 11 เพื่อเรียกร้องให้เกิดการจัดทำรายงานการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพภายใต้ระบบสุขภาพภาคประชาชน โดยรวบรวมข้อมูลหลักฐานทางวิทยาศาสตร์ด้วยตนเอง จากการดำเนินงาน 3 ขั้นตอนดังกล่าว ทำให้ข้อมูลหลักฐานทางวิทยาศาสตร์นั้น ถูกรวบรวมจากการเก็บตัวอย่างในนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุดเพียงที่เดียว และนำไปสู่การยื่นฟ้อง เพื่อประกาศให้นิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุดเป็นเขตควบคุมมลพิษในปี 2552 นั่นเอง

● บทบาทของนักรณรงค์ซึ่งมีส่วนสำคัญในการผลักดันมาตรการด้านสิ่งแวดล้อม

1. การรวบรวมข้อมูลหลักฐานทางวิทยาศาสตร์โดยนักรณรงค์ในประเทศ

กรณีการยื่นฟ้องหน่วยงานภาครัฐ เกี่ยวกับปัญหามลพิษในนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุดได้เป็นผลสำเร็จนั้น ส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากหลักฐานทางวิทยาศาสตร์ ในหัวข้อนี้จะอธิบายถึงขั้นตอนการรวบรวมข้อมูลหลักฐาน

เหล่านี้ โดยกลุ่มนักรณรงค์ในประเทศ จากการพิจารณาบทความในหนังสือพิมพ์ Bangkok Post และ The Nation ซึ่งสามารถสรุปขั้นตอนการดำเนินงานที่มีร่วมกันออกเป็น 3 ขั้นตอนหลักๆ ได้ดังนี้

เครือข่ายภาคประชาชน A ที่อาศัยในพื้นที่ชายฝั่งทะเลภาคตะวันออก ได้รับความร่วมมือจากเครือข่ายภาคประชาชน B และ C ในกรุงเทพฯ เพื่อยื่นฟ้องคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติในเดือนตุลาคม พ.ศ. 2552 ต่อศาลปกครอง เพื่อประกาศให้นิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุดเป็นเขตควบคุมมลพิษ และในวันที่ 3 มีนาคม พ.ศ. 2552 ศาลปกครองจังหวัดระยอง ได้มีคำสั่งให้คณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ ประกาศให้นิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุดเป็นเขตควบคุมมลพิษ นับเป็นชัยชนะของฝ่ายผู้ร้องทุกข์ จากการเคลื่อนไหวของเครือข่ายภาคประชาชน A ซึ่งได้รับความช่วยเหลือจากกลุ่มทนายความ D ในกรุงเทพฯ ทำให้วันที่ 29 กันยายน พ.ศ. 2552 ศาลปกครองกลางมีคำสั่ง โดยอาศัยอำนาจตามมาตรา 67 ของรัฐธรรมนูญ พ.ศ.2550 ให้ระงับโครงการรวม 76 โครงการ โดยอุตสาหกรรมปิโตรเคมีไว้ชั่วคราว ภายหลังมีการยื่นอุทธรณ์ของภาครัฐในเดือนตุลาคม ในวันที่ 2 ธันวาคม พ.ศ. 2552 ศาลปกครองสูงสุดแก้คำสั่ง ให้เหลือโครงการหรือกิจกรรมที่ถูกระงับไว้ชั่วคราวรวม 65 โครงการ อย่างไรก็ตาม นับว่าข้อเรียกร้องของฝ่ายผู้ร้องทุกข์ได้รับการตอบสนองในระดับหนึ่ง

งานวิจัย ของ จำลอง โพธิ์บุญ (2560) พบว่า นักรณรงค์หลักๆ ที่ตอบสนองการได้รับผลกระทบที่ต่อเนื่องจากนิคมอุตสาหกรรม ได้แก่ นักรณรงค์ในพื้นที่ ซึ่งได้รับการสนับสนุนจาก NGO องค์กรพัฒนาเอกชนในกรุงเทพฯ และต่างประเทศ ในการรวมกลุ่มเดินทางไปประท้วงหน้ากระทรวงอุตสาหกรรม กรุงเทพมหานคร

รูปที่ 1 การประท้วงต่อต้านการดำเนินงานของพื้นที่อุตสาหกรรมมาบตาพุด โดยนักรณรงค์ในพื้นที่และองค์กรพัฒนาเอกชนที่กระทรวงอุตสาหกรรม

อันที่จริง การกระทำเช่นนี้เป็นการกระทำที่กล้าหาญของคนในพื้นที่ โดยได้รับความช่วยเหลือจากองค์กรพัฒนาเอกชน ซึ่งได้เร่งรัดการกำหนดให้มาบตาพุดเป็นเขตควบคุมมลพิษ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เมื่อประชาชนในพื้นที่และผู้สนับสนุนองค์กรพัฒนาเอกชนของพวกเขา ไม่ได้รับการตอบสนองต่อจดหมายฉบับเดือนเมษายน พ.ศ. 2550 ถึงคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ ที่เรียกร้องให้คณะกรรมการประกาศเขตควบคุมมลพิษมาบตาพุด ดังนั้นพวกเขาจึงได้ดำเนินการฟ้องร้องต่อศาลปกครอง (ตุลาคม พ.ศ. 2550) โดยอ้างว่าคณะกรรมการ ได้หลีกเลี่ยงการปฏิบัติหน้าที่เมื่อวันที่ 3 มีนาคม พ.ศ. 2552 ศาลเห็นพ้องกันและมีคำสั่งให้คณะกรรมการประกาศเขตควบคุมมลพิษมาบตาพุด

นอกจากนี้ ข้อมูลทางวิทยาศาสตร์ที่ระบุว่า “นิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุดและพื้นที่ใกล้เคียง มีปัญหาด้านมลพิษอย่างรุนแรง” ซึ่งใช้เป็นหลักฐานในการฟ้องคดีนั้น เป็นข้อมูลที่อยู่บนพื้นฐานของความเป็นจริงและถูกรวบรวมโดยเครือข่ายภาคประชาชน B ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากสถาบันการศึกษาและนักวิชาการต่างๆ เพื่อสำรวจเกี่ยวกับการจัดทำรายงานการ ประเมินผลกระทบด้านสุขภาพในนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด จากนั้นเครือข่ายภาคประชาชน B ได้ทำการจ้างวานบริษัทสำรวจสัญชาติอเมริกัน E เพื่อตรวจวัดปริมาณมลพิษทางอากาศระหว่างเดือนกรกฎาคม ถึง พฤศจิกายน พ.ศ. 2547 รวม 5 เดือน นอกจากนี้ยังได้ขยายการสำรวจ โดยกระบวนการที่ภาคประชาชนมีส่วนร่วมภายใต้ความร่วมมือจากเครือข่ายองค์การนอกภาครัฐ F และ G ในยุโรปและสหรัฐอเมริกา ตั้งแต่ปี 2547 ถึงปี 2552 พร้อมกับให้องค์ความรู้แก่ประชาชนในพื้นที่อีกด้วย ในท้ายที่สุด ก่อนการยื่นฟ้องคดีต่อศาลปกครองนั้น ได้มีการทำรายงานเพื่อรวบรวมผลการสำรวจข้อมูลหลักฐานทางวิทยาศาสตร์ และเปิดเผยรายงานข้อเท็จจริงต่อสาธารณะ เกี่ยวกับความรุนแรงของปัญหามลพิษในนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด อาจกล่าวได้ว่า การเตรียมการเช่นนี้ส่งผลให้การยื่นฟ้องภาครัฐขององค์กรภาคประชาชนได้รับการตอบสนองที่ดี ในห้อข้อต่อไปจะอธิบายว่าข้อมูลทางวิทยาศาสตร์เหล่านี้มีวิธีการรวบรวมมาได้อย่างไร

2. ความเชื่อมโยงกับเครือข่ายทางสังคมทั่วโลก

การที่เครือข่ายภาคประชาชน B ในกรุงเทพฯ สามารถรวบรวมข้อมูลรวมทั้งให้องค์ความรู้แก่ ประชาชนในพื้นที่ได้นั้น เป็นเพราะการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับเครือข่ายองค์การนอกภาครัฐ F และ G รวมทั้งการจ้างวานบริษัทสำรวจสัญชาติอเมริกัน E ข้อมูลต่อไปนี้ เป็นผลการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้มาจากการสำรวจ และการฟังความคิดเห็นของเครือข่ายภาคประชาชน B ผ่านการสุ่มตัวอย่างสภาพอากาศในพื้นที่นิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุดจำนวน 5 แห่ง ระหว่างเดือนกรกฎาคม ถึง พฤศจิกายน พ.ศ. 2547 รวม 5 เดือน จากนั้นจึงจ้างวานบริษัทสำรวจสัญชาติอเมริกันในรัฐแคลิฟอร์เนีย E มาวิเคราะห์ผลจากข้อมูลตัวอย่าง ผลการ วิเคราะห์พบว่า มีสารอินทรีย์ระเหยง่าย (VOC) 67 ประเภท และสารประกอบกำมะถัน 20 ประเภท ในนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด ทั้งนี้เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บตัวอย่างสำรวจ รวมทั้งวิธีการวิเคราะห์เป็นไปตามมาตรฐานของ US Environmental Protection Agency (US EPA) นอกจากจะ ใช้เป็นข้อมูลหลักฐานทางวิทยาศาสตร์ได้แล้ว ยังใช้เพื่อเทียบเคียงกับผลการสำรวจของรัฐบาลไทยได้อีกด้วย จากนั้นเครือข่ายภาคประชาชน B ก็ร่วมมือกับเครือข่ายองค์การนอกภาครัฐ F และ G เพื่อสำรวจมลพิษทางอากาศในรูปแบบของกระบวนการที่ภาคประชาชนมีส่วนร่วม ตั้งแต่ปี 2547 ถึงปี 2552 ซึ่งถือเป็นการสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับข้อเท็จจริง เรื่องมลพิษทางอากาศให้กับประชาชนในพื้นที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพและเป็นรูปธรรม ตัวอย่างเช่น การนำผลการสำรวจที่พบว่า ค่าสารก่อมะเร็งเกินกว่าระดับมาตรฐานของประเทศพัฒนาแล้วอย่างมาก ไปเผยแพร่ต่อผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งหมด ทั้งนี้เครือข่ายองค์การนอกภาครัฐ F และ G เป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการถ่ายทอดองค์ความรู้ เกี่ยวกับการสำรวจมลพิษทางอากาศ ในรูปแบบของกระบวนการที่ภาคประชาชนมีส่วนร่วม

หากพิจารณาถึงพัฒนาการของความร่วมมือระหว่างเครือข่ายองค์การนอกภาครัฐ F กับ เครือข่ายภาคประชาชน B จะพบว่า ความร่วมมือเริ่มต้นตั้งแต่ปี 2547 จากการเริ่มสำรวจมลพิษทางอากาศในรูปแบบของกระบวนการที่ภาคประชาชนมีส่วนร่วม ในพื้นที่นิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุดจำนวน 3 แห่ง โดยได้รับเงินทุนสนับสนุนจากเครือข่ายองค์การนอกภาครัฐ G ความร่วมมือจากทั้ง 3 ฝ่ายนี้ ไม่ได้จำกัดเฉพาะประชาชนผู้อยู่อาศัยในพื้นที่นิคมอุตสาหกรรม

มาบตาพุดเท่านั้น แต่ยังขยายไปถึงสถาบันการศึกษาและนักวิชาการต่างๆ ด้วย โดยในปี 2548 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยได้จัดการประชุมวิชาการ Public Forum ขึ้น เพื่อถ่ายทอดผลการสำรวจมลพิษทางอากาศให้กับกลุ่มนักวิชาการและผู้มีการศึกษาในกรุงเทพฯ นอกจากนี้ ผลการสำรวจมลพิษทางอากาศเหล่านี้ยังได้รับการตีพิมพ์เป็นหนังสือภาษาไทย และภาษาอังกฤษ ชื่อ "Thailand's Air: Toxic Cocktail" โดยเปิดเผยว่า สารเบนซิน สารพีวีซี (Polyvinyl Chloride, PVC) สารคลอโรฟอร์ม และสารอินทรีย์ระเหยง่าย (VOC) ซึ่งเป็นสารก่อมะเร็งในอากาศนั้น มีค่ามากกว่าค่ามาตรฐานของ US EPA ตั้งแต่ 60 ถึง 3,000 เท่า (Campaign for Alternative Industry Network et. al, 2005) ยิ่งไปกว่านั้น การใช้ระบบเฝ้าสังเกตแบบ real time ในปี 2552 ยังทำให้ตรวจพบสาร p-Xylol สาร Toluene และสาร Nitrogen Dioxide ซึ่งไม่ได้รวมอยู่ในมาตรฐานความปลอดภัยของหน่วยงานรัฐบาลอีกด้วย (Bangkok Post วันที่ 23 ตุลาคม พ.ศ. 2552)

การสำรวจมลพิษทางอากาศในรูปแบบของกระบวนการที่ภาคประชาชนมีส่วนร่วมนี้ เป็นการสำรวจทางวิทยาศาสตร์ ที่มีนัยยะสำคัญถึงการถ่ายทอดองค์ความรู้ให้แก่ประชาชนในพื้นที่ด้วย องค์ความรู้เกี่ยวกับวิทยาศาสตร์พื้นบ้านเหล่านี้ เครือข่ายองค์การนอกภาครัฐ F ได้เริ่มต้นที่สหรัฐอเมริกาในปี 2538 แล้วค่อยๆสั่งสมประสบการณ์ผ่านการทำงานในประเทศแอฟริกาใต้ สเปน อินเดีย และฟิลิปปินส์ นอกจากการถ่ายโอนองค์ความรู้แล้ว เครือข่ายภาคประชาชน B ยังได้รับความช่วยเหลือด้านเงินทุนอีกด้วย เช่น การได้รับทุนสนับสนุนจากเครือข่ายองค์การนอกภาครัฐ G เพื่อเป็นค่าใช้จ่ายในการสำรวจมลพิษทางอากาศ โดยภายในเครือข่ายองค์การนอกภาครัฐ G ก็มีรายชื่อของคณะกรรมการในเครือข่ายภาคประชาชน B รวมอยู่ด้วย จะเห็นได้ว่าเครือข่ายภาคประชาชน B มีแหล่งเงินทุนจากกลุ่มทุนที่มีเครือข่ายทั่วโลก นอกจากนี้ทางกลุ่มยังเข้าร่วมกับเครือข่ายระหว่างประเทศ เพื่อกำจัดสารพิษที่ตกค้างยาวนาน หรือ International POPs Elimination Network (IPEN) ในปี 2547 ซึ่งตั้งเป้าหมายที่จะลดการใช้สารเคมีที่ก่อให้เกิดมลพิษให้หมดไปภายในปี 2563 จากนั้น พ.ศ. 2549 ก็เป็นกลุ่มผู้ริเริ่มก่อตั้งเครือข่ายเพื่อกำจัดสารพิษที่ตกค้างยาวนานในประเทศไทย หรือ Thailand POPs Elimination Network

3. ข้อสรุปบทบาทนักรณรงค์

การอธิบายว่า ทำไมข้อมูลหลักฐานทางวิทยาศาสตร์จึงถูกรวบรวม ตลอดจนเชื่อมโยงไปสู่การถ่ายทอดองค์ความรู้ให้แก่ประชาชนในพื้นที่ และท้ายที่สุดก็นำไปสู่การฟ้องร้องต่อหน่วยงานราชการได้เป็นผลสำเร็จนั้น คือเครือข่ายภาคประชาชน B ในกรุงเทพฯ ซึ่งสามารถรวบรวมข้อมูลที่อยู่บนพื้นฐานของความเป็นจริงจำนวนมาก ผ่านการจ้างวานบริษัทสำรวจสัญชาติอเมริกัน E เพื่อสำรวจมลพิษทางอากาศ นอกจากนี้ยังได้รับองค์ความรู้จากเครือข่ายองค์การนอกภาครัฐ F และ G เพื่อถ่ายทอดให้กับประชาชนในพื้นที่ และร่วมกันเก็บตัวอย่างข้อมูลมลพิษทางอากาศอย่างมีประสิทธิภาพ ยิ่งไปกว่านั้น กลุ่มทุนที่มีเครือข่ายทั่วโลก ยังให้การสนับสนุนทางการเงินแก่เครือข่ายภาคประชาชน B อีกด้วย จึงกล่าวได้ว่า ความสำเร็จนี้เกิดจากการที่เครือข่ายภาคประชาชน B สามารถเชื่อมโยงเครือข่ายทางสังคมทั่วโลก เพื่อการสนับสนุนทางการเงิน รวมทั้งการถ่ายโอนเทคโนโลยี สำหรับการดำเนินกิจกรรมรณรงค์ในประเทศได้อย่างมีประสิทธิภาพ

บทสรุป

1. ความเชื่อมโยงกลไกการผลักดันมาตรการสิ่งแวดล้อม กรณีศึกษานิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด

จากการวิเคราะห์ข้อมูลกลไกทางสังคมข้างต้น (ช่วงเวลา, สถานที่, และบทบาทของนักรณรงค์) สามารถอธิบายความเชื่อมโยงในการผลักดันมาตรการด้านสิ่งแวดล้อมได้ดังนี้

การเพิ่มขึ้นอย่างเฉียบพลันในระดับความสนใจของประชาชนต่อปัญหาสิ่งแวดล้อม ซึ่งกล่าวถึงในส่วนที่ 2 จังหวะเวลาที่เหมาะสมนั้น ต้องอาศัยการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น การตื่นตัวของศาลปกครอง รวมถึงการไม่กำหนดมาตรการบังคับใช้ หลักการและกฎเกณฑ์สำหรับการจัดทำรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อมของรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2550 มันจึงกลายเป็นจุดเริ่มต้น ที่นำไปสู่การฟ้องร้องต่อหน่วยงานราชการได้เป็นผลสำเร็จ แต่ภายใต้สถานการณ์ที่ไม่แน่นอนของการผลักดันให้มีการจัดทำรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบด้านสุขภาพนั้น การเลือกนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุดในส่วนที่ 3 ซึ่งผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่ายต่างเห็นตรงกันว่า เป็นพื้นที่ที่ประสบกับปัญหามลพิษอยู่จริง นำไปสู่การรวบรวมข้อมูลทางวิทยาศาสตร์ที่อยู่บนพื้นฐานของความเป็นจริง เพื่อใช้เป็นหลักฐานในการฟ้องคดีได้เป็นจำนวนมาก จึงทำให้นักรณรงค์ในประเทศ ส่วนที่ 4 นั้นมีบทบาทสำคัญ อีกทั้งเชื่อมโยงกับเครือข่ายทางสังคมทั่วโลก เพื่อเกิดการสนับสนุนทางการเงินและการถ่ายโอนเทคโนโลยีสำหรับการดำเนินกิจกรรมรณรงค์ในประเทศได้อย่างมีประสิทธิภาพ จากการทำงานร่วมกันของทั้งสามส่วนนี้ ได้นำไปสู่ความสำเร็จในการผลักดันให้เกิดมาตรการด้านสิ่งแวดล้อม จากหน่วยงานภาครัฐได้ในที่สุด กล่าวคือ ภายใต้สถานการณ์ที่มีการแก้ไขรัฐธรรมนูญทำให้เกิดความต้องการรวบรวมข้อมูลทางวิทยาศาสตร์ที่อยู่บนพื้นฐานของความเป็นจริงจากนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด พร้อมทั้งได้รับความร่วมมือจากผู้เชี่ยวชาญขององค์กรระหว่างประเทศ และได้รับเงินทุนสนับสนุนผ่านการเชื่อมโยงกับเครือข่ายทางสังคมทั่วโลก

หากพิจารณาถึงความสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงทั้งสามประการอย่างเป็นลำดับ จะพบว่า ความสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงกันสามารถสังเคราะห์ และจำแนกออกเป็นปัจจัยหลัก ที่มีผลกระทบต่อมาตราการด้านสิ่งแวดล้อม ดังนี้

ปัจจัยที่ 1 ถือว่าเป็นปัจจัยที่อยู่นอกเหนือการควบคุม (Exogenous variable) เนื่องจากการรัฐประหารในปี 2549 และการแก้ไขรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2550 โดยสมาชิกสภาร่างรัฐธรรมนูญ (สสร.) ในประเด็นที่ว่า “ทั้งนี้ตามที่กฎหมายบัญญัติ” ซึ่งอันที่จริงแล้ว ไม่ได้มีความสัมพันธ์ใดๆ กับปัญหาด้านสภาพสิ่งแวดล้อม และสุขภาพของคนในนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุดโดยตรง หรือแม้แต่กระทั่งปัญหามลพิษในนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุดอีกด้วย

ปัจจัยที่ 2 ตัวแปรควบคุมภายในโดยตรง (Endogenous variable) อาจกล่าวได้ว่า เป็นปัจจัยที่อยู่ตรงข้ามกับปัจจัยนอกเหนือการควบคุม ปัจจัยนี้สามารถผลักดันให้มีการจัดทำรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบด้านสุขภาพ และมีความเกี่ยวโยงไปยังข้อมูลมลพิษทางอากาศ ซึ่งผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่ายต่างเห็นตรงกันว่า นิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด เป็นพื้นที่ที่ประสบกับปัญหามลพิษอยู่จริง

ปัจจัยที่ 3 ถือว่าเป็นตัวแปรที่ช่วยเสริมการทำงานของปัจจัยที่ 2 ให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น (Complementary variable) ซึ่งเกิดจากการสนับสนุนทางการเงิน รวมทั้งการถ่ายโอนเทคโนโลยีเพื่อรวบรวมข้อมูลทางวิทยาศาสตร์ โดยการเชื่อมโยงกับเครือข่ายทางสังคมทั่วโลกของนักรณรงค์ในประเทศ ซึ่งการทำกิจกรรมของนักรณรงค์ มีอิทธิพลอย่างมากตั้งแต่ช่วงก่อน พ.ศ. 2500 ในประเทศอินโดนีเซีย และได้ขยายตัวเป็นเครือข่ายที่เชื่อมโยงสมาชิกทั่วโลกหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน (Makida, 1999)

2. ข้อจำกัดและข้อเสนอแนะ

ในส่วนสุดท้ายนี้จะพิจารณาว่า กลไกความเชื่อมโยงที่กล่าวถึงในหัวข้อที่แล้วนั้น มีความเกี่ยวเนื่องกับปัญหาที่ผู้เขียนได้กล่าวถึงในช่วงต้นว่า "ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่าย ขาดแรงกระตุ้นในการผลักดันให้เกิดมาตรการด้านสิ่งแวดล้อมในพื้นที่นิคมอุตสาหกรรม หรือแหล่งผลิตเพื่อการส่งออกของประเทศกำลังพัฒนา" มากน้อยเพียงใด

ประเด็นแรก จะพูดถึง "ข้อจำกัดของผลการวิเคราะห์กลไกทางสังคม" จากกลไกที่กล่าวถึงในหัวข้อที่แล้วนั้น อาจมีข้อโต้แย้งว่า "การระงับโครงการหรือกิจกรรมที่มีผลกระทบรุนแรงทั้งทางด้านคุณภาพ สิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติ และสุขภาพนั้น เป็นผลที่เกิดขึ้นโดยเฉพาะพื้นที่ของนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด ไม่มีหลักประกันใดๆ ว่าจะมีผลต่อเนื่องไปยังพื้นที่อื่นๆ ดังนั้นแม้ว่ากลไกดังกล่าวจะส่งกระทบต่อมาตรการสิ่งแวดล้อมในระดับประเทศ แต่ก็เป็นเพียงเป็นกลไกเฉพาะที่ใช้ได้กับพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งเท่านั้น" เพื่อหาคำตอบให้กับข้อโต้แย้งนี้ ขอเสนอให้มีการพิจารณาความเคลื่อนไหวหลังการฟ้องคดีต่อหน่วยงานภาครัฐในปี 2552 ซึ่งหลังจากเหตุการณ์ดังกล่าว ได้มีการตั้งคณะกรรมการอิสระชั่วคราว โดยมีอดีตนายกรัฐมนตรี นายอานันท์ ปันยารชุน เป็นประธานตรวจสอบรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อมและผลกระทบด้านสุขภาพ จากนั้นในเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2553 คณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ (NEB) ได้มีมติให้ขึ้นบัญชีอุตสาหกรรม ที่อาจส่งผลกระทบรุนแรงทั้งทางด้านคุณภาพสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติ และสุขภาพ รวม 11 ประเภท ซึ่งจำเป็นต้องผ่านการตรวจสอบรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม และผลกระทบด้านสุขภาพโดยคณะกรรมการอิสระ พร้อมประกาศเป็นกฎกระทรวงของกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในวันที่ 31 เดือนสิงหาคม พ.ศ. 2553 และในปีเดียวกันนี้เอง การนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย (Industrial Estate Authority of Thailand, IEAT) ผู้กำกับดูแลนิคมอุตสาหกรรมต่างๆ ในประเทศไทย รวมทั้งนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด ได้ร่างแผนการสร้างเมืองอุตสาหกรรมที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม และทำการสำรวจความเห็นจากนิคมอุตสาหกรรม 6 แห่ง ในพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก จากนั้นจึงจ้างวานให้องค์กรพลังงานใหม่และเทคโนโลยีอุตสาหกรรมประเทศญี่ปุ่น (New Energy and Industrial Technology Development Organization, NEDO) ออกแบบเมืองอุตสาหกรรมที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมต่อไป ความเคลื่อนไหวเหล่านี้ ล้วนเป็นผลที่ต่อเนื่องจากการฟ้องร้องคดีปัญหาสิ่งแวดล้อมของมาบตาพุด ดังนั้นจึงสรุปได้ว่าผลการวิเคราะห์กลไกทางสังคมข้างต้นมีผลกระทบต่อเนื่องไปยังพื้นที่อื่นๆ ด้วย

ประเด็นที่ 2 จะพิจารณาในมุมเกี่ยวกับ "ข้อจำกัดในขอบเขตของปัญหาและระยะเวลาดำเนินการ" ผู้เขียนได้กล่าวถึงทฤษฎีของ Downs (1972) ที่อธิบายการเปลี่ยนแปลงของระดับความสนใจของประชาชน ต่อปัญหาสิ่งแวดล้อมตามวัฏจักรที่เรียกว่า Issue Attention Cycle ในตอนต้น โดยบทความนี้พยายามอธิบายกลไกของการเปลี่ยนแปลงระดับความสนใจของประชาชนจากช่วง Pre-problem ไปยังช่วง Alarmed discovery, euphoric enthusiasm ทั้งนี้ หากพิจารณาจำนวนบทความในหนังสือพิมพ์ จะพบว่า จำนวนบทความในปี 2554 ลดลงอย่างเห็นได้ชัด จึงอาจกล่าวได้ว่า สถานการณ์ของปัญหาสิ่งแวดล้อมในนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด ได้เข้าสู่ช่วง Realizing the cost ซึ่งตามนิยามแล้ว เป็นช่วงที่ประชาชนตระหนักถึง "ต้นทุน" ที่ใช้ในการแก้ไขปัญหาและเป็นข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นกับนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุดด้วย ผลจากการฟ้องร้องคดีปัญหาสิ่งแวดล้อมของมาบตาพุด ทำให้อุตสาหกรรม 11 ประเภท ซึ่งอาจส่งผลกระทบรุนแรงทั้งทางด้านคุณภาพสิ่งแวดล้อมทรัพยากรธรรมชาติและสุขภาพมากที่สุดนั้น ต้องผ่านการทำประชาพิจารณ์ ถึงผลกระทบสิ่งแวดล้อม

และผลกระทบด้านสุขภาพ และต้องผ่านการตรวจสอบรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อมและผลกระทบด้านสุขภาพโดยคณะกรรมการอิสระ ทั้งนี้หากมีการจัดตั้งคณะกรรมการอิสระตามระเบียบอย่างถูกต้องตามขั้นตอน ก็อาจนำไปสู่การยุติการฟ้องคดีต่อหน่วยงานภาครัฐได้ อย่างไรก็ตามปัญหาที่ยังไม่สามารถสะสางได้ คือ ความเสียหายด้านสุขภาพของประชาชนที่อาศัยอยู่ในนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด การแก้ไขปัญหาส่วนนี้มี “ต้นทุนสูง” แต่ระดับความสนใจของประชาชนต่อปัญหาสิ่งแวดล้อมในมาบตาพุดกลับค่อยๆ ลดลงเรื่อยๆ ในสถานการณ์นี้ ตราบใดที่ปัญหาด้านสุขภาพยังไม่ได้รับการแก้ไขอย่างเป็นรูปธรรม ก็อาจนำไปสู่ปัญหาซ้ำซ้อนขึ้นมาอีกครั้ง

ประเด็นที่ 3 “ผลกระทบต่อเนื่องจากข้อจำกัดของขอบเขตปัญหา” หากตั้งสมมุติฐานว่าจะเกิดปัญหาซ้ำซ้อนขึ้นมาอีก หากไม่มีการกำหนดขอบเขตของปัญหาที่มีต้นทุนสูงให้ดี และรีบดำเนินการแก้ไขปัญหาแล้ว ปัญหาก็จะเกิดเป็นวงจรที่ไม่มีวันจบสิ้น (Endless cycle) กลายเป็นต้นทุนทางสังคมในระยะยาว หากปล่อยปัญหานั้นทิ้งไว้นาน ซึ่งจะมีมูลค่าสูงกว่าต้นทุนที่ใช้ในการกำหนดขอบเขตและแก้ไขปัญหาเสียอีก กล่าวคือ หากการฟ้องร้องคดีปัญหาสิ่งแวดล้อมเกิดขึ้นซ้ำหลายๆ ครั้ง อาจเป็นการเพิ่มความเสี่ยงในการลงทุนในมุมมองของนักลงทุนต่างชาติ และอาจทำให้ประเทศสูญเสียความสามารถในการแข่งขันในระดับภูมิภาค (Regional advantage) ได้ อย่างไรก็ตาม ในสถานการณ์ที่ระดับความสนใจของประชาชนต่อปัญหาสิ่งแวดล้อมและปัญหาสุขภาพของประชาชนที่อาศัยอยู่ในนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุดลดลงเรื่อยๆ ย่อมเป็นไปได้ยากที่จะแก้ไขปัญหาได้อย่างเป็นรูปธรรม โดยเฉพาะการอาศัยกลไกภายในประเทศ ดังนั้นเพื่อกำหนดขอบเขตและเร่งแก้ไขปัญหาที่มีต้นทุนสูงนี้ จึงจำเป็นต้องพึ่งพาการขับเคลื่อนโดยนักรณรงค์จากภายนอกประเทศ โดยในอดีตญี่ปุ่นได้ให้ความช่วยเหลือด้านเงินทุนผ่านโครงการ Official Development Assistance หรือ ODA ในการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก รวมทั้งนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุดด้วย ดังนั้นญี่ปุ่นจึงควรมีส่วนร่วมรับผิดชอบต่อปัญหาด้านสุขภาพของประชาชนที่อาศัยอยู่ในนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด ทั้งนี้แนวทางที่กล่าวถึงข้างต้นทั้ง 3 ประเด็นเป็นการแนะนำถึงหัวข้อในการศึกษาต่อไปในอนาคตต่อไป

● ● ●

เอกสารอ้างอิง

คนางค์ คันธมธุรพจน์, กานดา ปิยจันทร์, และสุวิทย์ วิบุลผลประเสริฐ. (2563). เปรียบเทียบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมและสุขภาพระหว่างประเทศไทยและต่างประเทศ. *วารสารการเมืองการปกครองวารสารการเมืองการปกครอง*. 10: 108-126.

จิรนนท์ พุทธา และ จำลอง โพธิ์บุญ. (2558). การประเมินสิ่งแวดล้อมระดับยุทธศาสตร์ (SEA) ของยุทธศาสตร์การพัฒนา เขตเศรษฐกิจพิเศษ จังหวัดกาญจนบุรี. *วารสารการวิจัยสหวิทยาการไทย.* 2: 8-15

ศิริโชค ประทุมพิทักษ์. (2561). ผลกระทบต่อชุมชนที่เกิดจากการตั้งนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุดในโครงการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลภาคตะวันออก : กรณีของเทศบาลเมืองมาบตาพุด อำเภอเมือง จังหวัดระยอง. *วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยปทุมธานี*. 2: 82-89

เดชรัตน์ สุขกำเนิด, ศุภกิจ นันทะวรการ, และ วิภวา ชื่นจิต. (2550). *มลพิษ..สุขภาพ..และอุตสาหกรรมที่มาบตาพุด* มูลนิธินโยบายสุขภาพ.

จำลอง โพธิ์บุญ. (2560). พื้นที่อุตสาหกรรมมาบตาพุด. *วารสารกรณีศึกษาวิจัย*. นิด้า. 1: 79-100

Ariga K., and Eshima S. (1999). *Comprehensive Impact Assessment of Eastern Seaboard Development Plan in Thailand.* Kaihatsu-Kinyu Kenkyu Shohou. 2: 41-69

Campaign for Alternative Industry Network, Greenpeace Southeast Asia, and Global Community Monitor (2005). *Thailand's Air: Poison Cocktail, Exposing Unsustainable Industries and the Case for Community Right to Know and Prevention*. Campaign for Alternative Industry Network, Greenpeace Southeast Asia and Global Community Monitor.

Downs A., (1972). Up and down with ecology-the issue attention cycle. *The Public Interest*. 28: 38-50

Fukuda H., (2009). *Metrical Analysis of Japanese Newspaper Articles on Global Warming*. 8th Annual Conference of Japanese Society for Science and Technology Studies.

Funatsu T., (2011). Thai Environmental Policy at a Turning Point: Environmental Suit in 2009, In Terao Tadayoshi (ed.) *International Comparative Study of Environmental Policy Making Process*. Japan Association for Asian Studies, pp. 65-79

Health Public Policy Foundation (2008). *Thailand's HIA Development Report 2007-2008,* Chiang Mai, Wanida Press.

Makita T., (1999). *From New Deal to International Development: The 1950's Ford Foundation's Activity in Indonesia,* Annual Conference of Japan Association for Asian Studies

Miyoshi Y., (1999). Post Evaluation of Map Ta Phut Industrial Development, Retrieved on October 2018, from http://www.jica.go.jp/activities/evaluation/oda_loan/after/1999/pdf/jigo99_15

Sassen S. (1999). *Globalization and its discontents,* New York Press, USA

Vogel D., (1995), *Trading Up: Consumer and Environmental Regulation in a Global Economy,* Harvard University Press, USA.

03 Journal of Integrated Sciences

ทุนทางสังคมที่ส่งผลต่อการเสริมสร้างความเข้มแข็งของวิสาหกิจชุมชนศูนย์ข้าวบ้านจิก อำเภอวัฒนานคร จังหวัดสระแก้ว

Social Capital that Affects the Strengthening of Ban Chik Rice Center Community Enterprise, Watthana Nakhon District, Sakaeo Province.

นงนุช ศรีสุข[1]
Nongnuch Srisuk

1 ดร.สาขาวิชาการบริหารทั่วไป หลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรบัณฑิต คณะวิทยาศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา วิทยาเขตสระแก้ว Corresponding author. e-mail: nongnuchsr@buu.ac.th

บทคัดย่อ

การศึกษาครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาทุนทางสังคมที่ส่งผลต่อการส่งเสริมความเข้มแข็งของวิสาหกิจชุมชนศูนย์ข้าวบ้านจิก อำเภอวัฒนานคร จังหวัดสระแก้ว กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ สมาชิกวิสาหกิจชุมชนศูนย์ข้าวบ้านจิก อำเภอวัฒนานคร จังหวัดสระแก้ว จำนวน 58 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือแบบสอบถาม สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ การแจกแจงความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน สถิติที่ใช้ในการทดสอบเพื่อวิเคราะห์ข้อมูลทุนทางสังคมที่ส่งผลต่อการส่งเสริมความเข้มแข็งของวิสาหกิจชุมชนศูนย์ข้าวบ้านจิก โดยใช้สถิติในการทดสอบ คือ การวิเคราะห์ความถดถอยเชิงพหุแบบขั้นตอน

ผลการวิจัยพบว่า ทุนทางสังคมของวิสาหกิจศูนย์ข้าวบ้านจิก อำเภอวัฒนานคร จังหวัดสระแก้ว ภาพรวมอยู่ในระดับมาก เรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย ได้แก่ ด้านบรรทัดฐานทางสังคม ความไว้เนื้อเชื่อใจ และเครือข่าย ส่วนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของวิสาหกิจชุมชนศูนย์ข้าวบ้านจิก อำเภอวัฒนานคร จังหวัดสระแก้ว ภาพรวมอยู่ในระดับมาก เรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย ได้แก่ ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม ด้านวัฒนธรรม และด้านทรัพยากร ส่วนผลการวิจัยทุนทางสังคมที่ส่งผลต่อการเสริมสร้างความเข้มแข็งของวิสาหกิจชุมชนศูนย์ข้าวบ้านจิก อำเภอวัฒนานคร จังหวัดสระแก้ว พบว่า ด้านบรรทัดฐานทางสังคม ด้านความไว้เนื้อเชื่อใจ และด้านเครือข่ายส่งผลต่อการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนศูนย์ข้าวบ้านจิก อำเภอวัฒนานคร

จังหวัดสระแก้ว อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ทุกตัวแปรส่งผลกับการวิจัยครั้งนี้ โดยมีค่า R square เท่ากับ .751 หรือร้อยละ 75.1 อีกร้อยละ 24.9 เป็นตัวแปรที่ยังไม่ได้ศึกษา

คำสำคัญ :

ทุนทางสังคม, การเสริมสร้างความเข้มแข็ง, วิสาหกิจชุมชนศูนย์ข้าวบ้านจิก, จังหวัดสระแก้ว

Abstract

The objective of this paper is to explore social capital that affects the strengthening of the Ban Chik Rice Center Community Enterprise, Watthana Nakhon District, Sakaeo Province. 58 members of Ban Jig Rice Community Enterprise were selected as a sample group.The statistics used for data analysis were frequency distribution, percentage, mean and standard deviation. The statistics used in the test were to analyze the social capital data that affected the strengthening of the community enterprise of Ban Jig Rice Center. The statistics used in the experiment were stepwise multiple regression analysis.

The results of the research showed that Social capital of Ban Chik Rice Center Community Enterprise Watthana Nakhon District Sakaeo Province The overview is at a high level. The average order is the most to the most, including social norms. Trust and network for strengthening the Ban Chik Rice Center Community Enterprise Watthana Nakhon District Sakaeo Province. The overview is at a high level. The average order is from highest to lowest, namely economic, social, cultural, and resource. As for the research of social capital that affects the strengthening of Ban Chik Rice Center Community Enterprise Watthana Nakhon District Sakaeo Province found that in social norms Trust And the network side Affecting the

strengthening of Ban Chik Rice Center Community Enterprise Watthana Nakhon District Sakaeo Province All variables have an effect on this research with the R square equal to .751 or 75.1 percent. Another 24.9 percent are variables which have not been studied

Keyword :

Social Capital, The strengthening, Ban Chik Rice Center Community Enterprise, Sakaeo Province

บทนำ

การพัฒนาประเทศไทยโดยใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ตั้งแต่ พ.ศ. 2504 ถึงปัจจุบันเป็นการพัฒนาที่ขาดความสมดุล ความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจเป็นหลัก แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1 พ.ศ. 2574-2509 รัฐเน้นการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน ได้แก่ การคมนาคม ชลประทาน ไฟฟ้าเพื่อเป็นพื้นฐานของการสร้างความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ เนื่องจากในขณะนั้นเศรษฐกิจของประเทศขึ้นอยู่กับภาคเกษตรกรรมเป็นหลัก ผลที่ตามของการพัฒนานี้ทำให้ภาวะทางเศรษฐกิจมีการขยายตัวมาก มาสู่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560 -2564) ได้จัดทำขึ้นในช่วงเวลาของการปฏิรูปประเทศท่ามกลางสถานการณ์โลกที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและเชื่อมโยงกันใกล้ชิดกันมากขึ้น โดยได้น้อมนำหลัก “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” มาเป็นปรัชญานำทางในการพัฒนาประเทศต่อเนื่องจากแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9-11 เพื่อเสริมสร้างภูมิคุ้มกันและช่วยให้สังคมไทยสามารถยืนหยัดอยู่ได้อย่างมั่นคง เกิดภูมิคุ้มกัน และมีการบริหารจัดการความเสี่ยงอย่างเหมาะสม ส่งผลให้การพัฒนาประเทศสู่ความสมดุลและยั่งยืน และปัจจุบันสำหรับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 ครั้งนี้ ได้จัดทำบนพื้นฐานของยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2560 – 2579) ซึ่งเป็นแผนแม่บทหลักของการพัฒนาประเทศ และเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs) รวมทั้งการปรับโครงสร้างประเทศไทยไปสู่ประเทศไทย 4.0 ตลอดจนประเด็นการปฏิรูปประเทศ นอกจากนั้นได้ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของภาคีการพัฒนาทุกภาคส่วนทั้งในระดับกลุ่มอาชีพ ระดับภาค และระดับประเทศในทุกขั้นตอนของแผนฯ อย่างกว้างขวางและต่อเนื่องเพื่อร่วมกันกำหนดวิสัยทัศน์และทิศทางการพัฒนาประเทศ รวมทั้งร่วมจัดทำรายละเอียดยุทธศาสตร์ของแผนฯ เพื่อมุ่งสู่ “ความมั่นคง มั่งคั่งและยั่งยืน” (ประพันธ์ นึกกระโทก, 2557)

วิสาหกิจชุมชนเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนที่เลี้ยงตัวเองได้ พึ่งตนเองได้ซึ่งมิได้หมายถึงการพึ่งพาตนเองด้านเศรษฐกิจเพียงด้านเดียวแต่หมายถึงการพัฒนาโดยรวม ดังนั้น การเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็ง จึงเป็นความสามารถพลิกฟื้นความเข้มแข็งของเศรษฐกิจพอเพียงให้คงอยู่ได้ท่ามกลางกระแสทุนนิยมที่แทรกเข้ามาในหมู่บ้านเป็นไปได้เพราะฐานเดิมของ ชุมชนที่มีโลกทัศน์แบบพอเพียงฝังแน่น แสดงออกด้วยวิถีชีวิตที่เรียบง่าย และแบบแผนการบริโภคที่เป็นอยู่แบบพอเพียง แม้จะมีการเปลี่ยนแปลงไปบ้างก็มากจากสภาพแวดล้อมที่เสื่อมโทรมไปมากกว่ามาจากความต้องการของชุมชนเอง โดยพบว่าความเข้มแข็งของชุมชนนั้นประกอบด้วยหลายมิติ ดังต่อไปนี้ 1. ความเข้มแข็งของชุมชนด้านเศรษฐกิจ 2. ความเข้มแข็งของชุมชนด้านสังคม 3. ความเข้มแข็งของชุมชนด้านวัฒนธรรม 4. ความเข้มแข็งของชุมชนด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (นภาภรณ์ หะวานนท์ และคณะ, 2550, หน้า 85)

วิสาหกิจชุมชนศูนย์ข้าวบ้านจิก เกิดจากการรวมกลุ่มของเกษตรกรทำนาในหมู่ที่ 7 ตำบลวัฒนานคร อำเภอวัฒนานคร จังหวัดสระแก้ว เพื่อแก้ปัญหาการทำนาของกลุ่ม โดยการส่งเสริมของสำนักงานเกษตรอำเภอวัฒนานคร เมื่อปี 2553 มีสมาชิกเริ่มต้นจำนวน 20 คน ได้ยื่นจดทะเบียนและอนุมัติเมื่อวันที่ 12 กรกฎาคม 2556 ปัจจุบันมีสมาชิกจำนวน 58 คน จุดเด่น กลุ่มวิสาหกิจมีศักยภาพในการผลิตข้าวที่มีคุณภาพดี และเมล็ดพันธุ์ข้าวซึ่งเป็นที่ต้องการของคนในชุมชนและชุมชนใกล้เคียง เนื่องจากข้าวหอมมะลิ 105 ที่ผลิตได้มีเอกลักษณ์คือ เมล็ดข้าวสารยาวเรียวสีขาว กลิ่นหอมคล้ายใบเตยเมื่อหุงสุก เวลารับประทานข้าวจะกลิ่นหอม เนื้อสัมผัสนุ่ม รสชาติดี และยังได้รับมาตรฐาน GMP เพื่อเป็นการรับรองถึงความปลอดภัยและคุณภาพของผลิตภัณฑ์ ส่วนปัญหาของวิสาหกิจชุมชนศูนย์ข้าวบ้านจิกก็คือ ต้นทุนการผลิตสูงขึ้นเนื่องจากปุ๋ย มีราคาสูงขึ้น ทำให้ต้องใช้เงินในการลงทุนปลูกข้าวเพิ่มมากขึ้น แต่ราคาข้าวไม่ได้สูงขึ้นตาม ทำให้รายได้ของสมาชิกลดลง และศูนย์ข้าวบ้านจิกยังไม่เป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวาง ทั้งในพื้นที่ใกล้เคียงหรือต่างจังหวัด จึงทำให้เกิดการเข้าถึงได้ยาก แต่ก็สามารถแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นภายในวิสาหกิจชุมชนได้อย่างเข้มแข็ง ทั้งนี้เนื่องมากจากสมาชิกมีความสามัคคีและการเอื้ออาทรต่อกัน และช่วยเหลือเกื้อกูลกันมาโดยตลอด ซึ่งนั่นหมายถึง ทุนทางสังคมที่ดีที่ที่เกิดจากการมีความไว้เนื้อเชื่อใจเกิดจากความน่าเชื่อถือ ความซื่อสัตย์และความตั้งใจที่จะพึ่งพากันและกัน บรรทัดฐานทางสังคมการรื้อฟื้นความสัมพันธ์ใหม่ และสร้างแนวทางการทำงานร่วมกันใหม่ เพื่อสร้างชุมชนที่เข้มแข็งโดยการบูรณาการทุนทางสังคมของแต่ละเครือข่ายในท้องถิ่น และการสร้างเครือข่ายใหม่ที่อยู่ภายนอกท้องถิ่นยังจะช่วยเสริมพลังให้กับท้องถิ่นในการบูรณาการทุนทางสังคมที่มีร่วมกันได้ เพื่อให้เกิดการจัดการร่วมกันตามหลักการกลไกประชารัฐที่ดี ซึ่งทำให้ความสามารถพลิกฟื้น ความเข้มแข็งของเศรษฐกิจพอเพียงให้คงอยู่ได้ท่ามกลางกระแสทุนนิยมเพราะฐานเดิมของชุมชนจิตวิญญาณระบบคุณค่าสำนึกท้องถิ่นความภาคภูมิใจที่มีต่อถิ่นฐานบ้านเกิด สิ่งนี้ในสังคมไทยมีมาตลอดในความรู้สึกของคนที่รักบ้านรักเมืองเสียสละและการดูแลสืบต่อไป (อเนก นาคะบุตร, 2545)

ดังนั้น ทุนทางสังคมจึงเป็นเครือข่ายที่มีพลังในการขับเคลื่อนองค์กรในชุมชนที่มุ่งทำกิจกรรมต่างๆ ของชุมชนได้รับประโยชน์ ผ่านกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และนำไปสู่กระบวนการจัดการความรู้นอกจากนี้ ในสังคมเศรษฐกิจฐานความรู้ยังเป็นสินทรัพย์ที่สำคัญที่องค์กรทุกองค์กร ตลอดจนบุคคลแต่ละคนจะต้องมี เพราะความรู้ความสามารถเป็นพลังสำคัญของการพัฒนาในยุคเศรษฐกิจ ดังนั้นองค์กรทุกองค์กรจึงมุ่งให้ความสำคัญกับการเพิ่มความรู้แก่บุคลากรมาร่วมเรียนรู้ และแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้วยวิธีการต่างๆ ทั้งความรู้ที่อยู่ในตัวบุคคล และความรู้ที่ปรากฏชัดแจ้ง ซึ่งความรู้อาจแบ่งได้เป็น 2 ประเภท

คือ 1. ความรู้เด่นชัด เป็นความรู้ที่อยู่ในรูปแบบที่เป็นเอกสารหรือวิชาการอยู่ในตำราคู่มือปฏิบัติงาน 2. ความรู้ซ่อนเร้น เป็นความรู้ที่แฝงอยู่ในตัวคน เป็นประสบการณ์ที่สั่งสมมายาวนาน เป็นภูมิปัญญา โดยผ่านกระบวนการหนึ่งที่เรียกว่า “กระบวนการจัดการความรู้” ซึ่งในปัจจุบันถือว่าเป็นเรื่องที่องค์กรทุกองค์กรทั้งภาครัฐและภาคเอกชนต่างให้ความสำคัญ (ประพันธ์ นึกกระโทก, 2557) ทุนทางสังคมเป็น “ ทุน” เพราะสามารถเพิ่มระดับรายได้ของครัวเรือน โดยวัดทุนทางสังคมจากจำนวนกลุ่ม/องค์กรที่สมาชิกในครัวเรือนเป็นสมาชิก ระดับการร่วมมือกันในกลุ่มนั้น และความหลากหลายทางลักษณะของสมาชิกในกลุ่มนั้นๆ ครัวเรือนที่มีระดับตัวชี้วัดดังกล่าวมากกว่า มีแนวโน้มที่จะมีรายได้มากกว่า โดยระดับความเจริญทางเศรษฐกิจและคุณภาพของคนในสังคมเป็นผลมาจากการมีระดับความเชื่อถือไว้วางใจ และบรรทัดฐานทางสังคมในการเกื้อกูลกัน (Norm of trust and reciprocity) และเครือข่ายชุมชน (Civic engagement) ที่มากกว่า ซึ่งคือนิยามของทุนทางสังคมนั่นเอง (Putnum,R.D., 1993)

จากความสำคัญที่กล่าวมา ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาเรื่อง ทุนทางสังคมที่ส่งผลต่อการเสริมสร้างความเข้มแข็งของวิสาหกิจชุมชนศูนย์ข้าวบ้านจิก อำเภอวัฒนานคร จังหวัดสระแก้ว โดยศึกษาทุนทางสังคม ศึกษาการเสริมสร้างความเข้มแข็งของวิสาหกิจชุมชนศูนย์ข้าวบ้านจิก และเพื่อศึกษาทุนทางสังคมที่ส่งผลต่อการส่งเสริมความเข้มแข็งของวิสาหกิจชุมชนศูนย์ข้าวบ้านจิก อำเภอวัฒนานคร จังหวัดสระแก้ว ผลการวิจัยสามารถนำมาพัฒนาทุนทางสังคมทางด้านเครือข่ายของวิสาหกิจชุมชนศูนย์ข้าวบ้านจิก อำเภอวัฒนานคร จังหวัดสระแก้ว เพื่อให้เป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวาง และอาจทำให้มีผู้คนสนใจมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้ยังสามารถนำมาเป็นแนวทางในการเสริมสร้างความเข้มแข็งแก่วิสาหกิจชุมชนศูนย์ข้าวบ้านจิก อำเภอวัฒนานคร จังหวัดสระแก้ว และชุมชนอื่นสามารถนำไปเป็นรูปแบบในการพัฒนาต่อไปในอนาคต

● วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาทุนทางสังคมที่ส่งผลต่อการส่งเสริมความเข้มแข็งของวิสาหกิจชุมชนศูนย์ข้าวบ้านจิก อำเภอวัฒนานคร จังหวัดสระแก้ว

● สมมติฐานการวิจัย

ทุนทางสังคมที่ส่งผลต่อการส่งเสริมความเข้มแข็งของวิสาหกิจชุมชนศูนย์ข้าวบ้านจิก อำเภอวัฒนานคร จังหวัดสระแก้ว

● ขอบเขตการวิจัย

ขอบเขตด้านเนื้อหา

การวิจัยเรื่องนี้มุ่งศึกษาเกี่ยวกับทุนทางสังคมที่ส่งผลต่อการเสริมสร้างความเข้มแข็งของวิสาหกิจชุมชนศูนย์ข้าวบ้านจิก อำเภอวัฒนานคร จังหวัดสระแก้ว ตามแนวคิดเกี่ยวกับทุนทางสังคม 3 ประการของ Robert Putnam (1993) สำหรับตัวแปรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ประกอบด้วย

ตัวแปรอิสระ (Independent Variables) คือ ทุนทางสังคม ประกอบด้วย 3 ด้านได้แก่ ด้านบรรทัดฐานทางสังคม ด้านความไว้เนื้อเชื่อใจ และด้านเครือข่าย

ตัวแปรตาม (Dependent Variables) คือ การเสริมสร้างความเข้มแข็งของวิสาหกิจชุมนศูนย์ข้าวบ้านจิก อำเภอคลองหาด จังหวัดสระแก้ว ประกอบด้วย 4 ด้านคือ ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม ด้านวัฒนธรรม และด้านทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม

● ขอบเขตด้านพื้นที่

การวิจัยเรื่องนี้มุ่งศึกษาเกี่ยวกับทุนทางสังคมที่ส่งต่อการเสริมสร้างความเข้มแข็งของวิสาหกิจชุมชนศูนย์ข้าวบ้านจิก อำเภอวัฒนานคร จังหวัดสระแก้ว

● ขอบเขตด้านประชากร

การวิจัยครั้งนี้มีประชากรที่ใช้ในการวิจัย คือ ประชาชนที่เป็นสมาชิกวิสาหกิจชุมชนศูนย์ข้าวบ้านจิก อำเภอวัฒนานคร จังหวัดสระแก้ว จำนวน 58 คน (ข้อมูล ณ เดือนตุลาคม พ.ศ. 2562)

● กรอบแนวคิดในการวิจัย

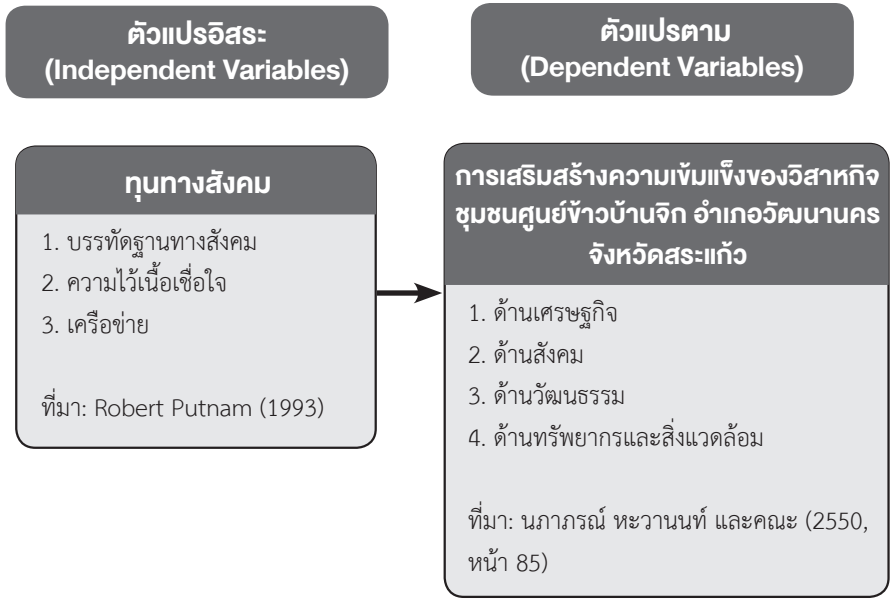

ภาพที่ 1 แสดงกรอบแนวคิดในการวิจัย

● นิยามศัพท์เฉพาะ

ทุนทางสังคม (Social capital) หมายถึง ทุนที่เกิดจากการรวมตัวกัน ร่วมคิด ร่วมทำ บนฐานของความไว้เนื้อเชื่อใจ สายใยความผูกพัน และวัฒนธรรมที่ดีงามของสังคมไทยผ่านระบบความสัมพันธ์ ในองค์ประกอบหลัก ได้แก่ คน สถาบัน วัฒนธรรม และองค์ความรู้ ซึ่งจะเกิดขึ้นเป็นพลังในกลุ่ม ชุมชน และสังคม ซึ่งองค์ประกอบหลักทั้งสี่ด้านมีบทบาทและยึดโยงให้เกิดทุนทางสังคม แล้วมีการสั่งสมปรับเปลี่ยนต่อยอดพัฒนาและสร้างขึ้นใหม่อยู่ตลอดเวลา การที่ภายในชุมชนมีความสามัคคีและการเอื้ออาทรต่อกันและช่วยเหลือเกื้อกูลกัน โดยตลอดคือ ทุนทางสังคมที่ดีควรมีในทุกๆ สังคมคมหรือชุมชน สำหรับการศึกษาครั้งนี้หมายถึง ทุนทางสังคมของวิสาหกิจชุมชนศูนย์ข้าวบ้านจิก อำเภอวัฒนานคร จังหวัดสระแก้ว ประกอบด้วย ด้านบรรทัดฐานทางสังคม ความไว้เนื้อเชื่อใจ และเครือข่าย

ด้านบรรทัดฐานทางสังคม หมายถึง การดำเนินการองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องแสวงหาพันธมิตรหรือเครือข่ายในด้านต่างๆ เพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ทั้งในระดับท้องถิ่นเอง ซึ่งมีหลายเครือข่ายทางสังคม องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต้องพัฒนา รื้อฟื้นความสัมพันธ์ใหม่ และสร้างแนวทางการทำงานร่วมกันใหม่ เพื่อสร้างชุมชนที่เข้มแข็งโดยการบูรณาการทุนทางสังคมของแต่ละเครือข่ายในท้องถิ่น

ด้านความไว้เนื้อเชื่อใจ หมายถึง ความไว้เนื้อเชื่อใจเกิดจากความน่าเชื่อถือ ความซื่อสัตย์และความตั้งใจที่จะพึ่งพากันและกันระหว่างสองฝ่าย

ด้านเครือข่าย หมายถึง ความสามารถพลิกฟื้น ความเข้มแข็งของเศรษฐกิจพอเพียงให้คงอยู่ได้ท่ามกลางกระแสทุนนิยมที่แทรกเข้ามาในหมู่บ้าน เป็นไปได้เพราะฐานเดิมของ ชุมชนที่มีโลกทัศน์แบบพอเพียงฝังแน่น แสดงออกด้วยวิถีชีวิตที่เรียบง่าย และแบบแผนการบริโภคที่เป็นอยู่แบบพอเพียง แม้จะมี

การเปลี่ยนแปลงไปบ้างก็มากจากสภาพแวดล้อมที่เสื่อมโทรมไปมากกว่ามาจากความต้องการของชุมชนเอง เพื่อเป็นฐานรองรับการแก้ไขปัญหาและการพัฒนาทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมพร้อมกันทุกด้าน

ชุมชนเข้มแข็ง หมายถึง ความสามารถพลิกฟื้น ความเข้มแข็งของเศรษฐกิจพอเพียงให้คงอยู่ได้ท่ามกลางกระแสทุนนิยมที่แทรกเข้ามาในหมู่บ้านเป็นไปได้เพราะฐานเดิมของ ชุมชนที่มีโลกทัศน์แบบพอเพียงฝังแน่น แสดงออกด้วยวิถีชีวิตที่เรียบง่าย และแบบแผนการบริโภคที่เป็นอยู่แบบพอเพียง เพื่อเป็นฐานรองรับการแก้ไขปัญหาและการพัฒนาเพื่อให้เกิดการเสริมสร้างความเข้มแข็งของวิสาหกิจชุมชนศูนย์ข้าวบ้านจิก อำเภอวัฒนานคร จังหวัดสระแก้ว ประกอบด้วย 4 ด้านคือ ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม ด้านวัฒนธรรม และด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมพร้อมกันทุกด้านชุมชนเข้มแข็งทางด้านเศรษฐกิจ หมายถึง ศักยภาพของชุมชนในการจัดการระบบเศรษฐกิจที่เอื้อให้สมาชิกในชุมชนสามารถที่จะปรับตัวให้เข้ากับระบบการผลิตเพื่อการค้า

ชุมชนเข้มแข็งทางด้านสังคม หมายถึง ความสามารถของชุมชนในการที่จะจัดระเบียบทางสังคมของชุมชนให้สามารถร่วมกันแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมชุมชนและสะท้อนให้เห็นถึงศักยภาพชุมชนในการสร้างให้สังคมชุมชนดำรงตนได้อย่างมั่นคงชุมชนเข้มแข็งทางด้านวัฒนธรรม หมายถึง ความสามารถของชุมชนในการแก้ปัญหาด้วยสติปัญญา มีการแลกเปลี่ยนความรู้กันอย่างกว้างขวางและต่อเนื่องชุมชนเข้มแข็งทางด้านทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม หมายถึง ความสามารถของชุมชนในการจัดระบบดูแลและแบ่งสรรทรัพยากรธรรมชาติให้เกิดประโยชน์และเป็นธรรมแก่สมาชิกในชุมชน ทำให้ชุมชนสามารถสร้างระบบการจัดการทรัพยากรให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ชุมชนได้

● ระเบียบวิธีการวิจัย

1. รูปแบบการวิจัย การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยเลือกใช้ระเบียบวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative research) ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

2. กลุ่มเป้าหมาย กำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง จำนวน 58 คน ศึกษาเต็มกลุ่มจำนวนประชากรคิดเป็นร้อยละ 100 ได้แก่ สมาชิกวิสาหกิจชุมชนศูนย์ข้าวบ้านจิก อำเภอวัฒนานคร จังหวัดสระแก้ว จำนวน 58 คน

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อการวิจัยในครั้งนี้ เป็นแบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นเอง ซึ่งมีขั้นตอน ดังนี้

3.1. ศึกษาแนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับทุนทางสังคมของประชาชนจากหนังสือ เอกสาร และผลงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง แล้วกำหนดเป็นกรอบให้ครอบคลุมเนื้อหาและวัตถุประสงค์ที่ทำการวิจัย

3.2 สร้างแบบสอบถามเกี่ยวกับทุนทางสังคมที่ส่งผลต่อการเสริมสร้างความเข้มแข็งของวิสาหกิจชุมชนตามกรอบที่กำหนดไว้ แบบสอบถามมีโครงสร้างแบ่งเป็น 2 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 เป็นแบบสอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับทุนทางสังคมของวิสาหกิจชุมชนศูนย์ข้าวบ้านจิก อำเภอวัฒนานคร จังหวัดสระแก้ว ประกอบด้วยองค์ประกอบ 3 ด้าน ได้แก่ 1) บรรทัดฐานทางสังคม 2) ความไว้เนื้อเชื่อใจ และ 3) เครือข่าย ซึ่งมีลักษณะเป็นแบบมาตราส่วนประเมินค่า มี 5 ระดับ ของลิเคิร์ท (Likert Scale)

ตอนที่ 2 เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับการเสริมสร้างความเข้มแข็งของวิสาหกิจชุมชนศูนย์ข้าวบ้านจิก อำเภอวัฒนานคร จังหวัดสระแก้ว ประกอบด้วยองค์ประกอบ 4 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านเศรษฐกิจ 2) ด้านสังคม 3) ด้านวัฒนธรรม 4) ด้านทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม เครือข่าย ซึ่งมีลักษณะเป็นแบบมาตราส่วนประเมินค่า มี 5 ระดับ ของลิเคอร์ (Likert Scale)

4. การเก็บรวบรวมข้อมูลและการจัดทำข้อมูล

4.1 ขอความอนุเคราะห์นายกองค์การบริหารส่วนตำบลวัฒนานคร ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

4.2 แบบสอบถามส่งถึงประชาชนที่ดำเนินงานเป็นสมาชิกวิสาหกิจชุมชนศูนย์ข้าวบ้านจิก อำเภอวัฒนานคร จังหวัดสระแก้ว จำนวน 58 คน ที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง เพื่อขอความร่วมมือในการตอบแบบสอบถาม จนเสร็จสิ้น

4.3 เก็บรวบรวมแบบสอบถามโดยผู้ศึกษาขอรับแบบสอบถามคืนด้วยตนเอง และทำการตรวจสอบความถูกต้อง ครบถ้วนของข้อมูลในแบบสอบถาม ก่อนนำไปวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติ

5. สถิติที่ใช้ในการวิจัย

5.1 สถิติที่ใช้หาคุณภาพเครื่องมือ ได้แก่ ความตรงเชิงเนื้อหา (validity) นำแบบสอบถามที่ผู้วิจัยได้สร้างขึ้นมาเองตามขั้นตอนดังกล่าวนั้น ไปให้ผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบความเที่ยงตรงตามเนื้อหา (Content Validity) เพื่อวิเคราะห์คุณภาพของเครื่องมือโดยหาค่า IOC (Index of item Objective Congruence) โดยกำหนดค่า IOC มากกว่าหรือเท่ากับ 0.90

5.2 สถิติพื้นฐาน ได้แก่ การแจกแจงความถี่ (frequency) ค่าร้อยละ (percentage) ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ทุนทางสังคม และการสริมสร้างความเข้มแข็งของวิสาหกิจชุมชนศูนย์ข้าวบ้านจิก อำเภอวัฒนานคร จังหวัดสระแก้ว โดยใช้สถิติค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.)

5.3 สถิติที่ใช้ตรวจสอบสมมติฐาน ได้แก่ การวิเคราะห์ความถดถอยอย่างง่าย (Simple Linear Regression Analysis) และการวิเคราะห์ความถดถอยเชิงพหุแบบขั้นตอน (Multiple Linear Regression Analysis) ค่าสถิติที่ใช้ทดสอบความเป็นอิสระกันของความคลาดเคลื่อน คือ ค่าสถิติ Durbin-Watson โดยพิจารณาว่าค่าสถิติ Durbin-Watson อยู่ระหว่าง 1.50-2.50 (อัจฉริยา ปราบอริพ่าย, 2547) การตรวจสอบความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระไม่มีความสัมพันธ์ต่อกัน และพิจารณาค่า VIF (Variance Inflation factor) ถ้าค่า VIF น้อยกว่า 10 แสดงว่าตัวแปรอิสระไม่มีความสัมพันธ์ต่อกัน (Menard, 1995)

● ผลการวิจัย

ผู้วิจัยทำการวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัย เรื่อง ทุนทางสังคมที่ส่งผลต่อการสริมสร้างความเข้มแข็งของวิสาหกิจชุมชนศูนย์ข้าวบ้านจิก อำเภอวัฒนานคร จังหวัดสระแก้ว ตามวัตถุประสงค์ ดังนี้

ตารางที่ 1 ผลการทดลองสมมติฐาน โดยใช้การวิเคราะห์ความถดถอยแบบพหุขั้นตอนในการวิเคราะห์ทุนทางสังคมที่ส่งผลต่อการสริมสร้างความเข้มแข็งของวิสาหกิจชุมชนศูนย์ข้าวบ้านจิก อำเภอวัฒนานคร จังหวัดสระแก้ว

ทุนทางสังคมของวิสาหกิจชุมชนที่ส่งผลต่อการเสริมสร้างความเข้มแข็งของวิสาหกิจชุมชนศูนย์ข้าวบ้านจิก อำเภอวัฒนานคร จังหวัดสระแก้ว	Unstandardized Coeffidents		Standardized Coeffidents	t	Sig.	Collnearlty Statistics	
	B	SE	Beta			Tolerance	VIF
ค่าคงที่	1.788	.593		3.017	.004		
ความไว้เนื้อเชื่อใจ	.275	.320	.083	.623	.036	.5826	1.210
เครือข่าย	.287	.328	.307	2.246	.029	.788	1.269
บรรทัดฐานทางสังคม	.213	.340	.240	1.847	.050	.744	1.345
R	.799						
R square	.751						
Adjusted R square	.322						
Durbin Watson	2.256						
F-ratio	5.983	(.001*)					

จากตารางที่ 1 การทดสอบเงื่อนไขของ Multiple Linear Regression Analysis พบว่า บรรทัดฐานทางสังคม ความไว้เนื้อเชื่อใจ เครือข่าย ไม่เกิดปัญหา Multicollinearity เนื่องจากค่า Tolerance ทุกตัวแปร มีค่ามากกว่า 0.1 และค่า VIF ทุกตัวแปรมีค่าน้อยกว่า 10 แสดงว่า ตัวแปรอิสระไม่มีความสัมพันธ์กัน

ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ R ระหว่างตัวแปรอิสระ “ทุนทางสังคมของวิสาหกิจชุมชน” และตัวแปรตาม “การเสริมสร้างความเข้มแข็งของวิสาหกิจชุมชนศูนย์ข้าวบ้านจิก อำเภอวัฒนานคร จังหวัดสระแก้ว” ซึ่งเท่ากับ .799 ดังนั้น ทุนทางสังคมของวิสาหกิจชุมชน กับการเสริมสร้างความเข้มแข็งของวิสาหกิจชุมชนศูนย์ข้าวบ้านจิก อำเภอวัฒนานคร จังหวัดสระแก้ว โดยมีค่า R square เท่ากับ .751 หรือร้อยละ 75.1 อีกร้อยละ 24.9 เป็นตัวแปรที่ยังไม่ได้ศึกษา

การทดสอบค่าสถิติทดสอบ F ปรากฏว่าค่า Sig. = .000 ซึ่งน้อยกว่าระดับนัยสำคัญ 0.05 แสดงว่ามีตัวแปรต้นคือ ทุนทางสังคมของวิสาหกิจชุมชนอย่างน้อย 1 ตัว ที่สามารถทำนายผลการเปลี่ยนแปลงของตัวแปรตามคือ การเสริมสร้างความเข้มแข็งของวิสาหกิจชุมชนศูนย์ข้าวบ้านจิก อำเภอวัฒนานคร จังหวัดสระแก้ว

สมการ Multiple linear regression ดังนี้

Unstandardized $\check{y} = 1.788 + 0.275\ (X_1)\ 0.287\ (X_2)\ 0.213\ (X_3)$

เมื่อ $\check{y}$ = การเสริมสร้างความเข้มแข็งของวิสาหกิจชุมชนศูนย์ข้าวบ้านจิก อำเภอคลองหาด จังหวัดสระแก้ว

(X_1) = ความไว้เนื้อเชื่อใน

(X_2) = เครือข่าย

(X_3) = บรรทัดฐานทางสังคม

Standardized $\check{y} = 0.320\ (X_1) + 0.328\ (X_2) + 0.340\ (X_3)$

เมื่อ $\check{y}$ = การเสริมสร้างความเข้มแข็งของวิสาหกิจชุมชนศูนย์ข้าวบ้านจิก อำเภอวัฒนานคร จังหวัดสระแก้ว

(X_1) = ความไว้เนื้อเชื่อใจ

(X_1) = เครือข่าย

(X_1) = บรรทัดฐานทางสังคม

จากตารางที่ 1 สามารถแสดงความสัมพันธ์ของทุนทางสังคมของวิสาหกิจส่งผลต่อการเสริมสร้างความเข้มแข็งของของวิสาหกิจชุมชนศูนย์ข้าวบ้านจิก อำเภอวัฒนานคร จังหวัดสระแก้ว โดยพบว่า ความไว้เนื้อเชื่อใจ เครือข่าย และบรรทัดฐานทางสังคม ส่งผลต่อการเสริมสร้างความเข้มแข็งของวิสาหกิจชุมชน

ศูนย์ข้าวบ้านจิก อำเภอวัฒนานคร จังหวัดสระแก้ว อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 เนื่องจากค่า Sig. น้อยกว่า .05 โดยมีค่า Sig. เท่ากับ .036 .029 และ .050.

อภิปรายผล

จากการศึกษาทุนทางสังคมของวิสาหกิจส่งผลต่อการเสริมสร้างความเข้มแข็งของของวิสาหกิจชุมชนศูนย์ข้าวบ้านจิก อำเภอวัฒนานคร จังหวัดสระแก้ว โดยศึกษาสมาชิกวิสาหกิจชุมชนศูนย์ข้าวบ้านจิก สามารถอภิปรายผลได้ดังนี้

ทุนทางสังคม ด้านความไว้เนื้อเชื่อใจ ด้านเครือข่าย และด้านบรรทัดฐานทางสังคมส่งผลต่อการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนศูนย์ข้าวบ้านจิก อำเภอวัฒนานคร จังหวัดสระแก้ว อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ทั้งนี้อาจเป็นเพราะวิสาหกิจชุมชนศูนย์ข้าวบ้านจิก อำเภอวัฒนานคร จังหวัดสระแก้ว มีการวางแผนการปฏิบัติงานอย่างสม่ำเสมอ ทำให้สมาชิกวิสาหกิจชุมชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจวางแผนการพัฒนาหรือจัดกิจกรรมของวิสาหกิจชุมชน มีการกำหนดหลักเกณฑ์การดำเนินงานพัฒนาวิสาหกิจชุมชน และมีการรับผลประโยชน์จากกิจกรรมต่างๆ ในการพัฒนาวิสาหกิจชุมชน สนับสนุนให้สมาชิกวิสาหกิจชุมชนมีการพัฒนาและแก้ปัญหาในวิสาหกิจชุมชนได้อย่างยั่งยืน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Robert Putnam (1993) ที่กล่าวว่าทุนทางสังคมด้านเครือข่ายสามารถพลิกฟื้น ความเข้มแข็งของเศรษฐกิจพอเพียงให้คงอยู่ได้ท่ามกลางกระแสทุนนิยมที่แทรกเข้ามาในหมู่บ้านเป็นไปได้เพราะฐานเดิมของชุมชนที่มีโลกทัศน์แบบพอเพียงฝังแน่น แสดงออกด้วยวิถีชีวิตที่เรียบง่าย และแบบแผนการบริโภคที่เป็นอยู่แบบพอเพียง แม้จะมีการเปลี่ยนแปลงไปบ้างก็มาจากสภาพแวดล้อมที่เสื่อมโทรมไปมากกว่ามาจากความต้องการของชุมชนเอง เพื่อเป็นฐานรองรับการแก้ไขปัญหาและการพัฒนาทั้งทางด้านเศรษฐกิจ

สังคม วัฒนธรรม ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมพร้อมกันทุกด้าน และสอดคล้องกับงานวิจัยของ พีรณัฏฐ์ สิงหพันธ์ (2558) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ความสัมพันธ์ระหว่างทุนทางสังคมกับการบริหารจัดการสถาบันการเงินชุมชนกองทุนหมู่บ้านหนองยาง หมู่ที่ 5 ตำบลชำราก อำเภอเมือง จังหวัดตราด ผลการศึกษาพบว่า ทุนทางสังคมของหมู่บ้านหนองยางมี 3 ทุนสำคัญ ได้แก่ ทุนทางสังคมในรูปแบบบรรทัดฐานทางสังคม ทุนทางสังคมในรูปแบบเครือข่าย ทุนทางสังคมในรูปแบบองค์กรชุมชนที่ก่อให้เกิดความเอื้ออาทรช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ความรู้สึกผูกพันต่อชุมชน ความไว้วางใจและเครือข่ายที่สะท้อนผ่านกิจกรรมของชุมชน เช่น กิจกรรมการดูแลรักษาความปลอดภัยในชุมชน และกิจกรรมการตรวจเยี่ยมบ้านของกลุ่มอาสาสมัครดูแลผู้สูงอายุ เป็นต้น และพบว่าสอดคล้องกับแนวคิดของ อมรา พงศาพิชญ์ (2543) ที่กล่าวว่าทุนทางสังคม คือ ความสัมพันธ์ทางสังคมทั้งในแนวราบและแนวตั้ง ระหว่างบุคคล สถาบัน และ/หรือองค์กรต่างๆ ทั้งในรูปปัจเจก กลุ่ม และเครือข่าย ทั้งค่านิยม บรรทัดฐานที่สังคมยึดถือ ซึ่งมีผลต่อวิถีการผลิตในระดับครอบครัว ชุมชน และประชาคม นอกจากนี้ ยังได้กล่าวถึง ทุนทางสังคมโดยเชื่อมโยงกับความสัมพันธ์ในระบบอุปถัมภ์ที่มีค่านิยมในการตอบแทนบุญคุณซึ่งเป็นการแลกเปลี่ยนแบบไม่เท่าเทียมกัน รวมทั้งการมีเครือข่ายการตอบแทนและการใช้ประโยชน์ร่วมกัน และกล่าวถึงการนำแนวคิดเรื่องทุนทางสังคมไปขยายใช้กับงานพัฒนาในปัจจุบัน จากความสอดคล้องกับแนวคิดและการวิจัยที่กล่าวมาที่ล้วนส่งผลสนับสนุนในประเด็นสำคัญในงานวิจัยนี้คือ ทุนทางสังคมของวิสาหกิจที่ส่งผลต่อการเสริมสร้างความเข้มแข็งของของวิสาหกิจชุมชนศูนย์ข้าวบ้านจิก อำเภอวัฒนานคร จังหวัดสระแก้ว

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะจากผลการวิจัย

จากผลการวิจัย ทุนทางสังคมที่ส่งผลต่อการเสริมสร้างความเข้มแข็งของวิสาหกิจชุมชนศูนย์ข้าวบ้านจิก อำเภอวัฒนานคร จังหวัดสระแก้ว โดยในภาพรวมวิสาหกิจชุมชนมีระดับทุนทางสังคมต่อการเสริมสร้างความเข้มแข็งของวิสาหกิจอยู่ในระดับมาก และในภาพรวมวิสาหกิจชุมชนมีบรรทัดฐานทางทั้งคม ความไว้เนื้อเชื่อใจ และเครือข่าย ที่ส่งผลต่อการเสริมสร้างความเข้มแข็งของวิสาหกิจ จากผลการวิเคราะห์ข้อมูลพบว่า ทุนทางสังคมด้านเครือข่ายกลับมีค่าเฉลี่ยที่น้อยที่สุด ดังนั้น วิสาหกิจชุมชนควรมีการปรับปรุงแก้ไขในด้านเครือข่าย ดังนี้

1. ควรมีสร้างเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนศูนย์ข้าวบ้านจิก โดยการจัดการสอนค้าขายสินค้าออนไลน์ เพื่อเป็นที่รู้จักในการตลาดให้มากขึ้น

2. ควรจัดกิจกรรมสาธารณประโยชน์เพื่อให้มีคนรู้จักวิสาหกิจชุมชนมากขึ้น

3. ควรให้สมาชิกวิสาหกิจชุมชนมีความร่วมมือกับองค์กรหรือหน่วยงานอื่นๆ เข้ามามีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผลการดำเนินการของวิสาหกิจชุมชน เพื่อให้วิสาหกิจชุมชนได้ข้อเสนอแนะและแนวทางการดำเนินการและประเมินผลที่หลากหลาย

ข้อเสนอแนะสำหรับการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรศึกษาถึงแนวทางการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนเพื่อเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็งให้กับวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดสระแก้วและจังหวัดอื่นต่อไป

2. ควรศึกษาปัจจัยตัวแปรอื่นๆ ที่ส่งผลต่อการเสริมสร้างความเข้มแข็งของวิสาหกิจชุมชน เช่น การจัดการความรู้ ปัจจัยส่วนประสมการตลาด แนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เป็นต้น เพื่อให้ได้ผลลัพธ์ที่เป็นประโยชน์และแนวทางในการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็งที่มากขึ้น

3. ควรศึกษารูปแบบการปรับตัวตามแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจการปฏิบัติตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงให้กับประชาชน เพื่อการเสริมสร้างความเข้มแข็งของวิสาหกิจชุมชน

● ● ●

เอกสารอ้างอิง

นภาภรณ์ หะวานนท์ และคณะ. (2550). *ทฤษฎีฐานรากในเรื่องความเข้มแข็งของชุมชน.* กรุงเทพฯ :สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).

ประพันธ์ นึกกระโทก. (2557). *ทุนทางสังคมกับการจัดการความรู้สู่องค์กรชุมชนพึ่งพาตนเอง อย่างยั่งยืนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง.* วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พีรณัฏฐ์ สิงหพันธ์. (2558). *ทุนทางสังคมในการจัดการสถาบันการเงินชุมชนกองทุนหมู่บ้านหนองหมู่ที่ 5 ตำบลชำราก อำเภอเมือง จังหวัดตราด.* วิทยานิพนธ์สาขาการปกครองท้องถิ่น, คณะมนุษศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี.

อมรา พงศาพิชญ์. (2543). *ธรรมรัฐกับประชาสังคม.* กรุงเทพฯ: สมาคมรัฐประศาสนศาสตร์แห่งประเทศไทย.

อัจฉริยา ปราบอริพ่าย.(2547). *เทคนิคการวิเคราะห์สถิติโดยใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์ SPSS : ทฤษฎีและภาคปฏิบัติ.* กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

Menard, S. (1995). *Applied Logistic Regression Analysis*. Sage University Paper Series on Qualtitative Applications in the Social Sciences, 07-106.

Putnum,R.D. (1993). *The prosperous community: Social capital and economic growth*. Current 356, 4-9.

04 Journal of Integrated Sciences

ความคาดหวังและการรับรู้ของนักท่องเที่ยวชาวไทยที่มีต่อคุณภาพการบริการที่พักประเภทรีสอร์ทในเกาะล้าน จังหวัดชลบุรี

Expectation and Perception of Thai Tourists Service Quality of Resorts in Ko Lan Island, Chon Buri Province

สุเมธ เมฆ[1], แสงแข บุญศิริ[2]
Sumeth Mek, Sangkae Punyasiri

1 อาจารย์ประจำ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา (Lecturer, Faculty of Management Sciences, Yala Rajabhat University) E-mail: sumeth.m@yru.ac.th
2 ผู้ช่วยศาสตราจารย์ คณะการจัดการการท่องเที่ยว สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ (Assistant Professor, Graduate School of Tourism Management, National Institute of Development Administration)

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาระดับความคาดหวังของนักท่องเที่ยวชาวไทยที่มีต่อคุณภาพการบริการที่พักประเภทรีสอร์ท 2) ศึกษาระดับการรับรู้ของนักท่องเที่ยวชาวไทยที่มีต่อคุณภาพการบริการที่พักประเภทรีสอร์ท และ 3) เปรียบเทียบความคาดหวังและการรับรู้ของนักท่องเที่ยวชาวไทยที่มีต่อคุณภาพการบริการที่พักประเภทรีสอร์ทในเกาะล้านจังหวัดชลบุรี กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาคือนักท่องเที่ยวชาวไทยที่พักอาศัยรีสอร์ทในเกาะล้านจังหวัดชลบุรี ใช้การสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจงจำนวน 384 คน ใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลได้แก่ การแจกแจงความถี่และค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน สถิติ t-test ทดสอบความแตกต่างระหว่างค่าเฉลี่ยของ 2 กลุ่มผลจากการศึกษา พบว่า ความคาดหวังคุณภาพบริการภาพรวมค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก (= 4.03) โดยด้านที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ ด้านความเป็นรูปธรรมของการบริการมีความคาดหวังระดับมาก (= 4.08) ส่วนปัจจัยการรับรู้คุณภาพบริการภาพรวมค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก (= 3.52) โดยด้านที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ ด้านความเป็นรูปธรรมของการบริการมีความคาดหวังระดับมาก (= 3.56) และปัจจัยการเปรียบเทียบความคาดหวังและการรับรู้คุณภาพบริการภาพรวมมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

คำสำคัญ

ความคาดหวัง, การรับรู้, คุณภาพบริการ, ที่พักประเภทรีสอร์ท

Abstract

This study aims to 1) evaluate expectation level of Thai tourists service quality of resorts 2) evaluate perception level of Thai tourists service quality of resorts and 3) compare expectation and perception level of Thai tourists service quality of resorts in Ko Lan Island, Chon Buri Province. Sample group consists of Thai tourists who stay in resorts in Ko Lan island, Chon Buri Province. Judgment sampling technique is applied to select 384 samples. Questionnaires are used for data collection. Statistical tools for data analysis are Frequency Distributions, Percentage, Mean, and Standard Deviation. T-test is used for comparing mean of the two groups. Results of the study shows that expectation on quality of the service has high level of mean in general (mean = 4.03) in which concreteness of the service has shown high level of expectation (mean = 4.08) Perception in quality of service has high level of expectation in general (mean = 3.52) in which concreteness of the service has high level of expectation (mean = 3.56) Comparison of expectation and perception of service quality in general shows difference at statistically significant level of 0.05.

Keywords :

Expectation, Perception, Service Quality, Resorts

บทนำ

อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวมีบทบาทสำคัญในระบบเศรษฐกิจไทยเพราะสร้างรายได้มีมูลค่าเป็นอันดับหนึ่งของมูลค่าผลิตภัณฑ์มวลรวมของประเทศ ซึ่งมีสัดส่วนมากกว่าการผลิตอื่นๆ หรือมากกว่าร้อยละ 50 ของผลิตภัณฑ์มวลรวมของทั้งประเทศ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2559) ในปี 2561 ช่วง ม.ค.-ส.ค. มีจำนวนนักท่องเที่ยวต่างชาติเดินทางมาจำนวน 25.89 ล้านคน เพิ่มขึ้นจากช่วงเดียวของปีที่ผ่านมานักท่องเที่ยวชาวไทยจำนวน 88.12 ล้านคนเพิ่มขึ้นจากช่วงเดียวกัน 4.33% จากการสำรวจพบอีกว่ารายได้จากนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติจำนวน 1.35 ล้านล้านบาทมากที่สุดเป็นรายได้จากค่าที่พัก 48,903.32 ล้านบาทหรือคิดเป็น 29.10% รองลงมาคือรายได้จากสินค้าที่ระลึก 24.73% และอาหารและเครื่องดื่ม 20.47% จึงเป็นปัจจัยที่สำคัญต่อการขยายตัวของธุรกิจโรงแรม รีสอร์ทนอกจากนี้พบว่ามีการกระจายการท่องเที่ยวไปยังจังหวัดต่างๆ มากขึ้น (กรมพัฒนาธุรกิจการค้า, 2561) จากแนวโน้มนักท่องเที่ยวต่างชาติปี 2561 - 2563 จะขยายตัวเฉลี่ย 8 - 10% ต่อปี ในส่วนนักท่องเที่ยวไทยมีแนวโน้มเติบโตเฉลี่ย 5 - 7% ต่อปีในปี 2561 -2563 ทำให้อัตราการเข้าพักที่พักปรับเพิ่มขึ้นอยู่ที่ระดับ 66 - 70% (กรมการท่องเที่ยว 2557) การขยายตัวกลุ่มธุรกิจการให้บริการ เช่น ธุรกิจทัวร์ ร้านอาหาร ธุรกิจขายของฝากของที่ระลึก โดยเฉพาะธุรกิจที่พัก ได้แก่ โรงแรม รีสอร์ท เกสต์เฮ้าส์ บังกะโล ขยายตัวอย่างรวดเร็ว เพื่อรองรับจำนวนนักท่องเที่ยวที่มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นทุกปี เป็นที่มาของแหล่งสร้างงานทำให้เกิดรายได้ของประเทศ ซึ่งในปี 2553 พบว่า ธุรกิจโรงแรม และภัตตาคาร มีอัตราการขยายตัวร้อยละ 7.90 เนื่องจากการเพิ่มขึ้นของนักท่องเที่ยว (สำนักงานยุทธศาสตร์และการวางแผนเศรษฐกิจมหภาค, 2554 อ้างถึงใน (สำนักงานส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนขนาดกลางและขนาดย่อม, 2554) ในปีเดียวกันประเทศไทยมีจำนวนที่พักได้แก่ โรงแรม รีสอร์ท

เกสต์เฮ้าส์ และบังกะโล ทั้งสิ้นประมาณ 6,588 แห่ง มีจำนวนห้องพักประมาณ 369,745 ห้อง และมีแนวโน้มจะมีปริมาณเพิ่มขึ้นทุกปี ทำให้เกิดผลดีต่อเศรษฐกิจของประเทศชาติโดยรวม (กรมการเจรจาการค้าระหว่างประเทศ, 2553 อ้างถึงใน สำนักงานส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนขนาดกลางและขนาดย่อม, 2554) โรงแรมและรีสอร์ท แต่ละแห่งจึงให้ความสนใจยกระดับมาตรฐานให้เทียบเคียงกับต่างประเทศบ่งบอกถึงระดับศักยภาพในการปฏิบัติงานให้บริการจากที่พักประเภทโรงแรม และรีสอร์ท ประเทศไทยมีองค์กรกำหนดมาตรฐานที่พัก ได้แก่ สมาคมโรงแรมไทย (ATTA) เป็นตัวกำหนดมาตรฐานคุณภาพของโรงแรม และรีสอร์ทรวมทั้งการให้บริการ (สมาคมโรงแรมไทย, 2557) นอกจากนี้ภาครัฐ และเอกชนได้จัดทำคู่มือมาตรฐานที่พักเพื่อการท่องเที่ยวโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อกำหนดขอบเขตสิ่งอำนวยความสะดวกเป็นการยกระดับบริการด้านที่พักสำหรับการท่องเที่ยว

หมู่เกาะล้าน จังหวัดชลบุรี เดิมเป็นที่รู้จักในหมู่นักท่องเที่ยวต่างชาติในนามว่า “หมู่เกาะปะการัง” (Coral Islands) เกาะล้านอุดมไปด้วยปะการังนานาชนิดเป็นแหล่งปะการังที่สมบูรณ์แห่งหนึ่งของประเทศ พื้นที่เกาะล้านมีหาดที่สวยงามและทรัพยากรธรรมชาติที่สมบูรณ์อีกหลายแห่ง ดังนั้น เกาะล้านจึงเป็นจุดดึงดูดที่สำคัญสำหรับผู้ที่ไปพักผ่อน และเล่นน้ำทะเลจากปัจจัยข้างต้น ทำให้แต่ละปีมีนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทย และต่างชาติมาเที่ยวเกาะล้านเฉลี่ย 8,000-10,000 คน/วัน และมีรายได้ที่เกิดจากการท่องเที่ยวไม่ต่ำกว่าวันละ 2,000,000 บาท นอกจากนี้การเดินทางสะดวกไม่ไกลจากกรุงเทพ (สำนักงานเมืองพัทยาสาขาเกาะล้าน, 2555) องค์การการท่องเที่ยวโลก (World Tourism Organization: UNWTO) คาดการณ์ว่าในปี ค.ศ.2030 จำนวนนักท่องเที่ยวโลกจะเพิ่มขึ้น 1,800 ล้านคน ด้วยอัตราเฉลี่ยร้อยละ 3.3 และในปี 2015 ตลาดเกิดใหม่หรือกลุ่มประเทศกำลังพัฒนาจะเป็นกลุ่มประเทศที่จำนวนนักท่องเที่ยวขยายตัวในอัตราที่สูงกว่าตลาดต่างประเทศที่พัฒนาแล้วโดยประเทศไทยซึ่งอยู่ในภูมิภาคที่มีการขยายตัวของการท่องเที่ยวสูงสุด (Department of Tourism, 2015: 8) จะส่งผลให้การบริการที่พักต้องปรับตัวและพัฒนาให้มีคุณภาพยิ่งขึ้น นอกจากนี้พบว่าธุรกิจรีสอร์ทยังมีความเป็นฤดูกาลทำให้ช่วง Low Season มีลูกค้าน้อย (สมาคมส่งเสริมเทคโนโลยีไทย-ญี่ปุ่น, 2553) การบริหารจัดการรีสอร์ท พบปัญหา พนักงานบริการมีน้อย อาหารราคาแพง และไม่ตรงตามความต้องการของผู้ใช้บริการ อาคาร และห้องน้ำสกปรกขาดการปรับปรุงภูมิทัศน์ให้สวยงามทำเลที่ตั้งไม่เหมาะสม (Auka, 2012) จากการศึกษางานวิจัยที่พักประเภทรีสอร์ทพบว่างานวิจัยส่วนใหญ่ศึกษาเรื่อง การตัดสินใจ มากที่สุด (ภัทรา, 2556 วรรณวิษา, 2559 วีรวัลย์, กอบกูล, 2561) ฯลฯ คุณภาพการบริการ (ภัทรา, 2556 สันติกร, 2558 รสสุคนธ์, 2558) ส่วนประสมทางการตลาด (จิรัฐ และคณะ, 2556 ลลิตา, 2555 รสสุคนธ์, 2558) แม้จะมีการศึกษามิติคุณภาพบริการที่พักประเภทรีสอร์ทบางส่วนแต่พบว่าในบริบทของความคาดหวัง (วรรณวิษา, 2559) และการรับรู้ (ภัทรา, 2556 สุนิษา,ณัฐสินี, 2559) ยังมีผู้ศึกษาจำนวนไม่มาก จากสภาพปัญหาดังกล่าวผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาในครั้งนี้

● ความมุ่งหมายของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาระดับความคาดหวังของนักท่องเที่ยวชาวไทยที่มีต่อคุณภาพการบริการที่พักประเภทรีสอร์ทในเกาะล้านจังหวัดชลบุรี
2. เพื่อศึกษาระดับการรับรู้ของนักท่องเที่ยวชาวไทยที่มีต่อคุณภาพการบริการที่พักประเภทรีสอร์ทในเกาะล้านจังหวัดชลบุรี
3. เพื่อเปรียบเทียบความคาดหวังและการรับรู้ของนักท่องเที่ยวชาวไทยที่มีต่อคุณภาพการบริการที่พักประเภทรีสอร์ทในเกาะล้านจังหวัดชลบุรี

ขอบเขตการศึกษา

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษาตามการวิจัยจากการทบทวนแนวคิด ทฤษฎีและผลงานที่เกี่ยวข้องสามารถสังเคราะห์เป็นกรอบแนวคิด ได้แก่ ความคาดหวังและการรับรู้คุณภาพการบริการที่พักประเภทรีสอร์ทในเกาะล้าน จังหวัดชลบุรีประกอบด้วย 5 ด้าน Parasuraman et al. (1988 อ้างถึงใน ณัฐพัชร์ ล้อประดิษฐ์พงษ์, 2559) ได้แก่ความเป็นรูปธรรมของการบริการ (Tangibles) ความน่าเชื่อถือในการบริการ (Reliability) การตอบสนองผู้ให้บริการทันที (Responsiveness) การให้ความมั่นใจแก่ผู้รับบริการ (Assurance) การรู้จักและความเข้าใจผู้รับบริการ (Empathy) ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลในพื้นที่ระหว่าง เดือน พฤศจิกายน – ธันวาคม 2562

สมมติฐานการวิจัย

ระดับความคาดหวังและระดับการรับรู้ของนักท่องเที่ยวชาวไทยที่มีต่อคุณภาพการบริการที่พักประเภทรีสอร์ทในเกาะล้าน จังหวัดชลบุรี มีความแตกต่างกันทั้ง 5 ด้าน และภาพรวมทุกด้านแตกต่างกัน

H a: E ≠ P (ระดับความคาดหวังและระดับการรับรู้ของนักท่องเที่ยวชาวไทยที่มีต่อคุณภาพการบริการที่พักประเภทรีสอร์ทในเกาะล้าน จังหวัดชลบุรี แตกต่างกันทั้ง 5 ด้านและภาพรวมทุกด้านแตกต่างกัน)

กรอบแนวคิดการวิจัย

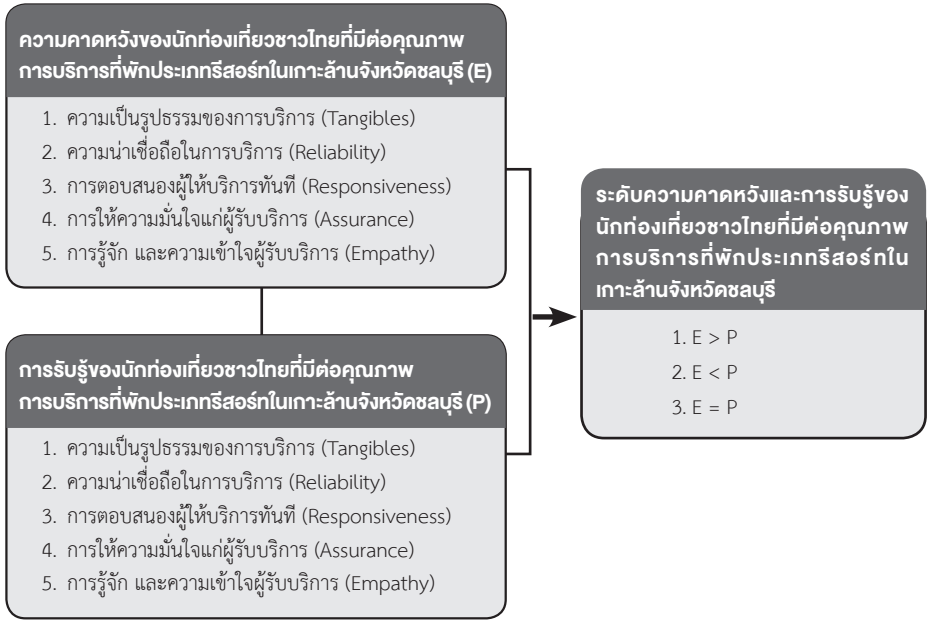

การทบทวนวรรณกรรม

แนวคิดทฤษฎีคุณภาพการบริการ

สายฝน เลิศพิทักษ์ธรรม (2558) ได้ให้ความหมายคุณภาพการบริการ (Service Quality) เป็นสิ่งที่สามารถตอบสนองความต้องการหรือความคาดหวังในการใหบริการคุณภาพการให้บริการเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้เกิดความแตกต่างระหว่างธุรกิจและสามารถทำให้ธุรกิจเหนือกว่าคู่แข่งได้หากคุณภาพการให้บริการที่ลูกค้าได้รับตรงตามความคาดหวังส่งผลให้เกิดความพึงพอใจ

Ghobadian, Speller, & Jones (1994) และ Boone & Kurtz (1989) ได้อธิบายไว้ว่า คุณภาพการบริการมีความสำคัญสืบเนื่อง เพราะภาคธุรกิจบริการตลอดหลายทศวรรษนี้ ถือเป็นภาคธุรกิจที่มีความสำคัญอย่างมากต่อ

เศรษฐกิจโลก และเป็นภาคธุรกิจที่อยู่ในระดับการแข่งขันกันอย่างรุนแรง ดังนั้น บริษัทหรือองค์กรต่างๆ ที่อยู่ในธุรกิจบริการ จึงต้องพยายามกำหนดคุณภาพการบริการให้สอดรับกับความคาดหวังของผู้บริโภคให้ดีที่สุดในการดำรงให้อยู่รอดในธุรกิจ

Parasuraman, Zeithaml, & Berry (1985 อ้างถึงใน อมรารัตน์ บุญภา, 2557 : 10) กล่าวว่า คุณภาพการให้บริการเป็นการให้บริการที่มากกว่าหรือตรงกับความคาดหวังของผู้รับบริการซึ่งเป็นเรื่องของการประเมินหรือแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับความเป็นเลิศของการบริการในลักษณะของภาพรวมในมิติการรับรู้ และการให้บริการที่มีคุณภาพนั้น หมายถึง การให้บริการที่สอดคล้องกับความคาดหวังของผู้รับบริการอย่างสม่ำเสมอ ดังนั้น ความพึงพอใจต่อการบริการ จึงมีความสัมพันธ์ โดยตรงกับการทำให้เป็นไปตามความคาดหวังหรือการไม่เป็นไปตามความคาดหวัง (Confirm or disconfirm expectation) นอกจากนี้ ได้ศึกษารูปแบบของการวัดคุณภาพบริการในองค์การต่างๆ เช่น สถาบันการศึกษา ธนาคาร ภัตตาคาร อู่ซ่อมรถ โรงพยาบาล โรงแรม รีสอร์ท และอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว เป็นต้น โดยยึดช่องว่างที่มีระหว่างความคาดหวัง และการรับรู้ของลูกค้าที่ได้รับบริการเป็นหลัก และเรียกรูปแบบการวัดค่านี้ว่า Gap Model ต่อมา (Parasuraman, Zeithaml, & Berry 1988 อ้างถึงใน ณัฐพัชร์ 2559) ได้ปรับเกณฑ์ที่ใช้ในการกำหนดวัดคุณภาพของการให้บริการเป็น 5 ปัจจัย ดังนี้ 1. ความเป็นรูปธรรมของการบริการ (Tangibles) คือ ลักษณะทางกายภาพหรือสิ่งที่จับต้องได้ รวมถึงสิ่งที่ปรากฏให้เห็น อาทิ วัสดุ อาคารสถานที่ เครื่องมือ อุปกรณ์ บุคคลหรือพนักงานผู้ให้บริการ เอกสารที่ใช้ในการติดต่อสื่อสาร และสัญลักษณ์ ป้ายบอกทางรวมทั้งสภาพแวดล้อมที่ทำให้ผู้รับบริการรู้สึกว่าได้รับการดูแลเอาใจใส่ห่วงใย และความตั้งใจจากผู้ให้บริการที่ถูกนำเสนอออกมาเป็นรูปธรรมจะทำให้ผู้รับบริการรับรู้ถึงการให้บริการได้ชัดเจนขึ้น 2. ความน่าเชื่อถือในการบริการ (Reliability) คือ ความสามารถในการให้บริการของผู้ให้บริการที่ทำตามสัญญาที่ให้กับลูกค้าไว้ได้อย่างถูกต้องแม่นยำ และบริการทุกครั้งต้องมีความสม่ำเสมอ สามารถให้ความไว้วางใจได้เมื่อเข้าใช้บริการ พนักงานเข้าใจความคาดหวังของลูกค้า ผู้ให้บริการยึดถือความต้องการของลูกค้าเป็นที่ตั้ง ผู้ให้บริการให้ความช่วยเหลือลูกค้าบริการได้ ครบถ้วนและไร้ข้อผิดพลาด 3. การตอบสนองผู้ให้บริการทันที (Responsiveness) คือ ความพร้อม และความเต็มใจ ความยินดี ที่จะให้บริการในทันทีที่ได้รับการร้องขอให้ช่วยเหลือโดยสามารถตอบสนองความต้องการของผู้รับบริการอย่างรวดเร็วทันท่วงที ผู้รับบริการสามารถเข้ารับบริการได้ง่าย และได้รับความสะดวกจากการใช้บริการ 4. การให้ความมั่นใจแก่ ผู้รับบริการ (Assurance) คือ มนุษย์สัมพันธ์ ทักษะความรู้ความสามารถแสดงถึงความชำนาญในวิชาชีพของผู้ให้บริการแสดงออกมาทำให้ผู้รับบริการมีความมั่นใจที่จะได้รับการบริการเป็นอย่างดี (เป็นการรวมด้านความน่าศรัทธา ความสามารถ ความปลอดภัย และความมีมารยาทเข้าด้วยกัน) พนักงานพร้อมแก้ไขปัญหาของผู้รับบริการได้เสมอ พนักงานได้รับความไว้วางใจให้แก้ไขปัญหาของผู้รับบริการ พนักงานให้บริการด้วยความถูกต้อง ครบถ้วนตั้งแต่ครั้งแรกที่ให้บริการ มีสิ่งอำนวยความสะดวกที่ดึงดูดผู้รับบริการ ผู้รับบริการได้รับรู้ถึงความปลอดภัยตลอดการเข้ารับบริการไม่ว่าจะเป็นระบบรักษาความปลอดภัยจนถึงความปลอดภัยจากการเข้าใช้บริการ ความเอื้ออาทรของพนักงาน และความกระตือรือร้นของพนักงานที่จะทำให้ลูกค้าเกิดความเชื่อถือว่าการบริการของตนจะประสบความสำเร็จ 5. การรู้จัก และความเข้าใจผู้รับบริการ (Empathy) คือ ความสนใจตามความต้องการที่พนักงานควรมีให้กับผู้รับบริการเป็นรายบุคคล (เป็นการรวมด้านความเข้าใจเข้าด้วยกัน การสื่อสาร และการเข้าถึงบริการ) พนักงานมีการดูแลเอาใจใส่แก่ผู้รับบริการมีความเห็นอกเห็นใจรับฟังปัญหาและความรู้สึกของผู้รับบริการโดย

เฉพาะบุคคลที่มีความต้องการแตกต่างกันเป็นอย่างดี พนักงานให้บริการด้วยความถูกต้อง ความเรียบร้อยอย่างเป็นมืออาชีพ ผู้ให้บริการมีทักษะทางด้านการสื่อสารเป็นอย่างดีช่วงเวลาให้บริการเหมาะสม สะดวก สบาย และรักษาความลับของลูกค้า

ผู้วิจัยสรุปได้ว่าในทุกๆ วันนี้ ธุรกิจบริการหรือกิจการต่างๆ ต้องเน้นสนับสนุน หรือผลักดันเรื่องการบริการให้มากขึ้น ทั้งนี้การบริการจะต้องใส่มาตรฐานคุณภาพลงไปด้วย ส่วนงานไหนสามารถใส่การบริการลงไปได้ก็ควรทำ และไม่เพียงเฉพาะธุรกิจที่ให้บริการอย่างเดียวเท่านั้น แต่ธุรกิจที่ขายสินค้าก็ต้องใส่การให้บริการลงไปในของธุรกิจนั้นๆ ด้วย เพราะลูกค้าไม่ได้ดูแค่ตัวสินค้าอย่างเดียวอีกต่อไปแล้ว รวมทั้งยังเจอกับสภาวะการแข่งขันกับคู่แข่งที่รุนแรง จึงต้องทำทุกวิถีทางที่จะสร้างเกราะกำบังในการต่อสู้แข่งขัน และดำเนินอยู่รอดให้ได้ต่อไปในอนาคต ทั้งนี้จาก ปัจจัยในการประเมินคุณภาพบริการของ (Parasuraman, Zeithaml, & Berry, 1988) ที่ได้ระบุกรอบแนวคิดเกี่ยวกับคุณภาพการบริการปัจจัยที่สำคัญที่ใช้ในการประเมินคุณภาพการบริการมี 5 มิตินี้ ประกอบไปด้วย ความเป็นรูปธรรมของการบริการ (Tangibles) ความน่าเชื่อถือในการบริการ (Reliability) การตอบสนองผู้ให้บริการทันที (Responsiveness) การให้ความมั่นใจแก่ผู้รับบริการ (Assurance) การรู้จักและความเข้าใจผู้รับบริการ (Empathy) ธุรกิจบริการสามารถนำปัจจัยทั้ง 5 มิตินี้ มาสร้าง และพัฒนาการบริการเพื่อสร้างจุดเด่นแก่ธุรกิจให้ดียิ่งขึ้น รวมถึงเพิ่มความแข็งแกร่งให้แก่ธุรกิจหรือองค์กร อย่างไรก็ตามธุรกิจแต่ละประเภทให้น้ำหนักความสำคัญต่อปัจจัยทั้ง 5 มิติไม่เท่ากัน ดังนั้นแล้ว ธุรกิจควรวิเคราะห์เรื่องคุณภาพการให้บริการอย่างถี่ถ้วน และรอบคอบรัดกุม เพื่อได้มากกว่าที่ลูกค้าคาดหวังในเรื่องบริการ และเพิ่มโอกาสที่ลูกค้าจะกลับมาใช้บริการซ้ำต่อไปในอนาคต

แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับความคาดหวัง

เพ็ญพักร์ศิณา วิเชียรวรรณ และรุ้งเพ็ชร ปั้นงาม (2560) ความคาดหวัง หมายถึง ความเชื่อหรือความคิดอย่างมีเหตุผลในแนวทางที่เป็นไปได้หรือความคาดหวังที่คาดการณ์ว่าต้องการจะได้ในอนาคตของบุคคล ความคาดหวังจึงเป็นสภาวะทางจิตที่บุคคลคาดคะเนล่วงหน้าแค่บางสิ่งบางอย่างควรจะมีความน่าจะเป็นหรือควรจะเกิดขึ้นตามความเหมาะสมในเรื่องของความคาดหวัง

Zhitang Chen (2017) ความคาดหวัง หมายถึง ความรู้สึกความต้องการที่มีต่อสิ่งใดสิ่งใดสิ่งหนึ่งเป็นอยู่ในปัจจุบันถึงอนาคตข้างหน้า เป็นการคาดคะเนถึงสิ่งที่จะมากระทบการรับรู้ของคนเราโดยใช้ประสบการณ์การเรียนรู้เป็นตัวบ่งบอก

กัญญารัตน์ ใจมั่น (2559) ความคาดหวัง หมายถึง ความต้องการของความรู้สึก การคาดคะเน และการคิดถึงเหตุการณ์ล่วงหน้าจากสิ่งหนึ่งสิ่งใดที่มุ่งหวังจะให้ประสบผลสำเร็จดั่งที่ได้คาดหวังไว้หรือตรงกับที่จินตนาการไว้ และความคาดหวังเป็นทัศนคติเกี่ยวกับความต้องการของผู้บริโภคหรือกลุ่มเป้าหมายที่เขาคาดหมายว่าจะได้รับ ซึ่งความคาดหวังของแต่ละคนหรือแต่ละกลุ่มเป้าหมายจะผันแปรต่างกันอันเนื่องมาจากชีวิตความเป็นอยู่ และสถานภาพของแต่ละบุคคลความคาดหวังเป็นสิ่งที่อยู่ภายในจิตใจ หากได้รับการตอบสนองกับสิ่งที่คาดไว้ก็จะเกิดความพึงพอใจ และประทับใจในตราสินค้าหรือบริการที่เขาได้รับ

นอกจากนี้ กัญญารัตน์ ใจมั่น (2559) ยังกล่าวถึงองค์ประกอบของความคาดหวังไว้ว่า ความคาดหวัง (Expectation) คือ ทัศนคติที่เกี่ยวกับความต้องการหรือความปรารถนาที่ผู้บริโภคคาดหวังว่าจะได้รับจากการบริการนั้นๆ โดยมีรายละเอียดดังนี้ 1. บริการที่พึงประสงค์ (Desired Service) เป็นสิ่งที่ลูกค้าคาดหวังว่าจะได้รับหรือปรารถนา ที่จะได้รับ ซึ่งระดับของความปรารถนานั้น

ขึ้นอยู่กับความต้องการส่วนบุคคล และความเชื่อของลูกค้าที่มีต่อบริการที่ได้รับ 2. บริการที่เพียงพอ (Adequate Service) เป็นระดับที่ต่ำสุดของการบริการที่ลูกค้าจะยอมรับได้โดยไม่เกิดความรู้สึกไม่พอใจ ซึ่งความคาดหมายระดับนี้เกิดจากการรับรู้ของผู้บริโภคต่อทางเลือกของผู้ให้บริการอื่นๆ 3. บริการที่คาดการณ์ (Predicted Service) เป็นระดับการให้บริการที่ลูกค้าคาดว่าจะได้รับจากผู้ให้ บริการในขณะที่ลูกค้าพบปะ กับผู้ให้บริการการบริการที่คาดการณ์นี้มีผลกระทบโดยตรงต่อการกำหนดระดับการบริการที่พึงประสงค์

ดังนั้นจึงสามารถสรุปได้ว่า ความคาดหวัง คือสิ่งที่จินตนาการไว้ก่อนที่จะได้สัมผัสจริง เป็นการคาดการณ์ที่มีผลต่อการกำหนดระดับความพึงพอใจของแต่ละบุคคล ที่แตกต่างกันออกไปซึ่งขึ้นอยู่กับปัจจัยความเป็นอยู่ และสถานภาพของแต่ละบุคคล ซึ่งในที่นี้ผู้วิจัยได้ให้ความหมายของความคาดหวังในการศึกษาครั้งนี้ไว้ว่า ความคาดหวังหมายถึง ความคาดหวังของนักท่องเที่ยวชาวไทยที่มีต่อที่พักประเภทรีสอร์ทเป็นความคาดหวังต่อสภาพการที่นักท่องเที่ยวปรารถนา และได้จินตนาการไว้ก่อนสัมผัสจริง ของสถานที่พักแรมประเภทรีสอร์ท กับการให้บริการของพนักงาน รีสอร์ท ด้วยตนเองโดยการจินตนาการต่อการใช้บริการของแต่ละบุคคลก็จะแตกต่างกันออกไปขึ้นอยู่กับปัจจัยและส่วนบุคคลด้วย

● แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการรับรู้

พีร์ พวงมะลิต (2560 : 10) การรับรู้ หมายถึง การแสดงออกถึงความรู้ความเห็นซึ่งเกิดขึ้นจากการตีความ การสัมผัสของร่างกายกับสิ่งแวดล้อมซึ่งเป็นสิ่งเร้า โดยการใช้ประสบการณ์เดิมช่วยในการให้ความหมายแห่งการสัมผัสนั้นๆ

Bernstein (1999) การรับรู้ หมายถึง กระบวนการที่เกิดขึ้นภายหลังจากสิ่งที่เรากระตุ้นการรู้สึกและถูกตีความเป็นสิ่งที่มีความหมายโดยใช้ความรู้ประสบการณ์และความเข้าใจของบุคคลซึ่งเป็นผลจากความรู้เดิมหรือประสบการณ์เดิมที่เรามีรวมเข้ากับการรับรู้สัมผัสใหม่ ที่ได้รับเริ่มจากการสัมผัสกับสิ่งเร้าต่างๆ ที่มากระทบกับประสาทสัมผัสทั้ง 5 คือ ได้ยิน ได้เห็น ได้ลิ้มรส และได้สัมผัสด้าน Mattsson (1992) แบ่งการรับรู้คุณภาพการบริการออกเป็น 5 มิติ ได้แก่ ความเชื่อมั่นไว้วางใจได้ (Reliability) ความเหมาะสมกับเวลา (Timeliness) ความสามารถในการเข้าถึง (Accessible) ความอ่อนโยนในแง่ของความพอใจที่ได้ใช้ (Humane: Pleasant to Use) ความเหมาะสมของตัวเลือกและราคา (Choice, Cost)

Sangeeta (2013) ได้ทำการศึกษาการรับรู้คือกระบวนการซึ่งประกอบ 3 ขั้น ตอนได้แก่ 1.บุคคลมีการเลือกรับรู้โดยหลังจากมีสิ่งเร้าทางการตลาดมากระทบบุคคลนั้นจะมีการเลือกสรรตามความสนใจหรือความต้องการของตนเอง 2.บุคคลมีการจัดองค์ประกอบการรับรู้ คือการจัดข้อมูลจากแหล่งต่างๆ รวมเข้าด้วยกันเพื่อให้เข้าใจได้มากขึ้น เพื่อตอบสนองความต้องการได้อย่างถูกต้อง และ 3.เพื่อบุคคลมีการตีความหมายหรือการแปลความหมายจากข้อมูลที่ได้รับเพื่อทำความเข้าใจว่าสิ่งเร้าที่ได้รับมาคืออะไรซึ่งแตกต่างกันออกไปขึ้นอยู่กับการตีความของแต่ละบุคคลโดยผู้ที่มีวัฒนธรรมเหมือนกันหรือคล้ายคลึงกันอาจตีความหมายเหมือนกัน และผู้มีวัฒนธรรมต่างกันย่อมตีความหมายต่างกันได้จากความเชื่อแต่ละวัฒนธรรม ตัวอย่าง สีเดียวกันแต่ละชาติอาจตีความหมายต่างกันได้ สีส้ม สำหรับชาวเอเชียมีความหมายที่ดี มีสติปัญญา เสริมพลังของชีวิต แต่สำหรับชาวอเมริกันคือสีแห่งความอันตรายบนท้องถนน การจารจรติดขัด

กล่าวโดยสรุปได้ว่า การรับรู้คุณภาพเป็นเรื่องที่สำคัญต่อธุรกิจให้บริการ โดยปกติธรรมดาแล้ว ลูกค้าจะเกิดกระบวนการรับรู้คุณภาพนี้ ซึ่งเริ่มโดยความคาดหวังของลูกค้าจากการรับบริการมาเทียบเคียงกับการได้รับบริการจริง

หากรับบริการจริงๆ ได้เกินกว่าที่ลูกค้าคาดหวังแล้ว จะเกิดการรับรู้ คุณภาพของลูกค้าอยู่ในระดับสูง ซึ่งเป็นแบบที่รีสอร์ททั้งหลายต่างก็อยากให้เกิดกับธุรกิจในทางกลับกัน หากให้บริการได้ด้อยกว่าที่ลูกค้าที่คาดหวัง ก็จะเกิดคุณภาพที่ลูกค้ารับรู้ในระดับต่ำ ซึ่งแน่นอนว่าจะส่งผลร้ายแก่งานที่ทำ รวมถึงผลประกอบการของกิจการนั้นๆ ดังนั้นผู้ให้บริการหรือเจ้าของธุรกิจรีสอร์ทผู้บริหารควรให้ความสำคัญในการนำคุณภาพด้านเทคนิค รวมถึงคุณภาพในหน้าที่ประกอบกับคุณภาพในด้านภาพลักษณ์ เพื่อนำมาสนับสนุนให้การรับรู้คุณภาพของลูกค้าอยู่ในระดับสูงกว่าที่ลูกค้าคาดหวัง และเกิดความประทับใจ ตรึงใจ และชื่นชมต่อการรับบริการ

● วิธีดำเนินการวิจัย

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ นักท่องเที่ยวชาวไทยผู้ที่เข้ามาใช้บริการในที่พักรีสอร์ทในเกาะล้านจังหวัดชลบุรี ซึ่งขนาดกลุ่มตัวอย่างประชากรมีขนาดใหญ่ และไม่ทราบจำนวนประชากรที่แน่นอน ดังนั้นกลุ่มตัวอย่างสามารถคำนวณได้จากสูตรไม่ทราบขนาดกลุ่มตัวอย่างของ W.G. Cochran โดยกำหนดระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 95 และระดับความคลาดเคลื่อนร้อยละ 5 (อวัสดา ชัยสงคราม, 2558) โดยเลือกประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ได้กำหนดประชากรเป้าหมาย คือ นักท่องเที่ยวชาวไทยที่เดินทางเข้ามาใช้บริการที่พักรีสอร์ทในเกาะล้านจังหวัดชลบุรี จำนวน 384 คน ซึ่งการเลือกกลุ่มประชากรกลุ่มดังกล่าวเป็นกลุ่มประชากรที่เข้ามาใช้บริการรีสอร์ทเป็นประจำใช้เกณฑ์การวัดมาตรฐานรีสอร์ท จากกรมการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย โดยสามารถใช้วิธีในการเก็บข้อมูล การสุ่มตัวอย่างโดยไม่ใช้ความน่าจะเป็น (Non-probability sampling) ซึ่งจะเป็นการเลือกตัวอย่างโดยไม่คำนึงว่าตัวอย่างแต่ละหน่วยมีโอกาสถูกเลือกมากน้อยเท่าไรหรือเป็นการสุ่มตัวอย่างที่บางครั้งอาจไม่ทราบจำนวนประชากรที่แท้จริง ทำให้ไม่สามารถใช้การสุ่มแบบอาศัยความน่าจะเป็นได้ และการสุ่มแต่ละครั้งนั้นทุกๆ หน่วยของประชากรมีโอกาสถูกสุ่มมาเป็นกลุ่มตัวอย่างไม่เท่าเทียมกัน ซึ่งผู้วิจัยได้เลือกใช้ การเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive sampling) จะเป็นการเลือกกลุ่มตัวอย่างโดยพิจารณาจากการตัดสินใจของผู้วิจัยเองโดยลักษณะของกลุ่มที่เลือกเป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย การเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจงต้องอาศัยความรู้ ความชำนาญและประสบการณ์ในเรื่องนั้นๆ ของผู้ทำวิจัยการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบนี้มีชื่อเรียกอีกอย่างว่า Judgment Sampling (บุญธรรม กิจปรีดาบริสุทธิ์, 2550)

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1) ศึกษาค้นคว้าวิธีการสร้างแบบสอบถามจากเอกสารวิชาการ บทความ ทฤษฎี หลักการ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อกำหนดขอบเขตของการวิจัยและขอบเขตของเนื้อหาให้มีความชัดเจนสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย
2) นำข้อมูลที่ได้มาสร้างเครื่องมือวิจัยความคาดหวังและการรับรู้ของนักท่องเที่ยวชาวไทยที่มีต่อคุณภาพบริการที่พักประเภทรีสอร์ทในเกาะล้านจังหวัดชลบุรี ให้ครอบคลุมกรอบแนวคิดในการวิจัย
3) นำแบบสอบถามที่ได้เสนออาจารย์ที่ปรึกษา เพื่อพิจารณาตรวจแบบสอบถามความถูกต้อง และเสนอแนะเพิ่มเติมเพื่อนำมาแก้ไข
4) นำแบบสอบถามที่ปรับปรุงและเสนอผู้เชี่ยวชาญ 3 ท่าน พิจารณาค่าความเที่ยงตรงของแบบสอบถามโดยวิธีตรวจสอบ

ความเชิงเนื้อหา (Content Validity) โดยหาค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับวัตถุประสงค์ (IOC, Index of Item Object Congruence) เพื่อนำมาพิจารณาปรับปรุงแก้ไขให้ถูกต้องชัดเจนและความเหมาะสมในเนื้อหาทั้งนี้ค่าคำนวณที่ได้เท่ากับ 1 ซึ่งถือว่าค่าที่ได้เพียงพอ และเป็นที่ยอมรับทางตามสถิติ

5) ปรับปรุงแบบสอบถามตามที่อาจารย์ที่ปรึกษาแนะนำ เพื่อปรับปรุงก่อนทดลองใช้ (Try out) เสร็จแล้วนำแบบสอบถามมาทดลองใช้กับกลุ่มไม่ใช่ตัวอย่าง 30 คน เพื่อหาคุณภาพของแบบสอบถามด้วยการหาค่าสัมประสิทธิ์อัลฟ่าของครอนบาค (Cronbach's Alpha Coefficien) โดยค่าคำนวณที่ได้เท่ากับ 0.741 ซึ่งถือว่าค่าที่ได้เพียงพอและเป็นที่ยอมรับทางสถิติ
6) นำแบบสอบถามที่ทดลองใช้แล้วมาปรับปรุงด้านภาษาตลอดจนรูปแบบการพิมพ์เพื่อให้เหมาะสมแล้วจึงใช้แบบสอบถามนี้ในการวิจัย

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

1) วางแผนเก็บข้อมูลระหว่างเดือน พฤศจิกายน-ธันวาคม 2562 เพื่อให้ข้อมูลหลากหลายและครบสมบูรณ์
2) ผู้วิจัยวางแผนเก็บข้อมูลด้วยตนเอง โดยแจกแบบสอบถามให้นักท่องเที่ยวชาวไทยที่ใช้บริการพัก รีสอร์ทตอบแบบสอบถามและเก็บรวบรวมแบบสอบถามจนครบ

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

1) สถานภาพผู้ตอบแบบสอบถามใช้สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) เพื่อใช้อธิบายข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถามได้แก่ ความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage)
2) หาค่าความคาดหวังและการรับรู้โดยการหาค่าเฉลี่ย (Mean) ค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D)
3) สถิติเชิงอนุมาน (Inferential Statistics) เพื่อทดสอบสมมติฐานได้แก่ t - test เพื่อวิเคราะห์ความแตกต่างระหว่างค่าเฉลี่ยของกลุ่มตัวอย่าง 2 กลุ่มที่เป็นอิสระต่อกันที่ระดับความเชื่อมั่น 95% ว่ามีความคาดหวังหรือการรับรู้คุณภาพการบริการมีค่าเฉลี่ยต่างกันหรือไม่ใช้สถิติ t - test ในการทดสอบความแตกต่างระหว่างค่าเฉลี่ยของกลุ่มตัวอย่าง 2 กลุ่มระหว่างความคาดหวังกับการรับรู้คุณภาพการบริการชาวไทยที่เข้าพัก รีสอร์ทในเกาะล้าน จังหวัดชลบุรีโดยวิเคราะห์ความแตกต่างด้วย Paired Sample t – test

● ผลการวิจัย

ตารางที่ 1 แสดงถึงค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคาดหวังคุณภาพบริการก่อนเข้าพักของนักท่องเที่ยวชาวไทยที่มีต่อคุณภาพการบริการที่พักประเภทรีสอร์ทในเกาะล้านจังหวัดชลบุรี

คุณภาพบริการ	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ
1. ด้านความเป็นรูปธรรมของการบริการ (Tangibles)	4.08	0.59	มาก
2. ด้านความน่าเชื่อถือในการบริการ (Reliability)	4.02	0.63	มาก
3. ด้านการตอบสนองผู้ให้บริการทันที (Responsiveness)	4.01	0.69	มาก
4. ด้านการให้ความมั่นใจแก่ผู้รับบริการ (Assurance)	4.05	0.65	มาก
5. ด้านการรู้จัก และความเข้าใจผู้รับบริการ (Empathy)	4.01	0.66	มาก
รวม	**4.03**	**0.56**	**มาก**

ความคาดหวังคุณภาพบริการภาพรวมค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก (= 4.03) พิจารณารายองค์ประกอบพบว่า ด้านความเป็นรูปธรรมของการบริการมีความคาดหวังระดับมาก (= 4.08) รองลงมาคือการให้ความมั่นใจแก่ผู้รับบริการมีความคาดหวังระดับมาก (= 4.05) ความน่าเชื่อในการบริการ มีความคาดหวังระดับมาก (= 4.02) และด้านการตอบสนองผู้ใช้บริการทันที และด้านการรู้จักและความเข้าใจผู้รับบริการ มีความคาดหวังระดับมาก (= 4.01)

ตารางที่ 2 แสดงถึงค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับการรับรู้คุณภาพบริการหลังเข้าพักของนักท่องเที่ยวชาวไทยที่มีต่อคุณภาพการบริการที่พักประเภทรีสอร์ทในเกาะล้านจังหวัดชลบุรี

คุณภาพบริการ	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ
1. ด้านความเป็นรูปธรรมของการบริการ (Tangibles)	3.56	0.62	มาก
2. ด้านความน่าเชื่อถือในการบริการ (Reliability)	3.51	0.65	มาก
3. ด้านการตอบสนองผู้ให้บริการทันที (Responsiveness)	3.47	0.70	ปานกลาง
4. ด้านการให้ความมั่นใจแก่ผู้รับบริการ (Assurance)	3.55	0.71	มาก
5. ด้านการรู้จัก และความเข้าใจผู้รับบริการ (Empathy)	3.50	0.67	มาก
รวม	**3.52**	**0.59**	**มาก**

การรับรู้คุณภาพบริการภาพรวมค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก (= 3.52) พิจารณารายองค์ประกอบ พบว่าด้านความเป็นรูปธรรมของการบริการมีความคาดหวังระดับมาก (= 3.56) รองลงมาการให้ความมั่นใจแก่ผู้รับบริการ (Assurance) มีความคาดหวังระดับมาก (= 3.55) ความน่าเชื่อถือในการบริการมีความคาดหวังระดับมาก (= 3.51) การรู้จักและความเข้าใจผู้รับบริการอยู่ในระดับมาก (= 3.50) และการตอบสนองผู้ให้บริการทันทีมีความคาดหวังระดับปานกลาง (= 3.47)

ตารางที่ 3 แสดงการเปรียบเทียบระดับความคาดหวัง และระดับการรับรู้คุณภาพบริการที่พักประเภทรีสอร์ทในเกาะล้าน จังหวัดชลบุรีทั้ง 5 ด้าน และภาพรวม

คุณภาพบริการ	ความคาดหวังก่อนการเข้าพัก N = 384		ระดับ	การรับรู้หลังการเข้าพัก N = 384		ระดับ	t	Sig.
	$\bar{X}$	S.D.		$\bar{X}$	S.D.			
1. ด้านความเป็นรูปธรรมของการบริการ (Tangibles)	4.08	0.59	มาก	3.56	0.62	มาก	13.81	0.00*
2. ด้านความน่าเชื่อถือในการบริการ (Reliability)	4.02	0.63	มาก	3.51	0.65	มาก	12.13	0.00*
3. ด้านการตอบสนองผู้ให้บริการทันที (Responsiveness)	4.01	0.69	มาก	3.47	0.70	ปานกลาง	12.03	0.00*
4. ด้านการให้ความมั่นใจแก่ผู้รับบริการ (Assurance)	4.05	0.65	มาก	3.55	0.71	มาก	11.89	0.00*
5. ด้านการรู้จัก และความเข้าใจผู้รับบริการ (Empathy)	4.01	0.66	มาก	3.50	0.67	มาก	11.78	0.00*
ภาพรวม	**4.03**	**0.56**	**มาก**	**3.52**	**0.59**	**มาก**	**13.61**	**.00***

* ระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

การเปรียบเทียบความคาดหวังและการรับรู้คุณภาพบริการภาพรวมมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 เมื่อพิจารณารายองค์ประกอบพบว่า ด้านความเป็นรูปธรรมของการบริการความน่าเชื่อถือในการบริการ การตอบสนองผู้ให้บริการ การให้ความมั่นใจแก่ผู้รับบริการ และด้านการรู้จักและความเข้าใจผู้รับบริการ มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.05 ทุกด้านเป็นไปตามสมมุติฐานที่กำหนดไว้

● อภิปรายผล

จากการศึกษาวิจัยพบว่าระดับความคาดหวังโดยรวมอยู่ในระดับมาก (= 4.03) เมื่อพิจารณารายองค์ประกอบจากมากไปหาน้อยพบว่า ด้านความเป็นรูปธรรมของการบริการ (Tangibles) มีความคาดหวังระดับมาก (= 4.08) การให้ความมั่นใจแก่ผู้รับบริการ (Assurance) มีความคาดหวังระดับมาก (= 4.05) ความน่าเชื่อในการบริการ (Reliability) มีความคาดหวังระดับมาก (= 4.02) และด้านการตอบสนองผู้ใช้บริการทันที (Responsiveness) และด้านการรู้จักและความเข้าใจผู้รับบริการ (Empathy) มีความคาดหวังระดับมาก (= 4.01) (กัญญารัตน์, 2559) ซึ่ง ความคาดหวังเป็นความรู้สึกการคาดคะเนและการคิดถึงเหตุการณ์ล่วงหน้าจากสิ่งหนึ่งสิ่งใดที่มุ่งหวังจะให้ประสบผลสำเร็จดั่งที่ได้คาดหวังหรือตรงกับที่จินตนาการไว้และความคาดหวังเป็นทัศนคติเกี่ยวกับความต้องการของผู้บริโภคหรือกลุ่มเป้าหมายที่คาดหมายว่าจะได้รับซึ่งความคาดหวังของแต่ละคนหรือแต่ละกลุ่มจะผันแปรต่างกันอันเนื่องมาจากชีวิตความเป็นอยู่ และสถานภาพของแต่ละบุคคลความคาดหวังเป็นสิ่งที่อยู่ภายใต้จิตใจ หากได้รับการตอบสนองกับสิ่งที่คาดไว้ก็จะเกิดความพึงพอใจดังนั้นผู้เข้าพักจึงคาดหวังการบริการระดับมากซึ่งองค์ประกอบที่สำคัญของความคาดหวัง กัญญารัตน์ ใจมั่น (2559) กล่าวว่าความคาดหวัง (Expectation) เป็น

ทัศนคติที่เกี่ยวกับความต้องการหรือความปรารถนาที่ผู้บริโภคคาดหวังจะได้รับจากการบริการนั้นๆ ที่สำคัญ ได้แก่ บริการที่พึงประสงค์ (Desired Service) เป็นสิ่งที่ผู้ใช้บริการคาดหวังว่าจะได้รับหรือปรารถนาที่จะได้รับซึ่งระดับของความปรารถนาขึ้นอยู่กับความต้องการส่วนบุคคลและความเชื่อของผู้ใช้บริการที่มีต่อการบริการผลการวิจัยสอดคล้องกับการวิจัยของ ปอร์วัน ไชยศิริ (2550) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวที่มีต่อคุณภาพในการบริการคีรีตารีสอร์ทเกาะช้างจังหวัดตราด พบว่าความต้องการคุณภาพบริการโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อแยกวิเคราะห์รายด้านพบว่าด้านความเชื่อถือนักท่องเที่ยวมีความคิดเห็นเกี่ยวกับคุณภาพการให้บริการมากที่สุด และมีความคิดเห็นระดับมากเรื่องลำดับจากมากไปหาน้อยดังนี้ ด้านความรับผิดชอบด้านสร้างความมั่นใจด้านดูแลเอาใจใส่ และด้านสิ่งที่สัมผัสได้

จากการศึกษาวิจัย พบว่า ระดับการรับรู้โดยรวมอยู่ในระดับมาก (= 3.52) เมื่อพิจารณารายองค์ประกอบเรียงลำดับจากมากไปหาน้อยปรากฏดังนี้ ด้านความเป็นรูปธรรมของการบริการ (Tangibles) มีการรับรู้ระดับมาก (= 3.56) ด้านการให้ความมั่นใจแก่ผู้รับบริการ (Assurance) มีการรับรู้ระดับมาก (= 3.55) ความน่าเชื่อถือในการบริการ (Reliability) มีการรับรู้ระดับมาก (= 3.51) การรู้จักและความเข้าใจผู้รับบริการ (Empathy) มีการรับรู้ระดับมาก (= 3.50) และด้านการตอบสนองผู้ให้บริการทันที (Responsiveness) มีการรับรู้ระดับปานกลาง (= 3.47) จากผลการวิจัยภาพรวมระดับความคาดหวังจะสูงกว่าระดับการรับรู้การบริการทุกองค์ประกอบ และองค์ประกอบด้านการตอบสนองผู้ให้บริการทันที อยู่ในระดับปานกลางซึ่งการรับรู้ Berman (1999) เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นภายหลังจากสิ่งที่เรากระตุ้นการรู้สึก และถูกตีความเป็นสิ่งที่มีความหมาย โดยใช้ความรู้ประสบการณ์และความเข้าใจของบุคคลซึ่งเป็นผลจากความรู้เดิมหรือประสบการณ์เดิมที่เรามีรวบเข้ากับการรับรู้สัมผัส

ใหม่ที่ได้รับ เริ่มจากการสัมผัสสิ่งเร้าต่างๆ ที่มากระทบประสาทสัมผัสทั้ง 5 คือ ได้ยิน ได้เห็น ได้ลิ้มรส และได้สัมผัส จากองค์ประกอบการรับรู้ดังกล่าว ผู้ประกอบธุรกิจรีสอร์ทควรพัฒนาปรับปรุงการบริหารจัดการรีสอร์ทให้มีคุณภาพยิ่งขึ้นโดยเน้นการพัฒนาทุกองประกอบโดยเฉพาะองค์ประกอบความน่าเชื่อถือในการบริการโดย บริการอาหารเครื่องดื่มให้ถูกต้องตามความต้องการของลูกค้า มีกิจกรรมเสริมด้านความบันเทิง สร้างชื่อเสียงให้เป็นที่ประจักษ์ และบริการทำความสะอาดตลอดเวลา องค์ประกอบการตอบสนองผู้ให้บริการทันทีโดยพนักงานรีสอร์ท ต้องตอบสนองความต้องการของผู้เข้าพักทันทีด้วยความยินดีเต็มใจ มีพนักงานเพียงพอต่อการบริการ และพนักงานมีปฏิสัมพันธ์ทักทายอย่างเป็นกันเอง องค์ประกอบการให้ความมั่นใจแก่ผู้รับบริการ พนักงานฝ่ายต้อนรับมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี มีพนักงานรักษาความปลอดภัยตลอดเวลา พนักงานมีทักษะ และความชำนาญในวิชาชีพ มีความซื่อสัตย์ และมีกริยาวาจาสุภาพ องค์ประกอบรู้จักและความเข้าใจผู้รับบริการ โดยพนักงานจำรายละเอียดลูกค้าได้ดี เข้าใจปัญหารู้วิธีการแก้ไข สามารถสื่อสารให้ความรู้ข้อมูลข่าวสารพร้อมทั้งยินดีรับฟังความคิดเห็นข้อเสนอแนะของลูกค้าและสามารถรักษาความลับของลูกค้าซึ่งผลการศึกษาวิจัย สอดคล้องกับการศึกษาวิจัยของ ชุติมา เจรจาปรีดี (2556) ได้ศึกษาเรื่องคุณภาพของการให้บริการของโรงแรมในเขตเทศบาลเมืองประจวบคีรีขันธ์ ผลการศึกษาพบว่า ผู้ใช้บริการโรงแรมในเขตเทศบาลเมืองประจวบคีรีขันธ์ มีการรับรู้คุณภาพการให้บริการของโรงแรมโดยรวมทุกด้านในระดับมาก เมื่อพิจารณาคุณภาพการบริการเป็นรายด้าน พบว่า ผู้ใช้บริการมีการรับรู้ในเรื่องคุณภาพการบริการของโรงแรมในระดับมากที่สุด คือ ด้านการให้ความมั่นใจแก่ผู้ใช้บริการ รองลงมาได้แก่ ด้านความเข้าใจและเห็นอกเห็นใจผู้ใช้บริการ ด้านการตอบสนองต่อการใช้บริการ ด้านความน่าเชื่อถือและความไว้วางใจและด้านความเป็นรูปธรรมของบริการตามลำดับ และผลการ

วิจัยยังสอดคล้องกับผลการวิจัยของ วรรณภา ศรีประเสริฐทรัพย์ (2556) ศึกษาเรื่องคุณภาพบริการตามความคาดหวังและการรับรู้ของนักท่องเที่ยวชาวไทยผู้พักแรมที่โรงแรมชลจันทร์ พัทยา รีสอร์ท พบว่า ความคาดหวังของนักท่องเที่ยวชาวไทยต่อคุณภาพบริการของโรงแรมชลจันทร์ พัทยา รีสอร์ท โดยรวมอยู่ในระดับมาก โดยในด้านการตอบสนองความต้องการของผู้รับบริการมีค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมาคือด้านการสร้างความมั่นใจให้แก่ผู้รับบริการ ด้านความน่าเชื่อถือไว้วางใจได้ในบริการ ด้านความเห็นอกเห็นใจผู้รับบริการและด้านความเป็นรูปธรรมของการบริการอยู่ในลำดับสุดท้ายนอกจากนี้ผลการวิจัยยังสอดคล้องกับการศึกษาของ กฤษมาพร พึ่งโพธิ์ (2554) ได้ทำการศึกษาเรื่อง การเปรียบเทียบคุณภาพบริการที่คาดหวังและรับรู้ของผู้ใช้บริการโรงแรมระดับ 5 ดาว ในเขตกรุงเทพมหานคร ผลการศึกษาพบว่าผู้ใช้บริการมีความคาดหวังระดับสูงมากในทุกมิติของคุณภาพบริการและมีการรับรู้คุณภาพบริการในระดับสูงมากในด้านความเป็นรูปธรรมของการบริการ และด้านการให้ความมั่นใจนอกจากนั้นในด้านความเชื่อถือ ด้านการตอบสนองความต้องการอย่างรวดเร็ว และด้านการเข้าใจความต้องการของผู้ใช้บริการมีการรับรู้คุณภาพบริการของผู้ใช้บริการพบว่า ผู้ใช้บริการมีความคาดหวังมากกว่าการรับรู้ในทุกด้านของการบริการเนื่องจากผู้ใช้บริการมีความคาดหวังก่อนมาใช้บริการในระดับสูงมาก และเมื่อมาใช้บริการมีการรับรู้ในระดับสูงแต่น้อยกว่าความคาดหวังที่มีทำให้เกิดช่องว่างระหว่างความคาดหวังและการรับรู้

จากการศึกษาวิจัยเปรียบเทียบความคาดหวังและการรับรู้คุณภาพการบริการ พบว่า การเปรียบเทียบระดับความคาดหวังและการรับรู้คุณภาพบริการทั้ง 5 องค์ประกอบและภาพรวมมีความแตกต่างกันที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบระดับความคาดหวังและการรับรู้คุณภาพบริการด้านความเป็นรูปธรรมของการบริการ (Tangibles) ความน่าเชื่อถือในการบริการ (Reliability) การตอบสนองผู้ให้บริการทันที (Responsiveness) การให้ความมั่นใจแก่ผู้รับบริการ (Assurance) และด้านการรู้จักและความเข้าใจผู้รับบริการ (Empathy) และภาพรวม พบว่า มีระดับความคาดหวังก่อนเข้าพักสูงกว่าระดับการรับรู้คุณภาพบริการอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 เป็นไปตามสมมุติฐานที่กำหนดไว้ เมื่อพิจารณาค่าเฉลี่ยระดับความคาดหวังก่อนเข้าพักภาพรวมค่าเฉลี่ย (= 4.03) สูงกว่าระดับภาพรวมการรับรู้ค่าเฉลี่ย (= 3.52) การรับรู้และพิจารณารายองค์ประกอบปรากฏว่า ด้านความเป็นรูปธรรมของการบริการความคาดหวังค่าเฉลี่ย (= 4.08) สูงกว่าระดับการรับรู้ค่าเฉลี่ย (= 3.56) ด้านความน่าเชื่อถือในการบริการ ความคาดหวังค่าเฉลี่ย (= 4.02) สูงกว่าระดับการรับรู้ค่าเฉลี่ย (= 3.51) การตอบสนองผู้ให้บริการทันทีความคาดหวังเฉลี่ย (= 4.01) ด้านการให้ความมั่นใจแก่ผู้รับบริการ ความคาดหวังค่าเฉลี่ย (= 4.05) สูงกว่าระดับการรับรู้ค่าเฉลี่ย (= 3.55) และด้านการรู้จักและความเข้าใจผู้รับบริการความคาดหวังค่าเฉลี่ย (= 4.01) ระดับการรับรู้ค่าเฉลี่ย (= 3.50) โดยเฉพาะค่าเฉลี่ยด้านการตอบสนองผู้ให้บริการทันทีระดับการรับรู้ระดับปานกลางค่าเฉลี่ย (= 3.47) ผลการวิจัยดังกล่าวผู้บริการธุรกิจรีสอร์ทจะต้องปรับปรุงพัฒนาคุณภาพบริการทุกองค์ประกอบโดยเฉพาะด้านการตอบสนองผู้ให้บริการทันที เช่น ปรับปรุงให้พนักงานตอบสนองความต้องการของผู้เข้าพักให้รวดเร็ว พนักงานมีความยินดีและเต็มใจในการให้บริการการบริการมีความหลากหลายเช่นบริการสระว่ายน้ำ พนักงานมีความพร้อมเพียงพอต่อความต้องการใช้บริการ พนักงานมีปฏิสัมพันธ์ในการทักทายผู้เข้าพักอย่างเป็นกันเอง เป็นต้น นอกจากนี้ พบว่า ผลการวิจัยสอดคล้องกับงานวิจัย ของ กัญญารัตน์ ใจมั่น (2559) ศึกษาเรื่องความคาดหวังและการรับรู้ต่อความพึงพอพอใจในคุณภาพบริการของผู้ใช้บริการโรงแรมในเขตเมืองพัทยา จ.ชลบุรี โดยรวมอยู่ในระดับมากและการรับรู้คุณภาพบริการโดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด

จากการศึกษาคุณภาพการบริการทั้ง 5 ด้าน ประกอบด้วยความเป็นรูปธรรมของการบริการความน่าเชื่อถือไว้วางใจในการบริการ การตอบสนองความต้องการของผู้ใช้บริการ การสร้างความมั่นใจในการบริการ และการเข้าถึงจิตใจของผู้ใช้บริการ การสร้างความมั่นใจในการบริการ และการเข้าถึงจิตใจของผู้ใช้บริการ ในแต่ละด้านมีระดับของความคาดหวังและการรับรู้คุณภาพบริการอยู่ในระดับมากถึงมากที่สุด

● ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้

1) หน่วยงานที่เกี่ยวข้องเช่น กรมการท่องเที่ยว ควรนำผลข้อมูลจากการวิจัยไปประกอบการพิจารณายกระดับเกณฑ์มาตรฐานที่พักประเภทรีสอร์ทให้สูงขึ้น เช่น กำหนดให้มีมาตรการรักษาความปลอดภัยทำเลที่ตั้ง กำหนดเกณฑ์มาตรฐานคุณภาพบริการ เป็นต้น
2) หน่วยงานวิชาการของมหาวิทยาลัยหรือสถาบันตีพิมพ์เป็นข้อมูลสารสนเทศเผยแผ่ผลการวิจัยเพื่อเป็นข้อมูลทางวิชาการให้ผู้ที่สนใจได้ศึกษาค้นคว้าเป็นวิทยาทานต่อไป
3) ผู้ประกอบการธุรกิจรีสอร์ทควรปรับปรุงพัฒนาด้านการตอบสนองผู้เข้าพักใช้บริการมากขึ้น เช่น พนักงานรีสอร์ทควรตอบสนองความต้องการของผู้เข้าพักอย่างรวดเร็วโดยไม่มีความลังเล พนักงานรีสอร์ทมีความยินดีและความเต็มใจในการให้บริการที่มีความหลากหลาย เช่น การบริการฟิตเนส สระว่ายน้ำ เป็นต้น พนักงานมีความพร้อมมากเพียงพอต่อความต้องการของผู้ใช้บริการ พนักงานมีปฏิสัมพันธ์ในการทักทายผู้เข้าพักอย่างเป็นกันเอง ปลูกฝังความตระหนักในหน้าที่ความรับผิดชอบของพนักงานทุกฝ่าย
4) ผู้ประกอบการธุรกิจรีสอร์ทควรปรับปรุงพัฒนายกระดับมาตรฐานคุณภาพในด้านต่างๆ ให้สูงขึ้น เช่น ควรจัดให้มีอุปกรณ์สิ่งอำนวยความสะดวกในห้องพัก เช่น ไดร์เป่าผม สบู่ ยาสระผม เป็นต้น ควรจัดให้มีกิจกรรมความบันเทิง เช่น การโชว์ต่างๆ บริการครัวเสริม เป็นต้น ควรให้พนักงานจดจำรายละเอียดลูกค้าเป็นอย่างดี ควรให้พนักงานรีสอร์ทเข้าใจถึงปัญหาที่เกิดขึ้นระหว่างการเข้ารับบริการจึงปรับปรุงช่องทางการร้องเรียนให้มีความสะดวกง่ายต่อการเข้าถึงการร้องเรียนยิ่งขึ้น

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1) การศึกษาในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative research) ซึ่งจะมองเห็นเพียงภาพคล้ายๆ ของความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างเท่านั้น การศึกษาวิจัยครั้งต่อไป ควรทำการศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เช่น การทำ Focus group interview เพื่อศึกษาในเชิงลึกและจะได้ทราบความคิดเห็นในเรื่องความคาดหวังและการรับรู้ของกลุ่มนักท่องเที่ยวว่าเป็นอย่างไร
2) ควรทำการศึกษาวิจัยความคาดหวังและการรับรู้ของนักท่องเที่ยวชาวไทยที่มีต่อที่พักประเภท Home stay ในเขตต่างๆ เพื่อจะได้นำผลการศึกษามาปรับปรุงพัฒนา หรือ นำผลการวิจัยเสนอหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกำหนดมาตรฐานคุณภาพการบริการ Home Stay

เอกสารอ้างอิง

กัญญารัตน์ ใจมั่น. (2559). *ความคาดหวังและพึงพอใจของนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาท่องเที่ยวอุทยานมังกรสวรรค์พิพิธภัณฑ์ลูกหลานพันธุ์มังกร จังหวัดสุพรรณบุรี.* การค้นคว้าอิสระปริญญามหาบัณฑิต สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

กรมพัฒนาธุรกิจการค้า. (2561). *ธุรกิจโรงแรม รีสอร์ท และห้องชุด.* [ออนไลน์]. แหล่งที่มา https://www.dbd.go.th/download/document_file/Statisic/2561/T26/ T26_201808.pdf [15 กุมภาพันธ์ 2562].

กัลยา สร้อยสิงห์. (2559). ความคาดหวังและการรับรู้ต่อความพึงพอใจในคุณภาพการบริการของผู้ใช้บริการโรงแรมในเขตเมืองพัทยา จังหวัดชลบุรี. *วารสารวิทยาลัยดุสิตธานี.* 10(1): 216-238.

ณัฐพัชร์ ล้อประดิษฐ์พงษ์. (2559). *คู่มือสำรวจความพึงพอใจลูกค้า.* กรุงเทพฯ: สถาบันเพิ่มผลผลิตแห่งชาติ.

บุญธรรม กิจปรีดาบริสุทธิ์. (2550). *ระเบียบวิธีการวิจัยทางสังคมศาสตร์.* กรุงเทพฯ: จามจุรีโปรดักส์.

ปอร์วัน ไชยศิริ. (2550). *ความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวที่มีต่อคุณภาพในการบริการของคีรีตารีสอร์ทเกาะช้าง จังหวัดตราด.* การค้นคว้าอิสระปริญญามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยบูรพา.

พีร์ พวงมะลิต. (2560). *ทัศนคติและการรับรู้ของประชาชนต่อกฎหมายเกี่ยวกับการปล่อยโคมลอย*,มหาวิทยาลัยสวนดุสิต:กรุงเทพ.

เพ็ญพักร์ศิณา วิเชียรวรรณ และรุ้งเพ็ชร ปั้นงาม. (2560). การรับรู้และความคาดหวังของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่มีต่อโครองการความร่วมมือส่งนักศึกษาฝึกปฏิบัติงานของหลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาการโรงแรม มหาวิทยาลัยสวนดุสิต. *วารสารวิทยาลัยดุสิตธานี* ปีที่12 ฉบับที่ 3 หน้า 201-218

สมาคมส่งเสริมเทคโนโลยีไทย-ญี่ปุ่น. (2553). *บทวิเคราะห์ธุรกิจโรงแรมและรีสอร์ทปี 2553.* [ออนไลน์]. แหล่งที่มา www.sme. go.th/upload/mod_download/บทวิเคราะห์ธุรกิจ-โรงแรมและรีสอร์ท [15 กุมภาพันธ์ 2562].

สมาคมโรงแรมไทย. (2557). *Hotels Rating*. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา http://www.thaihotels.org/ [15 กุมภาพันธ์ 2562].

สายฝน เลิศพิทักษ์ธรรม. (2558). *คุณภาพการให้บริการและภาพลักษณ์สินค้าที่มีอิทธิพลต่อความตั้งใจในการใช้บริการอินเทอร์เน็ตบรอดแบนด์.*การค้นคว้าอิสระปริญญามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยกรุงเทพ กรุงเทพ.

สำนักงานส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนขนาดกลางและขนาดย่อม. (2554). *รายงานสถานการณ์วิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมปี 2553 และแนวโน้มปี 2554*. กรุงเทพฯ: ทางสะดวก.

สำนักงานเมืองพัทยาสาขาเกาะล้าน. (2555). *สถิติการท่องเที่ยวเกาะล้าน จังหวัดชลบุรี*. ชลบุรี (อัดสำเนา).

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2559). *การสร้างรายได้จากการท่องเที่ยวและบริการ 2.3 ล้านล้านบาทภายในปี 2559*. ม.ป.ท.

อมรารัตน์ บุญมา. (2557). *ความพึงพอใจของประชาชนต่อคุณภาพการให้บริการของเทศบาลตำบลพวา อำเภอแก่งหางแมว จังหวัดนนทบุรี*. งาน

นิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต (วิชาการจัดการภาครัฐและเอกชน). มหาวิทยาลัยบูรพา ชลบุรี.

อวัสดา ชัยสงคราม. (2558). *ความคาดหวังและความพึงพอใจของผู้โดยสารในการใช้บริการสายการบินต้นทุนต่ำในเส้นทางเชื่อมต่อกรณีศึกษาเส้นทางกรุงเทพ – เกาะสมุยฯ*. การค้นคว้าอิสระปริญญามหาบัณฑิต สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

Auka. D. O. (2012). Service quality, satisfaction, perceived value and loyalty among customers in commercial banking in Nakuru Municipality. *Kenya. African Journal of Marketing Management*. 4(5): 185-203.

Department of Tourism, Ministry of Tourism and Sports. (2015). *Thailand Tourism Strategic Plan 2015-2017*. Bangkok : Ministry of Tourism and Sports.

Parasuraman, A., Zeithaml, V. A., & Berry, L. L. (1988). SERVQUAL: A multiple item scale for measuring customer perceptions of service quality. *Journal of retailing*. 64: 12-40.

Sangeeta, S. (2013). Module–6 Consumer Behavior. Vinod Gupta School of Management, Indian Institute of Technology: India. Retrieved from http://nptel.ac.in/courses/110105029/pdf

Zhitang Chen. (2017) The Expectations and Perceptions of Chinese Tourists in Mueang Chiangmai District, Chiangmai Province. Independent study, Chiang Mai Rajabhat University.

จริยธรรมในการตีพิมพ์ของวารสารสหวิทยาการ

หน้าที่และความรับผิดชอบของผู้เขียน

1. ผู้เขียนรับรองว่าผลงานที่ส่งมานั้นเป็นผลงานใหม่ของผู้เขียนและผู้ร่วมเขียน และไม่เคยตีพิมพ์มาก่อนหรืออยู่ระหว่างการพิจารณาตีพิมพ์ในวารสารอื่น
2. ผู้เขียนรับรองว่าผลงานที่ส่งมานั้นไม่มีการคัดลอกหรือลอกเลียนผลงานส่วนใดส่วนหนึ่งหรือทั้งหมดจากผลงานวิชาการทั้งของตนเองและผู้อื่น และมีการอ้างอิงผลงานอย่างถูกต้องตามรูปแบบที่วารสารสหวิทยาการกำหนด
3. ผู้เขียนขอรับรองว่าได้รายงานข้อเท็จจริงที่ได้จากการทำวิจัยตามจริง ไม่มีการบิดเบือนหรือให้ข้อมูลที่เป็นเท็จ
4. ในกรณีที่มีผู้เขียนร่วม ผู้เขียนร่วมทุกคนได้เห็นชอบกับต้นฉบับบทความและเห็นชอบกับการส่งต้นฉบับให้วารสารสหวิทยาการพิจารณา
5. ข้อคิดเห็นที่ปรากฏในบทความถือเป็นความคิดเห็นและความรับผิดชอบโดยตรงของผู้เขียนบทความและผู้เขียนร่วม
6. กองบรรณาธิการขอสงวนสิทธิ์ที่จะปฏิเสธการตีพิมพ์หากพบว่าบทความเดียวกันนี้ได้รับการเผยแพร่และตีพิมพ์ในแหล่งอื่นมาก่อนหรือเป็นการลอกเลียนเนื้อหาจากแหล่งอื่น

หน้าที่และความรับผิดชอบของกองบรรณาธิการ

1. กองบรรณาธิการเป็นผู้พิจารณาว่าบทความที่ส่งมานั้นมีความเหมาะสมและสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของวารสารสหวิทยาการหรือไม่ หากบทความนั้นไม่เหมาะสมหรือไม่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของวารสารฯ กองบรรณาธิการจะรีบแจ้งผู้เขียนบทความให้ทราบเพื่อนำบทความไปเสนอต่อวารสารอื่นที่เกี่ยวข้อง
2. กองบรรณาธิการมีการตรวจสอบการพิมพ์ซ้ำซ้อน (duplication) และการลอกเลียนผลงานวิชาการ (plagiarism)
3. กองบรรณาธิการไม่เปิดเผยเนื้อหาหรือข้อมูลในบทความระหว่างที่ยังไม่ได้ตีพิมพ์
4. กองบรรณาธิการไม่เปิดเผยข้อมูลของผู้เขียนบทความและผู้ทรงคุณวุฒิที่ประเมินบทความให้อีกฝ่ายหนึ่งทราบหรือเปิดเผยแก่บุคคลอื่นที่ไม่เกี่ยวข้องในระหว่างที่บทความอยู่ในระหว่างการประเมิน
5. หากกรณีที่ผู้ทรงคุณวุฒิที่ประเมินบทความทั้ง 2 ท่าน มีเห็นความขัดแย้งกัน กองบรรณาธิการขอสงวนสิทธิ์ที่จะพิจารณาการดำเนินงานขั้นต่อไป
6. ลำดับของการตีพิมพ์บทความจะพิจารณาจากลำดับก่อนหลังในการส่งบทความให้แก่วารสาร ความน่าสนใจของบทความ และความเหมาะสมอื่น

หน้าที่และความรับผิดชอบของผู้ประเมิน

1. ผู้ประเมินบทความต้องไม่เปิดเผยข้อมูลหรือเนื้อหาส่วนใดส่วนหนึ่งของบทความในระหว่างที่บทความนั้นยังไม่ได้รับการตีพิมพ์เผยแพร่
2. ผู้ประเมินต้องประเมินบทความด้วยความเป็นกลางปราศจากอคติ และคำนึงถึงประโยชน์ที่ผู้อ่านบทความจะได้รับ ตลอดจนให้คำเสนอแนะและแนวทางแก้ไขปรับปรุงบทความในเชิงสร้างสรรค์
3. ผู้ประเมินส่งผลการประเมินตามกำหนดเวลาและรับผิดชอบต่อการประเมินของตน
4. หากภายหลังจากที่ผู้ประเมินตอบรับประเมินบทความใดบทความหนึ่งแล้วพบว่าไม่มีความเชี่ยวชาญเนื้อหาในระดับที่มากพอที่จะวิจารณ์บทความดังกล่าวได้อย่างมีคุณภาพ ผู้ประเมินบทความจะรีบแจ้งให้กองบรรณาธิการทราบเพื่อหาผู้ทรงคุณวุฒิอื่นที่มีความเชี่ยวชาญประเมินแทน

● ● ●